

CERCETĂRI
DESPRE
ȘCOALELE ROMÂNESCI
DIN
TURCIA

DE

Theodor T. Burada

BUCUREȘCI

TIP. „ROMÂNULŮ“, VINTILĂ C. A. ROSETTI

— 16, Strada Brezoianu, — 16.

1890

AUTOR *Theodor Buzada*
VOL *Școalele române din Turcia*
Nr *2537* ANUL *1890*

CERCETARI

DESPRE

ȘCOALELE ROMÂNESCI DIN TURCIA

I

SCHIȚĂ ISTORICĂ

Înainte de unirea Principatelor române (1859) și pînă mai încoace, noi românii de dincoace de Dunare, aveam în genere niște cunoștințe foarte slabe și cu totul neînsemnate despre un mare număr de români ce locuiesc de secole peste Balcani, popor de aceeași origină ca și noi, avînd aceeași limbă, aceleași moravuri, fiind și dînșii colonii romane aduse și stabilite în diferite epoci în Epir, Tesalia, Macedonia și Albania, care se află și astăzi acolo cu caracterele de mai sus, mai ales pe ambele coaste ale șirului munților Pindului.

Nimeni nu-și închipuia că de la Balcani spre sud — adică peste uă mare provincie a Imperiului O-

toman, astă-zi devenita statul Bulgariei, un stat strein cu totul și de origina, și de datinele și de limba noastră — se va gasi un popor destul de numeros și de uă mare importanță sub toate punctele de vedere, care în mijlocul valurilor desnaționalisatoare ale streinismului, se-și păstreze încă limba, datinele și caracterul stramoșesc.

Pe cât noi românii din România, aveam cunoscințe așa de slabe de niște frați de sînge, ca românii din Turcia, tot așa și ei aveau puține cunoscințe, dar puține de tot, și cu totul eronate, despre existența noastră ca popor din aceeași tulpină și mai înaintat ca dînșii. Streinii reușira a-î face se considere pe românii de-a stînga Dunării ca un popor cu totul de alta origina, cari purtau numele de *Caravlahi*, iar nici de cum *românu-armanî* în dialectul lor, precum se considera și se numesc dînșii.

Cu toate că mai mulți scriitori se încercase a descrie într'un chip repede existența și starea românilor din Turcia, că înainte de Unirea Principatelor, Grigore Ghica Domnul Moldovei avuse de gând se vină în ajutorul dezvoltării culturale a acelor români — ceia ce ênse, cațlênd de la domnie, n'a avut timp se îndeplinéscă ;—¹⁾ cu toate că Dimitrie Bolintineanu, ²⁾ adunase chiar date pozitive despre numărul și localitațile românilor din acele părți, cari după cum ne spune el, se află în Macedonia 450,000, în Tesalia 200,000, în Epir și Albania 350,000 și în Tracia 200,000, în total 1,200,000, fără

¹ Vezi: Dimitrie Bolintineanu: *Calatoriile la Români din Macedonia și muntele Athos*. București 1863 pag. 77.

²⁾ Loc. cit. pag. 61.

a mai numera pe românii din Grecia și din insulele Arhipelagului, cum și din alte părți ale Orientului, cunoștințele noastre nu fură cu mult mai înaintate, și adese ori se credea că în tot imperiul turcesc din Europa, nu s'ar afla de cât turci, greci, bulgari, sârbii și arnăuți.

Românii aceia erau cunfundați cu grecii, și aceasta mai ales, pentru că sunt de religie creștina ortodoxă, și grecii în tot-dea-una cu scop au trecut cu vederea originea popoarelor creștine din Turcia; vorbind numai despre religie, au isbutit ast-tel se presinte Europei, până mai dăunădi, pe toți creștinii ortodocși, ca greci de origina. Grecii au profitat asemenea și de faptul ca în tota Europa, religia ortodoxă se numeste *religia creștină Grecească* (religion grecque) prin opoziție cu *religia creștină latină* (religion catholique romaine), și, prin urmare, pentru un European, era un lucru natural se considere de Greci, pe creștinii ortodocși din Turcia, fie ei de ori-ce neam.

Pe de altă parte, fiind-că Statul turcesc recunoaștea atâtea popoare supuse imperiului câte religiuni se profesa în Imperiū, Turcii oficial numesc și astă-di pe creștinii ortodocși *Rum* (de la „Roman“), iar pe capul religiunii ortodoxe, Patriarhul, de și acesta a fost tot-dea-una grec, Turcii îl numesc încă și până astă-di : *Rum Patriarh*, și pe biserica creștina ortodoxă: *Rum Clisi*. Ast-fel Grecii, Românii, Albanezii, Bulgarii, Sîrbii, Arabii creștini și chiar creștinii de origina turca din Asia mică, cari de și nu cunosc și nu vorbesc altă limbă de cât limba turcească, turcii îi consideră și

îi trec chiar și în actele oficiale ca *Rum* (adică creștinii ortodocși) iar nu greci, (*Iunan*) precum se vede aceasta în actele lor : *nufuz* (act matricular), *iolteșchere* (pasport), *hamidie* (act de naștere). Ast-fel se dovedește că Statul turcesc, în care Patriarhul ecumenic era grec, nu a dat bisericii ortodoxe nici un caracter național, ci curat religios, așa cum se cuvine.

Dar, pe lângă cele ce am ȑis, educația religioasă dănduse creștinilor români, în școlă, numai în limba greacă, și în sînul comunității creștine limba oficială fiind cea greacă, iar relațiunile scrise a le creștinilor petrecîndu-se numai în această limbă în timp de mai mulți secolî, fără ca cei ce nu erau de origine greacă să fi vȑdut vre-o dată literă sȑu carte românească, toȑi au crescut cu ideia unei culturi și civilizațiuni exclusiv grecești.

Este lucru de mirare cum aceste colonii romane, au putut, în asemenea condițiuni, sȑ-și păstreze în mare parte în sînul familiei, limba, datinile și caracterul lor românesc fără nici o alterare ! Aceasta se datorește numai femeiei care a fost și este păstrătoarea limbei românești.

S'a întȑmplat însă înainte de sevȑrșirea Unirei romȑnilor din Principatele Moldovei și Valahiei, un fapt care a scos la lumină însemnȑtatea acelor romȑni, aducȑnd în desbatere o cestiune ce era așa de întunecată pȑnȑ atunci, fapt pe care me cred dator al istorisi aici :

În urma mișcȑrei din țȑrile romȑne de la 1848,

se știe că majoritatea proscrișilor noștri s'au refugiat în Turcia. Acolo unii din ei luară uă direcțiune de activitate potrivită cu cunoștințele ce aveau. Așa d. Ioan Ionescu (de la Brad) ca agronom, a fost numit administrator al moșilor din Tesalia, ale lui Reșid Pașa, vestitul mare Vizir al Turciei; cu prilejul acela, dînsul a putut se cunoască ua mică parte din românii din munții Pindului, cari în timpul ernei, din pricina climatei aspre de pe acei munți înalți, și a neauei ce cade la uă înălțime de mai mulți metri, se scoboară spre sfârșitul toamnei, cu vitele și cu familiile lor, în câmpiile Tesaliei. Din cauza aceasta, Tesalia în timpul ernei pare a fi uă țară românească. Unii dintre acești români trecând iarna în sus dîsele moșii ale Vizirului Reșid Pașa, a dat ocașie d-lui Ioan Ionescu să ia cunoștință despre dînșii.

Ioan Eliade Radulescu asemenea, venind în contact cu acei români, a aflat despre rolul însemnat ce au avut în revoluțiunea grecească căpitani: Marco Bociară, Ciavella, Griva, români de origine, și ia menționat cu mari laude în scrierea sa: *Souvenirs et impressions d'un proscrit* ¹⁾.

Tot cu prilejul acela Dimitrie Bolintineanu, el însuși prin tatal seu, român din Macedonia, călătorind în cele mai principale localități din Turcia pe unde sunt români, ne-a dat rezultatul cunoștințelor sale despre dînșii în cartea sa; *Călătorii la români din Macedonia și în muntele Athos*, scrisa în 1858 și tipărită în București la 1863.

¹⁾ Paris 1850 pag. 90.

În această carte pe care o recomandăm cu multă caldură la atențiunea Românilor ce 'și iubesc neamul, Bolintineanu arată la pag. 76, mijlocirile ce a făcut pe lângă oameni de stat ai Turciei, spre a le arata însemnătatea elementului român de acolo și foloasele ce ar trage Înalta Poarta din deșteptarea românilor ce s'ar face prin cultura lor în propria lor limbă.

„Adresasem, dice Bolintineanu, un memorandum „lui F.. (Faud) Pașa în privința îmbunătățirii soartei acestor poporațiuni române, aratându-i tot ua „dată și interesele imperiului otoman a întinde „mâna acestei naționalități. Era vorba de a le întinde mâna, a le crea școli românești, biserici cu „preoți de ai lor, cari se citească în limba lor, și a „organiza dintre acei români ua miliție armată pentru garda liniștei publice și derventelor (strîmtorilor-trecătoarelor din munți) în felul grănicerilor „și dorobanților noștri. Înțelegătorul Pașa pricepu „toată importanța unei asemenea idei ; dar lucrul „se amână pentru cuvinte de oportunitate.

Și mai târziu, pe la anii 1860-1861, aceleași deșteptări și îndemnuri pentru oameni de stat otomani, s'aun făcut, după cum povestește Bolintineanu în cartea sa la pagina 154, și de către răposatul C. Negri și alții, cari rugau pe Înalta Poartă : „a lua măsuri pentru scăparea de la moarte ca nație, a Românilor din Macedonia, Tesalia, Epir, Albania etc.

Apoi, la anul 1865, d. Apostol Mărgărit institutor la Vlaho-Clisura, în urma persecuțiunilor ce suferea neîncetat și în toate felurile din partea dușmanilor cultivării limbei române, deșteaptă atențiunea Înaltei

Porți asupra cestiunii. Dăm aci în traducere un extras din petițiunea în limba franceza, adresata de d-sa, în 25 Noembrie 1865, marelui Vizir, Aali Paşa, ministru al afacerilor streine :

„Incredințat despre sentimentele de justiție a le
 „Alteței voastre, vin se O rog se bine voiasca a re-
 „voca ordinele Inaltei Porți în privința mea. ordine
 „care au fost provocate de false acușatiumi, și Inalta
 „Poarta se bine voiască amă permite se înființez
 „însumă în susdîsul oraș (Vlaho-Clisura), ua școala
 „în care voi predă limba turca, greaca și limba
 „noastra românească, pe care adversarii noștri, în
 „mod arbitrar, caută se o îndepărteze din școala.

„Sunt Alteță, măi mu'te sute de miu de români
 „stabiliți în Macedonia de aprópe de done-đeci de
 „secole. Cu tótă apasarea din partea grecilor, dênșii
 „au putut se 'și păstreze limba și moravurile. Voini
 „acum se cultivăm măi bine limba noastra : dar ad-
 „versarii vroesc se ne facă se o uităm, învețandu-
 „ne cu sila limba greacă. ›

Dar se nu anticipăm; toți esilații români de aici, cari au avut ocasiune a cunoaște pe românii din Turcia, au adus ideia de a deștepta în acel popor românesc sentimentele naționale înăbușite de secol, de biserică, de profesorii și de cartile grecești. În anul 1860, acea idee a luat trup, și un comitet cu misiunea de a pregăti terenul pentru înființare de școli și biserici la românii din Turcia s'a întemeiat în București.

Acest comitet ai carui membri erau D. Bolintineanu, D. Cozacovici, Iordache Goga, Zissu Sideri și alți români de origină de peste Balcani, împreună

cu Chr. Tell, Cesar Boliac, C. A. Rosetti, pentru a nu cita de cât pe cei ce nu mai sunt în viață, au semnat un manifest ce a adresat românilor din Turcia, pe care 'l dăm aci în întregimea lui :

Fraților români din Epir, Macedonia, Tesalia și Albania

„Părțile unei națiuni nu pot avea conștiința „despre ele înșile de cât numai studiind bine istoria „națiunii mume și căutând a se apropia cât se »poate mai mult de originea lor. Națiunea română „este o ramură din marea națiune a Romanilor ; „trebuie dar să știe cine au fost Romanii, se va da „ce este ea astăzi, și se cugete la ce poate fi. Toate „surorile sale majoare cum Francia. Italia, Spania „și Portugalia, 'iaș apucat înainte și cu naționalitate „și cu literatura și cu civilizațiunea.

„Dar Românii din Dacia Trajană începând a „cugeta să-și redobândească naționalitatea care era „înăbușită de alte popoare străine, înaintea cu „pași mari ca să ajungă pe surorile sale și pe mama „sa Italia; și grație Domnului, într'un timp foarte „scurt, partea cea liberă a României a făcut pro- „gres însemnat. Voi însă, fraților din Dacia lui „Aurelian, voi ați ramas într'o pozițiune critica și „sunteți amenințați din ți în ți a vă contopi în „cele alte naționalități. Incunjuțați din toate păr- „țile de națiuni cu totul streine voua, apasați de „pretutindene de influința străină, ați ajuns în stare „mai a nu vă mai cunoaște pe voi înși-vă și a „rumpe toate legaturile cu frații voștri, mai cu „seamnă de când niște fanatici streini s' u ispitit a

„vă face să părăsiți cu desevărsire limba națională.
 „Voi însă, țineți minte faptele marelor împărați
 „Constantin. Justinian etc, ale marilor Asani, Im-
 „peratorii Românilor ; voi n'ați uitat ca Imperații
 „Românilor au disputat trei secole cu Imperații
 „Bizanțului, Roma nouă. Voi dar care aveți să vă
 „mândriți cu asemenea suvenire de cari multe alte
 „popoare ar fi geloase, ce faceți astă-zi spre a do-
 „vedi lumii că împrejurările numai v'au ținut pâna
 „acum în neacțiune, iar nu perderea suvenirilor
 „voastre ? Dacă macar limba națională n'ar fi perit
 „din bisericile voastre și din comerciul vostru, ne-
 „greșit ca naționalitatea și amorul de patrie ar fi
 „deșteptat de mult în voi energia prin care se ține
 „patria și naționalitatea. Aceasta și numai aceasta a
 „făcut și pe frații noștri, cei de sub Austria mai
 „cu seamă, să poata lupta de secolu cu naționalități
 „mult mai puternice de cât acelea între care v'ați
 „găsit voi. Dar voi, fraților, în biserică aveți limbă
 „străină, în afacerile voastre vă serviți cu scriere
 „străină, în public vorbiți limbă străină ; și limba
 „voastră cea materna, ați aruncat-o în fundul un-
 „ghiului ca cum v'ar fi rușine cu dânsa : o pas-
 „trați numai pentru femei și pentru copii. Suntem
 „fericiți însă se mărturisim recunoștința noastră ge-
 „nerală surorilor noastre, cari au păstrat vatra ro-
 „mână și au învățat pe fii lor se pronunțe toate
 „espresiunile animei în limba patriei. Dar fraților,
 „femeile voastre au păstrat Românismul între voi.
 „Este timpul se se curme aceasta letargie dintre
 „voi ! Este timpul ca limba națională se se verse
 „din vetrele voastre în comerciul și în bisericile

„voastre ! Până când ve’ți asculta pe străini rugând
 „pe Dumnezeu pentru voi într’o limba străină pe
 „care cei mai mulți n’o înțelegeți ? Nu este de
 „creștut ca acea națiune care a vedut căsind din
 „sinul ei atîția rezbelatori mari, atîția literați și
 „politici cari s’au luptat pentru independența și
 „naționalitatea altor popoare, sa nu producă și a-
 „tîția patrioți adeverați căți se fie de ajuns a scoate
 „și naționalitatea lor din vântejul străinilor unde
 „este aproape a se înneca. Gîndiți-va cât este de
 „dulce a ruga cine-va pe Dumnezeu seu în limba
 „patriei, și cât este de amar a’l ruga într’o limbă
 „straina în care se nu știe ce dîce, să nu știe ce
 „cere ? Cugetați cât v’ar fi de plăcut voa, femeilor
 „și copiilor vostri a asculta prin biserici santele
 „slujbe în limba naționala; și ce mare bucurie ați
 „avea când ați vedea pe copilașii voștri învațînd
 „carte în limba Romaneasca, pe care o înțelegeți
 „toți, în paralel cu cea greceasca ! Ce fericiti ați
 „fi sa’i auziți spuindu-va, ca la școala învața în
 „limba sa materna sa-și iubeasca pe Dumnezeu, pe
 „parinți și țera !

„Acestea sunt bazele ce ne-au îndemnat pe noi,
 „sa formam în București un comitet cu titlu : *Ma-*
 „*cedono-Român*. Misiunea sa, nu este alta de cât a
 „vedea și pe acestea douë milioane de Romani din-
 „tre Dunăre, Adriatica și Arhipel, ascultand pre-
 „ceptele religiunei în limba națională ; voim să ve-
 „dem pe frații noștri gemeni din Macedonia, Tes-
 „lia și Epir și pe aceia din Elada, că recunosc pe
 „trații lor dintre Tisa, Dunare, Marea-Neagra și
 „Dnistrul, cari fac parte din națiunea cea mare și

„glorioasă ce se întinde de la Oceanul Atlantic și
 „până la Marea-Neagră și care a dominat o dată
 „peste toată lumea cunoscută, că recunosc în fine
 „pe acești frați cari-i privesc cu ânima sfâșiata de
 „durere, cum își perd naționalitatea în așa mare de-
 „partare de noi și în mijlocul atîtor națiuni de di-
 „ferite rase. Voi sînteți, fraților, inelul prin care
 „Daciile pot intra în marea familie neolatina. Creș-
 „teți pe fi voștri în aceasta credința și aveți con-
 știința ca vați împlinit misiunea.

„Comitetul *Macedono-Roman*. din București a luat
 „însarcinarea a dirige introducerea limbei naționale
 „în toate orașele și târgurile românesce, ast-feliu
 „cum se vedem într'o zi pe tôte 14 milioane de
 „Romani, avînd o singura limba cultă, care nu
 „poate fi alta de cât cea din Dacia Traiană, care
 „a ajuns a rivalisa la frumusețe cu limba italiană.
 „Cere însa și concursul vostru al tuturor după mij-
 „loacele fie caruia, invitându-vă se formați și voi
 „comitete pe ori unde sunt Romani mai concen-
 „trați, cari comitete în strînse legături cu comite-
 „tul central din București se lucreze în comun pen-
 „tru realizarea scopului național.

„Gîndiți-vă fraților, că momentul este propice
 „pentru această mare întreprindere a Românilor,
 „că Dumnezeu proteje pe cei ce lucrează în numele
 „său și ca responsabilitatea va fi grea asupra celor
 „ce se vor arata îndărătnici.“ (1).

(Urmeaza subscrierile membrilor Comitetului)

1 . Estras din gazeta „Buciumul“ din București, anul 1863 No. 3
 pag. 10.

Acest comitet care avea misiunea de a pregăti terenul pentru înființarea de școli și biserici la românii din Turcia, din cauza împrejurărilor politice din țară de pe atunci, nu și-a putut îndeplini scopul ; dar, cu toate aceste, semînța se aruncase și prindea rădăcini din zi în zi mereu cu începere de la 1860 până la 1864, când grație stăruinței mai ales a lui Dimitrie Bolintineanu, Chr. Tell. D. Cozacovici, I. Goga s'a hotărît în fine a se prevedea o sumă de bani pentru înființarea unei școli *Macedo-române* în București, în care să se aducă băieți din diferite localități românești din Turcia, ca se învețe carte și apoi să devie învățători în patria lor.

La anul 1864, cel atâtă învățător român d-l Dimitrie Atanasescu, a pornit în Macedonia ca se deschidă o școală în Tărnova, cemuna sa natală, în apropiere de Bitolia, capitala Macedonei.

Acest institutor duse cu sine mai multe cărți didactice tipărite cu litere latine în dialectul Macedo-român, prin îngrijirea și ajutorul material și moral al sus ȃșilor patrioți români, și mai ales a raposaților Cozacovici și Iordache Goga.

Pe la același timp sevârșindu-se secularizarea averilor mănăstirilor ȃise închinat, calugării greci fură siliți se părăsească România.

Un arhimandrit Averhie remase în țară.

Acesta era egumen de mai mult timp la Mănăstirea Jviru din sfântul munte Athos.

Despre acest călugăr iată ce ni se relatează de către persoane ce l'au cunoscut :

În anul 1862, când Cuza Vodă, împărȃea steaguri la oștirea românească pe câmpia de la Co-

trocenî, se afla față și Arhimandritul Averhie ; a-cesta privind defilarea oștirei aclamate de popor, fu cuprins și el de emoțiunea generală și vădînd a-colo pe Cesar Boliac, pe Chr. Tell și pe alții, îi apucă de mână și cu lacrimile în ochi, strigă cu glas tare : *și eă hiă ar'măn !* ¹⁾

Cercetat mai cu de amăruntul despre românii din Turcia. Averhie le descrie și el starea în care se afla și vădînd sentimentele naționale românești dezvoltate într'ênsul, membrii comitetului de aici, îl iubeau și în scurt timp toți îl considerară ca un agent al mișcării salutare de reînviere a sentimentelor românești printre Macedo-românî. El fu deci însărcinat a merge în Macedonia ca se aducă băeți români din diferite localități ca se învețe în scoala Macedo-rămăna cc se fundă în Bucuresci, cari apoi să se întoarcă în patria lor ca institutori,

Părintele Averhie se porni pentru acest scop în luna August 1865, și după trecere de vr'o două

1) Călugărul Averhie, român de origină, s'a născut la anul 1818, în comuna românească Avela din Pind, din familia lui Jaciu Buda, care a fost mai mult timp Primar acelei comune, în timpul vestitului Satrap Ali Pașa Tepenlenli din Ianina. De și învățase în școli grecești și învățase în sfântul munte Athos, la început ca șef al chinoviei din Mănăstirea Sf. Pavel, iar mai târziu ca egumen al Mănăstirii Jvru ; de și tusesă în mai multe rânduri reprezentant al Mănăstirilor de la sf. Munte Athos la Salonic și la Constantinopole, și în această calitate, avea un caracter oficial înaintea autorităților turcești și a Mitropolitului din Salonic, precum și a Patriarhiei din Constantinopole, cu toate aceste, sentimentul românesc ajunsesă în urmă la dînsul până la fanatismu. Așa, în țară la noi când vedea români, mai ales țărani pe strade chiar, îi oprea și sta la vorbă cu dînsii, și de multe ori îi ducea acasă la el și îl cerceta despre starea lor ; ast-fel în cât notabilitățile grecești se miraî cu Arhimandritul se înjosea ca să umble pe stradă cu țărani și să îi aducă la el acasă și să stea de vorbă cu ei. La Salonic, la Pa-

luni, batrânul calugăr se întoarce cu 12 tineri romani macedoneni, destinați a deveni întâii apostoli ai Românismului în țerile de peste Balcani; ei fură instalați cu scoala, în încăperile de langa biserica sf. Apostoli din București.

Acest institut mergea progresând, și de aceea Averhie se duse de a doua oară în Turcia ca se mai aduca înca și alți baeti; ceia ce facu, și în anul 1867, scoala numera 30 elevi. ¹⁾

Cu îngrijirea acestor elevi și cu administrația materiala a acestei școli a fost însărcinat părintele Averhie. cu dreptul de a locui în casele din cuprinsul bisericei.

Dupa cât-va timp Averhie se retrase și fu înlocuit prin batrânul profesor Florescu, care n'a stat de cât vr'o 6 luni, apoi iarași reveni Parintele Averhie.

riarhie și în tot muntele Athos, îl numeau *Averhie o vlahos* (românul -

Când Averhie veni în Romania și vedu ca aci este un Stat românesc, așa era de încântat, în cât, pe lângă alte moduri prin care 'și manifesta bucuria și admirarea sa, mai ales la început, când privea soldații trecând pe lângă biserica și 'și faceau cruce, așa se bucura în cât striga: „*iata Vasilie (împărăție creștinească și românească,*“ căci el prin Turcia unde îmbatrânise nu veduse de cât soldați musulmani, și i se pareă curios și ciudat ca un soldat se și facă cruce și să vorbească românește.

Aceste le-am scris, numai ca se vadă că sentimentul național este instinctiv între români de peste Balcani, unde face o mică excepție numai acei diutrinși pe cari împrejurările i-au făcut se aibă o cultura politico-națională grecească în scolile grecești și din cauza intereselor materiale, în sinul comunităților conduse de archierei greci.

1 Averhie aduse acești tineri din deosebite localități românești; așa din *Perivoli* a adus pe: G. Perdichi, Giacu Goma, Dimitrie Șumba, Apostol Teodor, Constantinescu; din *Abela* po: G. Dauti, Tului Tacit, G. Gulioti, Dimitrie Abeleanu, Tului Caragiani, Constantin Caeretti, Bușu, Dimitrie Papiuian, Dimitrie Ioachim; din *Calive* pe: Gușu Papa

Pentru învățătura acestor elevi, li se alcatui un anume program, și li se dadu de căpitenie pe răposatul profesor Maxim, care cunoștea bine dialectul macedo-român ; el predă limba româna și latină gratis, cu zel și cu activitate, pentru care a bine meritat admirarea și lauda tuturor Românilor și o eternă recunoștință a elevilor și a părinților lor din Macedonia ; iar băeții învățau foarte bine latinește de la dânsul.

Dupa cât-va timp se mai numi Ilie Anghelescu profesor de matematică și geometrie. Doi ani după înființarea școlaei se mai adăogi încă doi profesori : Dl. Tanasescu pentru limba franceză și Ioan Cartu pentru musica vocală, care a format un cor din elevii școlaei, ce canta Duminicile la biserica sfinții Apostolii și la diferite solemnități. Cartu se retrase după câtă-va vreme și fu înlocuit de profesorul Ilarian. Pedagogi la această școală au fost la început d. Ianculescu, apoi d-nii Alexandrescu, Anghel Dimitrescu și Columbeanu. La anul 1871, s'a găsit cu cale ca elevii școlaei Macedo-române se fie internați parte la liceul Sf. Sava și parte la liceul Matei Basarab.

Aci se cuvine ca să menționăm în deosebi pe lângă Comitetul de inițiativă și pe lângă binevoitoarele persoane de mai sus, pe d. V. A. Urechii. Toate lucrările la punerea în practică a sus țisei

Costa, Dimitrie Badralexi. Nicolae Popilian; din *Vlaho Clisura* pe ; Simion Simota, Doca ; din *Blața* pe : Andrei Bagav ; din *Nevêsta* pe ; Constantin Chirana, Sergiu Dimitrescu ; din *Ohrida* pe : Filip Apostolescu ; din *Magarova* pe : D. Nicolescu și alții, precum și doi băeți Nacu și Teodor Fesa aduși *din Cavala* de unu parintele Vârnăv.

idei de a se da o educație scolară românilor de peste Balcani în propria lor limbă, în cărți românești și de către institutori români, s'a făcut prin D-sa, încă de la anul 1865 sub d. N. Cretzulescu. Educația elevilor Macedo-romani, instalarea precum și supravegherea morala a scoalei, erau în seama d-lui V. A. Urechia, care purta cel mai mare interes scoalei și în genere învățământului românilor din Macedonia. Primele scoale românești ce s'au deschis în Macedonia și Epir, dătoresc mult patriotismului și neobositei staruințe a d-lui V. A. Urechia, și mai ales scoalele din *Tîrnova*, *Avela*, *Ohrida*, *Vlaho-Clisura* și *Călivele de lângă Veria*, singurele scoale care au putut fi deschise până la anul 1878.

În anul 1879, oamenii însemnați din România, din care și din cei de origine română de peste Balcani, adunîndu-se, fără deosebire de partid, au pus temelia unei lucrări stăruitoare pentru luminarea Românilor Macedoneni, și fundară în București în acel an o *Societate de cultură Macedo-română*. Scopul acestei societăți este ca, în marginele legilor și urilor din Imperiul Otoman, să contribuie :

a) „A răspândi prin scoli, începînd de la cele primare, în limba română, învățătura între locuitorii români de peste Dunărea și de peste Balcani.

b) „A stăruii pentru buna stare a bisericilor comunităților românești de-a dreapta Dunării și de peste Balcani.

c) „A priveghia mersul scoalelor existente în aceeași parte și a lucra la îmbunătățirea lor sporitoare.

d) „A le dota cu cărți, biblioteci, aparate. A în-
„treprinde însași și a îndemna la editarea de cărți
„pentru românii din acele părți.“

Societatea fu recunoscută în 1880 prin lege, ca
persoana morală capabilă de a primi donațiuni și
legături.

Printre sprijinatorii cei mai înfocați ai acestei în-
treprinderi a fost dl. D. Brătianu; și alții repasa-
tul dr. M. Obedenaru de origină macedonean, care pe
lângă sacrificiile și îndemnurile sale a lăsat studii
și un dicționar macedo-romănesc ce se află la A-
cademia Română. În fine, între cei mai activi mem-
bri ai societății, d. V. A. Urechiă.

Citând aci numele celor-va bărbați cari au dat
concursul lor devotat pentru realizarea nobilei și
frumoasei idei de a se instrui românii din Macedo-
nia în limba lor maternă, idei concepute, precum
s'a spus mai sus, încă din anii după 1848, nu vro-
esc să se înțeleagă că alți buni români și adevă-
rat patrioți n'ați contribuit, n'ați lucrat și nu lu-
crează pentru această întreprindere bine-făcătoare,
tot cu aceiași bună voință și cu același toc pa-
triotic ca aceștia, dacă nu și mai mult. Recunosc
și eu ceea ce mulți din România și din streină-
tate cunosc, că această nobilă lucrare nu este o-
pera unuia sau a două și a trei persoane, ci că,
atât lucrarea începută de la 1860, precum și re-
zultatele îmbucurătoare ce s'ați putut obține până
astăzi, se datoresc patriotismului, lucrărilor, tactu-
lui, sacrificiilor și abnegațiunei cu care au lucrat
mulți români și unii dintre străinii româno-fili.

Lucrarea de față ne permițând a se arăta acum

toate aceste, rămâne ca istoria se arate când va veni timpul în mod nepărtinitor ce, cum și când au lucrat fie-care pentru aducerea la un bun sfârșit a acestei nobile și civilisătoare opere românești.

În sfârșit credem că nu ne este permis a nu menționa, fie chiar îe treacat de o cam dată, activitatea d-lui Apostol Margărit. Deosebit de misiunea sa de institutor, d-sa cu pătrunderea și energia cu care este înzestrat, a reușit mai mult ca orî care, prin demersurile și scrierile sale convingătoare și pline de fapte, în timp de mai bine de două-deci și patru de ani, scrieri publicate în ziarele române și în broșuri în limbele româna și francesă, sa deștepte atențiunea Românilor, a oamenilor de stat otomani și a streinilor în genere asupra elementului român din Turcia și asupra interesului tuturor de al cunoaște de aproape.

Iniințarea școalelor române din Peninsula Balcanică a întâmpinat însă multe greutateși și piedici din partea adversarilor limbei și naționalității române din Turcia, și a trebuit o luptă grea și îndelungată, care a causat multe ne ajunsuri și suferinți institutorilor români.

S'a întrebuintat de către greci mijloace de tot felul spre a împedica cu totul încercările de a se introduce limba română și în biserici.

Bolintineanu în scrierea despre care am mai vorbit, istorisește că : un diacon român macedonean din Salonic, primind acolo din România cărți pentru biserică, și aflând despre aceasta Mitropolitul Salonicului (grec), se înfuriă pe diacon, îi luă căr-

țile, le rupse el singur, dăndule așa rupte parte pe la băcanii iar parte, le aruncă în foc.

Tot așa li s'a întâmplat și preoților români din comunele românești *Gopești* și *Moloviște*, în anul 1882, când Arihiepiscopul Alexandru din *Prespa*, le trimise câte o carte pastorală fulgeratoare în care amenința cu pedepsele cele mai grele pe ori care preot ce va mai îndrăzni se introducea sau se citească cărți în limba românească în slujbele bisericesti, sau să-și dea copii lor să învețe în școlile românești.

Cum însă atîta nu fu destul pentru a înlătura cu totul limba românească din biserici, acel Arhiepiscop (nu mai puțin și alți colegi ai sei în eparhiile lor) începu a declara pe preoți de *argos*, ai scoate din slujbele lor, și ai opri de a sevârși pe unde-va stînta liturghie. Dacă vre unul din preoți bănuia vroia se-și recapete slujba. cu care de altmîntrelen se hrănea, atunci episcopul îl supunea se facă jurămînt scris și iscalit de acel preot, jurămînt din cele mai înjositoare și al cărui text îl dăm aci drept curiozitate :

„Eu jos semnatul preot... fac cunoscut prin actul de față scris cu însuși mîna mea, că toate necuviințele *phyletice* (de rasă) ce le-am faptuit prin omenească slăbiciune și pentru care am lucrat în favoarea *Propagandei românești* în potrivea mamei noastre biserici ortodoxă, le defaim și le desprețuesc din tot sufletul meu și din toată inima mea. Ca martur al acestei mărturisiri iau pe Domnul nostru Isus-Christos, făgăduind să păstrez pe viitorime supunerea și ascultarea ce sunt dator a da

„canoanelor și autorităților bisericești. Pocăit cu „adeverat, spun dar cu glas tare și în fața întregii „lumi creștine, ca scopul urmărit de *Propaganda „românească* este cu totul religios și politic și că ea „lucreaza ca să ratăcească pe **Elino-Vlații din „Pind și din Macedonia**, spre a-i mânia pe nesimțite „la o biserică eterodoxa pe cai nedrepte sub o stapânire vecină (! ?)

„Pentru aceasta înțelegând bine acest scop.. me „îndepartez de dânsul și încă o dată marturisesc „ca me alipesc din nou *la biserica și națiunea parinților mei, care una și singură este biserica ortodoxa orientală*, al carui membru ne deslipit sunt.

„În credința și mărturia carora semnez acest act „în cuget curat, care se va păstra la Mitropolia Larisei ¹⁾.

Aceasta declarație ce s'a smuls de la mulți preoți romani nu era de cât partea cea mai îndulcită a măsurilor luate de episcopi greci față cu școalele române. Caracteristice însă și, lucru care demonstrează înarmarea întregului cler contra școalelor, sunt instrucțiunile următoare trimise de către patriarhul Ecumenic Ioachim III-lea arhiepiscopului Pelagoniei (din Bitolia), Matei, în 8 Decembrie 1879 sub No. 7898 al protocolului. Iată traducerea instrucțiunilor :

„Prea Sfinte Mitropolit al Pelagoniei și prea venerabil Exarc al Macedoniei superioare, frate în „sfântul Spirit și conliturghisitor cu smerenia mea,

1). Vezi foarte interesanta scriere : *Le Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman* par un Valaque du Pinde, 1886 pag. 39. Aceasta carte da pe față cu de-amănuntul toate mijloacele pentru grecisarea românilor din Turcia și înfățișarea lor de către clerul grec, ca dotor de origina și limba grecească.

„—din partea Domnului har și pace pentru Sfinția voastră.

„Prin scrisoarea noastră Patriarhala și Sinodala cu „data din 30 Octomvrie trecut, v'am înștiințat con- „fidențial că de curînd s'a format la București o „societate cu numele *Macedono Română* și, în ace- „laș timp, am atras atențiunea sfinției voastre asu- „pra unor articole ale statutelor sale organice și „v'am recomandat discrețiune. Asemenea prin scri- „soarea noastră patriarhala v'am încunoștințat ca „de curînd am adresat un *takrir* Inaltei Porți.

„Prin acest *takrir* am pus afacerea sub ochii gu- „vernului, făcîndu'l sa intrevadă desordinile și pe- „ricolele care amenință Statul și Biserica. 'Iam a- „rătat asemenea necesitatea ce este de a atrage a- „tențiunea și îngrijirea guvernatorilor generali, și „prin trînșii, aceea a sub-guvernatorilor, ast-fel ca „cu concursul arhiepiscopilor, frații noștri în Isus „Christos, direcțiunea școalelor, a bisericilor și a „altor stabilimente publice să nu fie încredințata „în mâni streine. In urma acestui *takrir* Inalta Poarta „a dat instrucțiunile și ordinele necesare. Ast-fel fiind, „credem foarte folositor de a recomanda sfinției „voastre să lucrați, la trebuință de acord cu au- „toritățile locale, și să veghiați așa în cât Biserica „sa fie la adăpost de cele mai mici lucrări ale *Pro- „pagandei române*. La trebuință sfinția voastră poate „cere instrucțiunile și ajutorul Marelui Biserice. Ma- „rirea lui D-zeu și nesfârșita sa bunătate să fie cu „sfinția voastră“.

De la 1879 aceste instrucțiuni au fost urmate cu sfințenie de clerul grecesc și de notabili parti-

sanii lui. Declarația de mai sus a fost primul lor efect. Iata acum cum Episcopii în provincii le aplica :

„Prea onorați preoți, onorabili primați și notabili din Gopeși orașel din diocesa noastră. Sosit de cât-va timp din Crușova la Bitolia, am aflat, nu fără mirare, că de cât-vă timp cântați românește în biserică și nu știu dacă cine-va v'a permis aceasta. La început nu ne venea să credem că ați putut să o faceți fără știrea noastră ; caci știți că un ast-fel de act este contra principiilor și legilor eclesiastice. Mai în urmă am aflat în mod pozitiv, că se cântă în românește la ambele strane din biserica și că de mai multe ori *apostolul* a fost citit în românește în mijlocul ceretelor. Pentru întâia și ultima oară vă scriem astăzi în astă privința. Ve facem cunoscut deci ca, sub nici un cuvânt și în nici un fel, nu trebuie să cântați nici să cetiți *apostolul* în românește. Afară de aceasta, spre a se înlătura orî-ce scandal și orice ceartă, ordonam preoților să citească ei însăși *apostolul* și hotărîm ca să fie răspunzători de aceasta. Dacă cine-va după primirea acesteia, va avea cutezanța a contraveni ordinilor mele, lucrul ce nu îndrăznim a crede, va fi pedepsit cu asprime și împreună cu dînsul pe tulburători, și în acest scop, vă vom chema mai întâi la Bitolia spre a ne face cunoscut pe autorii acelor nelegiuiri. Cu toate acestea, am crezut necesar a vă scrie mai înainte și a vă sfătui părintește să vă abțineți de a face lucruri al căror rezultat, nu trebuie să vă îndoiti, nu poate fi de cât nenorocit

„pentru voi. Convins ca veți primi musturarea ce
 „ve facem astăzi cu privire la menționata afacere
 „și că nimeni nu se va împotrivi, și, dacă vre u-
 „nui va face ceva cei-l-alți îl vor denunța vicaru-
 „lui nostru episcopal și notabililor, Ve dorim, în
 „așteptarea unui grabnic răspuns, sanatate buna și
 „iubire între voi.

Semnat: Parintele Vostru în Isus Christos
Alexandru, Arhiepiscop de Prespa.

Comitetele partizanilor grecismului la rîndul lor
 au primit instrucțiunile să supravegheze ori-ce în-
 cercare din partea celor dependenți de eforturile bi-
 sericești și școlare de a deveni membrii ai corpu-
 lui profesoral sau al partidului românesc. Ast-fel la
 Moloviște fiul preotului Constantin, Protopop și ve-
 chil al Episcopului, primise locul de institutor-a-
 jutor la școala română. Pe data comitetul grecisa-
 tor din Bitolia adresează tatălui său, scrisoarea ur-
 mătoare cu data din 1 Septembrie 1882.

„*Prea onorate Părinte,*

„Scrisoarea de față ve va fi adusă de către d.
 „Constantin Mihail, profesor la școala elinească pe
 „care *Fraternitatea* (numele Societății) l'a angajat și
 „care se află în comuna voastră. *Fraternitatea* ve
 „roaga deci să-l luați sub protecțiunea voastră și
 „să faceți așa ca să fie instalat cum trebuie. Vă
 „rugăm asemenea să convingeți pe fiul vostru Spi-
 „ridon ca să primească locul de sub-institutor eli-
 „nesc. Vă rugăm să-l vorbiți și să-l îndemnați ca
 „un părinte să părăsească postul ce i-a oferit *Pro-*
 „*paganda-română*. Sfatuiți-l și faceți-l să nu mai ur-

„meze ast-fel, căci această purtare îl înjosește și
 „ve compromite și pe voi foarte sințitor Ve pre-
 „venim, afară de aceasta, ca salariul oferit fiului
 „vostru de catre societatea noastră va fi îndestu-
 „lator trebuințelor sale. Convinși că recomandațiile
 „noastre vor fi bine primite, suntem cu respect ai
 voștri.

(SS.) Președintele : *Mihail Lala*, Secretar ge-
 neral : *Dimitzas*.

Observăm din parte-ne ca acei ce subscrie a-
 ceasta recomandație sunt notabili romani din Bitolia.

Spre a se vedea legatura strînsa dintre aceste
 comitete grecisatoare și Episcopul grec, reproducem
 și scrisoarea menționatului Episcop Alexandru, a-
 dresata protopopului Constantin tot cu privire la
 afacerea fiului sau :

„Voua Protopopului Constantin și ție Papa Gheor-
 „ghe (fiul protopopului). Va acordăm parinteasca
 „noastra bine cuvîntare.

„Credem de prisos de a ve spune cât ne-a întristat
 „purtarea fiului vostru Spiridon. Cu toate acestea, a-
 „vînd în vedere bătrînețea și serviciile aduse de voi,
 „ațiția anı mamei noastre Marea Biserica a lui Chris-
 „tos, ne-am hotărît ai oferi 25 lire turcești cu condi-
 „țiune ca el sa îndeplineasca la scoala noastră (gre-
 „ceasca) funcțiunile de ajutor de institutor și de
 „cantareț la biserica. — Credem ca va primi a-
 „ceasta propunere ; daca însă nu o va primi și
 „daca va starui în aceiași pozițiune (de ajutor in-
 „stitutor la scoala română), cand peste puțin vom
 „veni acolo, cu ajutorul lui D-zeu, vom fi siliți sa
 „luam de sigur masuri care vă vor pricinui neplă-

„cere voue și fiului vostru Papa Gheorghe, măsură
 „care ne vor întrista pe noi înșine.—Totuși cunos-
 „când de mai înainte bunele voastre dispozițiuni,
 „credem că ve’ți reuși a convinge pe fiul vostru și
 „a’l face să primească propunerea noastră.—În aș-
 „teptarea unui grabnic răspuns din parte-ve, ve
 „dorim sanatate bună și multă băgare de seama. ¹⁾

Semnat : Arhiepiscopul de *Prespa*.

Și, spre a nu se crede că apasarile Episcopilor greci sunt inspirate numai de credința că, ca capi ai Comunității Ortodoxe ei trebuie să pastreze în biserică și în școală, în interesul religiunii, limba grecească, dau aici un alt document din care reiese lamurit că acțiunea Episcopilor nu face de cât să ajute acțiunea de consuli și agenți oficiali ai unui stat străin conduc prin mijlocul școalelor.

Scrisoarea Comitetului central din Atena trimisă eforilor școalelor comunale din Vlaho-Clisura cu N : 740 din 23 Iunie 1882

„Onorați Domni. — Ve anunțăm cu plăcere că „guvernul elinesc a încredințat direcțiunea consu- „latului din Bitolia d-lui Gheorghe Docos, care e „un om însemnat prin patriotismul și prin devota- „mentul său către cauza națională a elenismului în „Macedonia, prin știința sa, prin lealitatea și prin „onorabilele antecedente a lui în serviciul con- „sular. — Domnului Docos i-a încredințat comitetul „nostru supraveghierea supremă a direcțiunei nemij- „locita a lucrărilor sale în circumscripția consulară

1 . Aceste scrisori sunt estrase din cartea : *Les Grecs, les Valaques, les Albanais et l'Empire Ottoman* par un Valaque du Piude, 1886 pag. 33—39.

„din Bitolia; cătră dînsul prin urmare trebuie se vă
 „a lresați, ca la un reprezentant suprem al comite-
 „tului, pentru afacerile voastre scolare cuprinse în
 „cercul lucrarilor noastre și pentru orî ce altă ata-
 „cere privitoare la lucrarea națională a Syllogului
 „(Comitetului). -- E bine înțeles că banii dați de
 „comitet în veți primi de acum înainte prin ma-
 „nile d-lui Docos.— Ne place a crede că veți face
 „tot posibilul spre a ajuta din toate puterile pe
 „noul nostru reprezentant ca să-și îndeplinească cu
 „succes datoriile sale foarte serioase, aratîndu-i un
 „devotament sincer fidelitate și respect pentru toate
 „lucrurile relative la afacerile noastre *naționale* co-
 mune. Primiți etc.

[L. S.]

(Sigiliului Președintelui) Secretar: semnat: Gheor-
 ghe Zolotas. ¹⁾

Să se observe ca atît d-ni Mihail Lala si Dimit-
 zas (*Dimcea*) șefii comitetului societății „Fraternita-
 tea“ din Bitolia, căt și persoanele, preoții și mire-
 nii din Moloviștea, din Gopeși și din Vlaho-Clisura,
 cărora au fost adresate scrisorile ce publicam, sunt
 romani, nu greci, și ca atît societățile căt și efo-
 riile și orașele din care fac parte, nu cuprind nici
 un grec ci numai români cari, sau din naivitate
 sau din alte cauze, cred că fac un bine națiunei
 lor pe care se silesc a o greciza spre a o scăpa,
 după cum pretind denșii, să nu fie slavizată de

1). In un capitol de mai la vale intitulat: Scopurile adversarilor
 școalelor române, vom da și alte documente de cea mai mare însem-
 nătate, documente din anul curent, ba chiar și din zilele acestora
 (Iulie 1890).

bulgari și alții ! Acești nevoiași intelectuali cauta să vindece națiunea română omorîndu-o ! Deosebit de aceasta Patriarhul, Episcopii, ca și Eforii și notabili sunt cu toți supuși otomani — iar nu supuși greci — cari se folosesc de privilegiile acordate bisericii *Creștine* din Turcia, de Sultani, spre a sâpa încet cu încet puterea Imperiului desnaționalisând pe cei ce nu sunt de neam grec, în scopul de a anexa Macedonia și alte părți ale Imperiului, în care românii sunt așa de numeroși și unde nu există de cât puține familii grecești adevărate, la un stat strein.

După espunerea ce vom face în deosebi mai la vale despre fie care scoala română, astăzi esistența în acele provincii, e de mirare ca s'a putut învinge atâtea dificultăți venite de la Episcopi, notabili, români grecizați și de la consuli streini !

Activitatea societății de cultură Macedo-română care a primit calitatea de persoană morală prin lege promulgată în 1880, de și nu a fost sgomo-toasă, totuși prin mijlocirea a câtu-va dintre membrii aderenți cei mei zeloși a contribuit la înființarea celor 27 scoale, ce s'au deschis de la 1880 încoace, între care la liceului și internatului din Bitolia; la aducerea mai multor fete care după ce au studiat în Asilul Elena-Doamna, au fost așezate ca institutoare în patria lor; adunarea unui însemnat număr de cărți, care astăzi în mare parte—aproape 3,000 volume—formează fondul principal al bibliotecii Liceului din Bitolia și formarea unui cabinet de fizică tot acolo. Sub îngrijirea domnului V.

A. Urechia s'a redactat un diar hebdomar în dialectul românilor de peste Balcani, intitulat: *Frăţilia întru dreptate*, care nu ştim din ce cauză n'a apărut de cât vr'o 17 numere. În fine s'a pus în dialectul Macedo-Român Apostolul care s'a şi tipărit, şi Evangelia.

E adevărat că astă-zi activitatea acestei societăţi de cultură nu straluceşte; totuşi impulsunea fiind dată, românii de aici cunosc ţinta filantropică ce se urmăreşte prin scoalele fundate în Turcia. Membrii ei izolaţi nu încetează a încuraja şi apara lucrarea ce se face în acest sens contra duşmanilor, ascunşi sau nu, ai luminării poporului român.

Ar fi de dorit, cu toate acestea, ca societatea Macedo-română să ia în mână şi să atragă atenţiunea celor în drept asupra mai multor legături referitoare la lucrări de bine-facere, şi care după cum ni se spune stau ne executate.—Aşa citesc în diarul *Binele Public* din 19 Martie 1880, sub semnătura d. G. Misail. şi cu titlul: *Cultura Românilor Macedoneni*.—Memoriu adresat d-lui Ministru al Instrucţiunei publice în 12 Martie 1880: I. Reposatul Mitropolit al Ungro-Vlahiei Dositeiū Filitis, care a încetat din viaţă la Braşov în anul 1819, a lăsat prin testament 16,000 galbeni destinaţi a se cumpera un imobil din al cărui venit să se susţie bursieri în streinătate spre a dobîndi o specialitate. Pe la anul 1828, s'a cumpărat moşia Lunguleţu, (Şanţari) judeţul Dâmboviţa, care producea venitul de 2,000 galbeni. Testamentul Mitropolitului Dositeiū publicat în *Monitorul Oficial* No. 50 din 2 (14) Mai 1865, nu s'ar putea oare aplica aşa, ca

tinerii români din Turcia să fie aduși aici la București spre a dobîndi o specialitate cu care sa fie apoi folositori patriei lor? ¹⁾

II. Îndeplinirea dispozițiilor testamentare a le bunului român D. Musicu din Blața mort la București în 1869, prin care a lăsat 28,000 (douăzeci și opt mii) galbeni pentru înființarea unei scoale de fete la Blața și a alteia la Bitolia.

III. Testamentul răposatului Tega, mort în 1851, originar din Vlaho-Castania pe coastele muntelui Pind care a lasat moșia Bălteni din plasa Ialomița, județul Dâmbovița , testament ce se crede că cuprinde dispozițiuni de bine-facere. IV. Testamentul răposatului Nicolae Mihail din Craiova, mort în 1865, prin care lasă o sumă oare-care pentru întreținerea unui pensionat de fete la Magarova (Macedonia), locul său de origină. V. Testamentul răposatului D. Cozacovici născut la Metzova în Pind prin care dispune o sumă însemnată pentru deschiderea unei scoale în patria sea.—Despre aceasta știm că s'a executat, fundându-se școala din Gopeși.—VI. Testamentul Elisabetei Castrișoia decesată în București la anul 1863, prin care lasă o colosală avere nepotului ei Vasile Paapa, cu scopuri culturale și de bine-faceri. După moartea acestuia averea a fost luată de Stat în posesiune; totuși comitetele grecești din Ianina și Salonic fac tot ca să infirme această luare în posesiune și sa li se atribue averea la care nu au drept, căci testatoarea și familia ei erau români și nu a înțeles

1) Vezi și *Binele public* din 9 Oct. 1880.

nici o dată ca din averea ei să se facă o armă în contra Românilor și contra luminării lor.—VII: averea răposatului Arhiereu *Jeropoleos*, care a murit aici lăsând prin testament moșia sa Țigănești din județul Muscel, moșie a cărei venit să se întrebuințeze în bine-faceri.

În fine, mai sunt și alte mici legături facute de români pentru scopuri culturale în Turcia și care stau în părăsire sau ascunse. Așa este legatul d-nei Jardilî din Crușova, decedată în 1883, care sta și pîna astăzi la casa de depuneri de aici.

II

INIINȚAREA ȘI MERSUL ȘCOALELOR

În călătoriile ce le-am făcut la Româniî din Peninsula Balcanică ¹⁾ atât în anul 1882 cât și în anul 1889, pe lângă alte cercetări făcute asupra lor, m'am ocupat mai ales cu starea școalelor românești de acolo,—și am vădut că încă și astăzi lupta pentru existența acelor școli, urmează cu multă apringere între româniî din acea parte și agenți interesați ai cauzei grecesci între cari din nenorocire sunt și mulți români de origină, dar greci în idei și în lucrare din cauza pozițiunei lor sociale și a intereselor personale; aceștia combat cu multă înverșunare și prin toate mijloacele ideea și sentimentul românesc.

1) Veđi scrierile mele privitoare la ei: „Datinele la nunți ale popoului român din Macedonia“ în *Revista de arheologie* a d-lui Gr. Tocilescu t, II p. 417. „Poesii populare din Macedonia“ idem t, V. p. 175. „Cân-tece de Miriologi“ în *Convorbiri literare* vol. XVI p. 487.

După sciințele positive și notele ce le-am adunat în această privință la fața locului, cum și după mai multe acte relative la această chestiune ce în deosebite prilejuri am găsit, pot da astăzi în resumat relațiuni esacte despre data înființării fie-cărei școli, de greutățile ce au întâmpinat, despre principalele fase prin cari au trecut, de personalul lor didactic, de numărul elevilor și în genere despre situațiunea actuală a acestei chestiuni.

Școale de băeți

Întâia școală română înființată în Macedonia, este școala primară de băeți deschisă în anul 1864, în orașelul pe deplin românesc, numit *Tirnova* în apropiere de Bitolia (Monastir) capitala Macedoniei, de către d. Dimitrie Atanasescu—originar din numitul orașel;—dînsul este cel întâi învățător român, și dă lecții și astăzi ¹⁾.

Indată după înființarea acelei școli, se ridicară toate căpiteniile panielismului și, mai cu seamă, episcopul grec din Bitolia. Pe de o parte acest episcop alergă la toate autoritățile turcesci pentru a cere închiderea școalei române, iar pe de alta da ordine aspre tuturor preoților și laicilor partisanii ai

1) D. Dimitrie Atanasescu primul învățător român în Macedonia a compus și tipărit următoarele cărți didactice: *Abecedar Românesc tră Românljii din dreapta a Dunărljii* edit. II, București 1865.—*Gramatica Românească tră Românljii din dreapta Dunărljii* București 1865.—*Istoria Românilor pentru Românljii din dreapta Danubiului* lucrată după istoria d-lui V. A. Urechii și Casacovici. București 1867. *Terrascriptiune scurtă pentru ficiorii și fetele de clasa I și II primară* București 1867. *Istoria noului Testament ică viața Domnului nostru Isus Christos*, București 1881, etc., și altele ce auăm că ar fi având manuscrise.

grecilor de a considera pe învățătorul român și școala sa ca dușman al *ortodoxiei* și ca o *pedică pentru propășirea bunelor învățături*.

Din cauza intrigilor urzite pe lângă autoritățile turcesci de către adversarii școalei și limbei românești în Macedonia d. Atanasescu fu pus la închisoare, după stăruințele episcopului, și nu i s'a dat drumul de cât după ce a făgăduit că nu va mai propune nici uă învățatură în limba română fără îngăduirea episcopului.

După ce i s'a dat drumul din închisoare luându-și cărți de recomandatie, d. Atanasescu ceru voe la Constantinopolé să redeschiadă școala, ce fusese închisă pe nedrept; dar nu căpătă nici un răspuns bun, căci influența clerului și a elementului grec pe atunci era putnrică în capitala Turciei.

După doi ani de stăruinți zadarnice, acest învățător român se duse însuși la Constantinopole și acolo ajutat de intervenirea agentului diplomatic român de pe lângă Inalta Poartă, răposatul Alexandru G. Golescu și de răposatul N. Bordeanu, atunci director al gazetei oficioase *La Turquie* și fost secretar al agenției diplomatice române sub Agentul C. Negri, putu să capete învoirea de a preda limba română copiilor români în două camere din casa sa din Tîrnova, ce o transformase în școală. ¹⁾

Această școală nu a putut funcționa în mod regulat de cât de la 1867; astăzi are un local în-

1) Despre pătimirile întâiului instituotr român D-l D. Atanasescu, Veți: *Convorbiri Literare* anul VIII 1874 pagina 359: Persecuțiunea învățământului român în Tîrnova și Monastir, de D-nul Apostol Mărgărit.

căpător și numără în anul școlar 1888—89, 20 elevi.

Iată numele elevilor acestei școli :

Cocia Hr. Cotta	Petru Z. G. Caranicu
Cușu L. Natu	Pandu M. Têrpin
Ghiușu C. Natu	Vangeliu D. Atanasescu
Petru Thimiu Cuciuchi	Lachiû Nachi Duca
Sachi G. Saragiû	Stavre N. Slobacu
Tachi M. Saragiû	Tudorachi Hr. Cotta
Tirciu Dzodzi	Gușu G. Buzae
George P. G. Grecu	Nicolachi D. Atanasescu
George D. Belcameniotu	Ster. C. T. Belcameniotu
Nida Hr. Cotta	

A doua școală s'a înființat în *Gopeși*. Încă de pe la anul 1865—1866, răposatul Dimitrie Cosmescu care se găsea în România, întorcându-se în *Gopeși*, orașul seu natal, povesti familiei sale cât de ușor și în câtă puțină vreme învățase el să scrie și se citească limba românească.

Famiiliile românilor de acolo auzind aceasta se hotărîră a încredința pe fii lor lui Cosmescu și în scurt timp, dânsul avu peste 40 copii spre a-i învăța în limba lor maternă. Mai întâi începu a da lecțiuni într'o odaie din casa sa ; intrigile însă și persecutările ce i au făcut agenții propagandei paneliniste l'au silit să plece din *Gopeși* și să vină aici în România de unde nu s'a mai întors ¹⁾.

D-nul Iordache Goga, care era epitrop avereii Cazacovici lăsată prin testament pentru înființarea unei școale române în Macedonia, vădînd că D-nu D. Cosmescu nu se mai întoarce în *Gopeși*, a trimis

1) Despre predicile puse de clerul grec în calea Școalei române din *Gopeși*. Vezi „Convorb. Liter.” an. VIII (1874) pagina 325 Studiul de D-l Apostol Mărgărit.

pe D-l Sterie Cionescu (Ciona) care terminase liceul și studia literile la Iași, ca să dea lecții de limba română. După cât-va timp plecând de acolo d-nul Cionescu, epitropia casei Cazacovici trimite pe d-l Nicolae Cosmescu ca institutor, care a funcționat acolo până la 1883 luna August când a fost înlocuit prin d-l Gușu Nijiopoleanu. Acesta împreună cu al doilea institutor d-l G. Ghica Papa, elev al școlii române din Vlaho-Clisura a ținut școala până la anul 1887 când s'a numit ca director d-l Pilița, absolvent al liceului Sf. Sava din București având de ajutor pe d-l Gheorghe Caracotta și pe d-l Gorciu Tale, amândoi elevi ai Liceului român din Bitolia. Aceștia sunt și până astăzi institutori.

Școala din Gopeși numără 117 elevi, și se întreține cu fondurile legatului Dimitrie Cazacovici, român Macedonean născut la anul 1790, în orașul pe deplin românesc Minciu (Metzova) în muntele Pind spre Epir, mort în București la 21 August 1868 ¹⁾.

Iată numele elevilor în anul școlar 1889-1890:

Nicolae Dimca	Demetru Biju
Vangheli Mazni	George Lerca
George Musturicu	Alexandru Cuju
Demetriu Belciu	Teodor Musturic
Nicolae Petrescu	Mihu Pachionu
Teodor Torbu	Hristu Padori
Papa-Gheorghe Anastasi	Ioan Tecu
Levu Ioan	Demetru Ghiricociu
Toma Mihi	George N. Belciu
Vangheli Pricu	Michail Nita

¹⁾ Testamentul lui D. Cazacovici se află depus împreună cu lucrările privitoare la esecutarea lui, în arhiva Ministerului Instrucțiunii publice.

Toma Constantin	Constantin Spau
Alexandru Coșca	Nicolae Zugana
Vangheli Papa Levu	George Pitu
George Hotu	Demetru Lerca
Hristu Belciu	Nicolae Țuta
Ioan Papa-Goa	Teodor Lerca
Alexandru Torbu	Demetru Stefu
Nicolae Demetrescu	Demetru Dimeca
Ioan Bandu	Vangheli Docu Carajea
Ioan Traian	George Traian
Vangheli Belciu	Demetru Mancu
Anastasi Coci Craja	Naum Bela
Ioan Dimașu	Sotir Padori
Constantin Dunca	Gligore Robi
Nicolae Dica	Hristu Mazni
Tiju Hristu	Nicolae Șboti
Steriu Lerca	Constantin Dimitrescu
Vangheli Lerca	Vangheli Carajea
Demetru Mihutan	Torbu Naum
Constantin Musturic	Demetru Belciu
George Papa-Coci	Alexandru Petrescu
Demetru Papa-Goa	Demetru Taci
George Papa Levu	Mihail Șuban
Demetru Sotiri	Ioan Boiagi
Ioan Iotu	Teodor Rambu
Constantin Iotu	Ioan Sotiri
Hristu Nanci	Ioan Coci Carajea
Demetru Carajea	Dimca Demetru
Nauni Carajea	Nicolae Cuși
Vangheli Nasi	Ioan Cota Cuzman
George Pitca	Constantin Dotti
Anastasi Protueru	Anastas Niciu
Teodor Dienesu	Constantin Stefa
Anastasi Franga	George Spau
Belciu George	Teodor Papa Naum
Teodoru Mazni	Vangheli Ghiricociu
Nicolae Nata	Vangheli Papa Dori

Demetru Necui
 Nicolae Robi
 Demetri Stefu
 Anastasi Iuvani
 George Coci Craja
 George Romu

Anastas Ghiricociu
 Mitu Maciu
 Vanghelia Fani
 Santa Pitu
 Ilie Terpciu.

A treia școală s'a înființat în anul 1867 în comuna *Avela*, situată în Pind. districtul Grebena, vilaetul Janina. D. Apostol Mărgărit fu întemeiatorul ei. După ce a instalat'o în mod regulat și a organizat'o, a lăsat în locul său pe d. Ioan Șomu Tomescu elev al seminarului din Bucuresci. După acesta se numi învățător G. Dautti având de ajutor pe părintele Papa Ioan 'Tofechi. Această școală funcționează numai vara în comuna Avela; iarna însă lecțiunile se țin în satul *Damași* din Tesalia unde descind toți locuitorii cu vitele lor și petrec iarna întreagă. Astă-dî învățător la această școală este d. Tului Mihali. Aci se numără de la 60-90 elevi ¹⁾.

A patra școală s'a deschis definitiv pe b sa unui ordin vizirial obținut de d. Apostol Mărgărit în 1868 în *Vlaho-Clisura* Funcționarea ei nu s'a făcut totuși în linisce. Din contra, acest orașel curat românesc a fost considerat de căpeteniile partidului grecesc ca una din citadelele elenismului în Macedonia. De acea s'a căutat încă de mai nainte ca ori-ce încercare de a cultiva prin școală limba românească să fie sfărîmată.. În adevăr școala co-

¹⁾ Despre piedecile puse de clerul grecesc la deschiderea acestor școli, Vezi: „Convorbiri Literare“ an. VIII 1874 pagina 318, articol de d. Apostol Mărgărit.

munală din Vlaho-Clitura ¹⁾ aflându-se ca și toate celelalte școli sub dependența Episcopului grec și a notabililor români cari aveau idei și primise cultura greacă, urma după ideile acestora să pună în practică un program care ținea mai mult la răspândirea limbei grecesci. D. Apostol Mărgărit, fost elev al liceului din Ianina fiind institutor acolo, în predarea lecțiilor sale, încă de la 1862, se servea cu limba română și prin comparațiile ce făcea între limba latină și română, precum și mai cu seamă prin povestirile istorice despre romani și strălucirea împărăției lor în lumea veche, deșteptă în elevii săi exclusiv români mândria și tendința a iubi propriul lor neam.

Negreșit că aceasta nu plăcu Episcopului grec și partizanilor culturii grecesci. Nikiforos, episcopul Castoriei de care depinde Vlaho-Clitura, martor pe de o parte al succesului la învățătură al elevilor, căci cu ajutorul limbei lor materne faceau enorme progrese, dar pe de altă parte, spăimântat de sentimentele românești deșteptate în inimile lor nu întârzie câtuși de puțin și pîri pe institutorul d. Apostol Mărgărit la Patriarhie. Nikiforos fiind membru al sinodului Patriarhal din Fanar trase în partea sa și pe Episcopul Meletios din Sisanion și amândoi aceștia obținura de la Patriarhul Sofronios și de la Sinod ordinul urmator adresat preoților și notabililor din Vlaho-Clitura :

1) Școala comunală din Vlaho-Clitura a fost clădită și înzestrată cu venituri de către părinții d-lui M. Paciurea, inginer șef de serviciu în direcția Căilor ferate române.

„Protocol No. 912, anul 1864, Februarie 4 (st. vechi) :

„Prea cucernici preoți, prea cinstiți primați și ceilalți creștini din orașul Clisura, prea iubiții noștri fii întru Christos etc. etc. Pentru pricină înaltă și de o nespusa grabă, vă ordonăm să isgoniți din școala voastră pe învățătorul Apostol Mărgărit, să-l trimeteți în țara în care s'a născut atât pe dânsul cât și pe familia lui și să ne dați de știre cât mai neîntârziat despre îndeplinirea acestei a noastre porunci, căci de altminterlea toți veți fi răspunzători înaintea noastră și ertare nu vi se va da“.

(Semnat Patriarhul împreună cu cei 12 Episcopi membri ai Sinodului).

Acest ordin fu o proclamație de rebel și o chemare la arme pentru partizanii grecismului. Fiecare episcop, fiecare preot, fiecare laic trebuia să se împotrivescă la învățătura românilor în limba lor.

O parte însă a locuitorilor din Vlaho-Clisura resistă ordinului patriarhului și acesta vedând autoritatea sa batjocorită, făcu apel la autoritățile civile spre a obține executarea ordinului. Guvernatorul din Bitolia cu toate solicitările partidului românesc nu putu să se temă să refuze ajutorul său chemărilor Patriarhului. D. A. Mărgărit fu nevoit să meargă însuși la Constantinopol ca să 'și pledeze cauza pe lângă Marele-Vizir. ¹⁾ Tot ce obținut fu voia de a deschide o școală particulară în casa sa. Puterea

¹⁾ Vezi în *Schița Istorică* de la început un extras din scrisoarea din Noembrie 1865 adresată de d. A. Mărgărit Marelui-Vizir *Ali-Pașa*.

clerului grec întrecea în acele timpuri însăși autoritatea Înaltei Porți.

Lucrul însă nu se sfârși aci căci voia dată de Poartă nu convenea de loc Episcopului grec și partizanilor săi cari cereau espulsarea din oraș a d-lui A. Mărgărit. O nesfârșită negociere avu loc cu autoritățile spre a obține aceasta. D. Mărgărit merse cât-va timp la Avela dar se reîntoarse puțin după aceea la Vlaho-Clisura.

„După un an de liniște—dice d. *Emile Picot* în „cartea sa: *Les Roumains de la Macédoine*, Paris 1875, „pagina 40 —, d. Mărgărit fu din nou închietat de „către greci, cari escelează în a face pe funcționarii otomani să joace rolul unor simple mașini. Nu vom mai povesti toate pedicile pe cari „elica fanariotă le-a pus în calea curagiosului profesor. Deschiderea școalei sale dădu loc la anchete, „la deliberațiuni ale tuturilor consiliilor provinciei, „etc. Se părea că Grecii aveau conștiință de toate „pericolele ce renascerea sentimentului român în „Peninsula Balcanică va nasce pentru politica lor „egoistă“.

În anul 1868, cum am dis, d. Mărgărit obținu un ordin vizirial pentru deschiderea definitivă a școalei din Vlaho-Clisura. Cu tot caracterul ei particular, ca și mai înainte, institutorul român fu pîrît mereu la autorități sub cuvînt că ar fi un comisar panslavist în legătură cu comitete străine, cari lucrează contra Imperiului. De aci chemări neîncetate pe la autorități depărtate, perchisițiuni, întemnițări preventive la Castoria, Ghiorghea, Bitolia, Salonic, esil la Ianina suferinți trupesci și morale,

andarți (un fel de insurgenți, brigandă plătiți de Greci) puși ca să-i țină calea și să-l omoare, lucru ce era să i se întâmple chiar mai acum 11 ani (1879) când a fost lovit de moarte pe stradele Bitoliei, de două oameni plătiți. ¹⁾

Cu toate aceste împotriviri, școala din Vlaho-Clisura a funcționat sub conducerea d-lui A. Mărgărit și Tului Tacit ²⁾ până la 1883 când acest din urmă meritos barbat a murit, iar de atunci a fost înlocuit cu tânărul d. Cuvatti ce a terminat 6 clase în liceul Matei Basarab din Bucuresci.

—Cu încetu. rezistența notabililor partizani ai grecismului a fost micșorată și lupta pentru reîntrarea școlăii române în localul comunei s'a terminat prin reușita românilor. ³⁾

Elevii școlăii înmulțindu-se s'a mai numit ca institutori tinerii G. Adam și N. Nacea, foști elevi ai școlăii, cari au urmat în parte în liceul român din Bitolia. Acestora s'a mai adăos ca ajutoare d-nii Nicolae Pasca și Const. Ghica Papa. Numele elevilor cari au frecventat școala în anul școlar

1 Despre nespusele șicane întâmpinate de d. Apostol Margarit la deschiderea școlăii din Vlaho-Clisura, Vești *Convorbiri Literare*, an : VIII (1874) pag. 239 și următoarele, unde se află publicate de d. Apostol Mărgărit piesele foarte curioase și instructive ale acestei memorabile afaceri.

2) *Tului Tacit* a fost elev al școlăii române de la Sf. Apostoli și absolvent al liceului Sf. Sava din Bucuresci. Meritele acestui inteligent și muncitor institutor sunt cunoscute de toți colegii și compatrioții săi. Activitatea sa pe terămul ziaristic ca corespondent al ziarelor din Italia, Franca și România, cu privire mai ales la cestiunea deșteptării Românilor Macedonenii, a fost foarte mare.

3) Intre alte incidente regretabile ce s'a ivit între partizanii școlăii române și aceia ai grecismului din Vlaho Clisura, trebuie să menționăm

1888-89 îl vom da la finele acestei lucrări până când sperăm că ni le vom procura.

A cinceu școală s'a deschis în *Ochrida* la anul 1868. Ea fu aședdata chiar în localul Primăriei. În deplină înțelegere toți românii din Ochrida au prefacut școala grecească în școală românească, înlocuind de asemenea în romănesce slujba preotească din biserică, care mai nainte se făcea în grecesce.

Această prefacere s'a făcut fără mare greutate de oare-ce atât Românii cât și Bulgarii din Ochrida s'au unit pentru a isgoni de acolo pe episcopul fanariot. ¹⁾

Întăiul învățator al acestei școli a fost reposatul G. Tomara, fost profesor la școala comercială din Bucuresci, care mai în urmă a tradus *Evangelia* precum și *Apostolul* în dialectul Macedo-român. Unul din cei întâi elevi ai școalei din Ochrida, Gheorghe Pihion a devenit apoi învățator la aceasta școală împreună cu Tomara.

La 1870 demisionând Tomara a fost înlocuit de d. Filip Apostolescu exlev al școalei Macedo-române de la Sf. Apostoli din Bucuresci, care este

aci omorîrea albanezului *Musa*, care servea de păzitor (cavaz) d-lui A. Mărgărit încă de 15 ani. Acest credincios păzitor în August 1889 fusese însărcinat a duce din C'astoria la Vlaho-Clisura ordinul prin care școala română urma să fie instalată în școala comunală. Pe drum la o oare care distanță de Vlaho-Clisura i-au e-rit doi inși îngrijiți pe față, cari l'au atacat cu puscile. Musa întinde la rîndul său pușca ce avea dar nu ia foc; totuși se repede cu patul și rănesc grei pe unul, cel l'alt însă profită de acest moment și împușcă pe Musa în cap și acesta căzu. Ordinul ce mortul avea în buzunar, împreună cu ceasornicul și cu cartușele, îi fu răpit. Putem dice că acest credincios și devotat om a cădut jertfă în serviciul școalelor române din Turcia.

1) Despre deschiderea școalei din Ohrida, Vezi Documente tot în *Convorbiri Literare* an. VIII (1874) publicate de d. Apostol Mărgărit

și până astăzi institutor al aceleiașcoli. Fiind Ochrida oraș întins și copiii mici neputând veni în timpul iernei din Mahalaua Sf. Nicolae la școală din cauza depărtărei, s'a însărcinat părintele Ioan Zgala să dea lecțiuni de limba română la copiii din acea Mahala, cu titlu de ajutor al școalei române. Iată numele elevilor pe anul școlar 1889-90 :

Achilea Dafina	Naum Atanasescu
Costi Bușacă	Ștefan Ghergu
Constantin Bumbă	Spiru Niculescu
Dule Gepar	Tomu Kiohi
George Chita	Tachi Ionescu
Mihali Jomă	Nicole Ianecu
Mihali Ștefănescu	Zisi Șacarecu
Mihali Ionescu	Alexandru Gerah
Miha Ioan	Aureliu Goju
Mitra Tamina	Gavriil Petrescu
Nacu Deală	Leon Papa Ștefan
Pandi Miha	Naum Anastasescu
Pitu Sâmbitel	Pascu Veroniū
Spiru Jomă	Spiru Dimonia
Sotir Ionescu	Spiru Baliuc
Tachi Bușacă	Tașcu Ruvina
Tașcu Atanasescu	Tașcu Arsen
Tașcu Ștoe	Vangelieu Gepar
Vangelii Poă	Atanasie Rușacă
Zisu Parmachi	Andrea Pihion
Anton Petrescu	Stavri Bijă
Bana Tamina	Tașcu Goju
Iancu Baliuc	Vasilie Sacu
Ilia Pitoșu	Dimitrie Naumescu
Mihali Ianecu	Dimitre Verușu
Niculae Ghișcu	Gregoriu Veroniu
Nicolae Murdula	Virgiliu Apostolescu
Nicolae Constantinescu	

A șasea școală s'a deschis la Călive aproape de Veria (Caraterii) în anul 1870 de D-l D. Badralexi, elev al școlaei Macedo-române de la Sf. Apostoli din Bucuresci. Această școală dupe îndemnul D-lui D. Gusti, a fost subvenționată de Primăria de Iași în timp de doi ani cu câte 2600 lei vechi pe fie-care an¹⁾, apoi suprimându-se acea subvențiune, școala a trebuit să se închidă și a stat închisă până la 1878 când a reînceput a funcționa tot cu acelaș învățător D-l Badralexi. Această școală e deschisă la Călive numai vara ca și acea din Avela, iar în timp de iarnă D. Badralexi ține școala în Veria, oraș locuit de Greci, Români și Turci unde descind locuitorii din Călive, neputând rămâne sub asprimea anotimpului pe vârful muntelui pe care se află numitul sat.

Școala din Veria mai ales a trebuit să țină pept la tot soiul de persecuțiuni din partea episcopului fanariot și a sateliților săi.

Un elev al acestei școli ajungând preot, părințele Iacon Demetrescu Vurduni, înființase la 1878 o altă școală românească la Xirolivadu, sat de asemene cu totul românesc, aflător pe acelaș lanț de munți ai Olimpului unde de secolă locuiesc până astă-zi păstorii români, patru oare departe de Calive spre Meađa-đi. Pentru aceleași pricini, locuitorii din Xirolivadu părăsesc și ei satul iarna și se scobor unii la Veria ear alții la Caterina unde petrec iarna și de aceia preotul Ioan Vurduni dădea lecțiuni la Xirolivadu numai pe timpul verii, iarna însă dădea ajutor la școala română din Veria.

¹⁾ Vezi dosarul No. 187 din anul 1868 în Archiva Primăriei de Iași în care se află actele relative.

În tot timpul cât a trăit acest nenorocit preot a fost prigunit de episcopul din Veria neîncetat. Singura pricină a atâtor persecuțiuni a fost că dânsul învăța copii limba românească, limba lor maternă. Netrăind de cât din milă, fiind isgonit din orî și ce slujbe bisericesci și nu mai puțin a-suprit în orî-ce împrejurare, acest preot a călătorit de trei orî la Salonic în mijlocul ernei, spre a 'și căuta dreptatea.

În una din aceste călătorii se îmbolnăvi și muri tîner încă la Alassona, unde 'și căutase adăpost spre a scăpa de vrăjmășiile nemiloase ale fostului episcop despre care am vorbit. Preotul Ioan Vurduni a fost născut în Avela, districtul Grebena din Epir.

Școala din Veria Călive numără astăzi 154 elevi în cele patru clase primare și elevi începători și are de învățător pe d-l Dimitrie Badralexii, iar ajutor pe d-l Ioan Dalametra, absolvent al liceului român din Bitolia.

Comunitatea română din acea comună este una din acele care face cele mai mari efortări pentru îmbrățișarea culturii române; dînsa plătește asemenea două institutori suplimentari la școala română.

Iată numele elevilor pe anul școlar 1889—1890 :

Demetriu Hondruandon	George Caranica
Costa Baba	Constantin Culcichi
Tolia Carafoli	Cola Prapa
Cola Prapa	Ioan Pițu
Cola Gămă	Demetriu Caprati
Tolia Țițimeauă	Mitri Miha
Cola Duli	Nicola Bazaca
Dimitri Caranuși	Manoli Manacu

George Carastam
 Mitri Cialera
 Ion Dimitra
 Pericli Nachi
 Gușea Chișu Cialera
 Gușea Dufoli
 George Colio
 George Blaciotti
 Vasili Ciamitru
 Gușă G. Nula
 Tega Paliocola
 Ghiani Paciaura
 Tușea Zafiro Ghiani
 Tușea Ciri
 Cola Caraveli
 Tușea Demo
 Nicola Papa Stergie
 Steriu Dalametra
 Gușă Papa Dimitri
 Nicola Atanașoca
 George Demu
 Gușă Papari
 Ioan Bandi
 Dimitri Tachi
 Gheorghii Caranica
 George I. Caranica
 George G. Ghianuli
 Tușea Culcichi
 Gușea Baliata
 Mitri Capitan
 Steriu Taha
 Tușea Vătămăca
 Demostene Naumi
 Constantin Iota
 Tușea Vurduni
 Ioan Zeana
 Cola Hasura

Petre Ciarcianî
 Stergiu Iancu
 Stergiu Papa Stergiu
 Tușea Vasilie
 Atanasi Taha
 Tușea Caranica
 George Zarosi
 Nicola Muzaca
 Tului Hagi Goga
 Gușă Guguleanu
 Demetriu Ciunetti
 Tușea Bușulenga
 Alexi Papa Demetriu
 Tușea Dulică
 Ioan Zagari
 George Zarosi
 Nicola Bușulenga
 Petre Caranica
 Nicola Ghianuli
 Ioan Pițu
 Demetriu Mucioni
 Demetriu Hagi Nota
 Nicola Mucioni
 Ioan Matu
 Nicola Capitan
 George Bușulenga
 Ioan Zeana
 Ioan Colce
 Ioan Caraveli
 Bușă I. Caranica
 Costa Vasilie
 Dimitri Haiduli
 Nicolae Bujini
 Demetriu I. Cionga
 Demetriu M. Cionga
 George Badralexi
 Demetriu Iota

George Bandi
 Tușea Zimba
 Mitri Suțughiani
 George Luri
 George G. Cutova
 Steriu Ciarciani
 Steriu Duli
 Mitri Gâmă
 Vasili Petre
 Toli Cutova
 George Caraghiani
 Nicolae Cutova
 Toli Moca
 Gușea Sterghiuli
 Ilia Publicu
 George Scodrani
 George Prapa
 George Paliocola
 Ianachi Papari
 Tului Cialera
 George Condulimasi
 Vasilachi Pavlicu
 Nicolachi Pigloghiani
 Constantin Papa Jani
 Ioan Blaciotti
 Ioan Castanula
 Tega Vurduni
 Constantin Huleva
 George Zeana
 Nicolae Rava
 George Capara
 Nicola Cutrula

Mihail Caprini
 Steriu Blaciotti
 Nicola Papa Nuli
 Tușea Dicea
 Ioan Ghianuli
 Steriu Busbuchi
 Demetriu Gâmă
 Tului Garagheorghi
 George Pagalea
 Nicolae Luri
 Ioan N. Mațu
 Ioan N. Zagar
 Zisi H. Scudran
 Alexi S. Ciumetti
 Demetriu M. Coțva
 Demetriu G. Anastasiu
 Demetriu A. Dulica
 George D. Ciara
 Maria A. Tararira
 Ioan N. Zissi
 Demetriu G. Ciumetti
 Demetriu Cuculiciu
 Steriu T. Ciumetti
 Nicola I. Hașura
 Demetriu T. Bușulenga
 Gușa P. Iancu
 George I. Papușu
 Ecaterina Cionga
 Anastasia Zissi
 Sirma P. Badralexii.

A șaptea școală s'a deschis la anul 1868 în Crușova oraș mare locuit de vr'o 15,000 locuitori, cei mai mulți Români. Intemeietorul acestei școle e d-l Sterie Cionescu (Ciona) fost elev al școlei Macedo-

române de la Sf. Apostoli din București. Și această școală avu de suferit tot soiul de persecuțiuni din partea episcopului fanariot de la Ochrida de care atârna bisericesce Crușova.

În urma calomniilor episcopului sprijinit de partisanii influenți ai grecismului, institutorul Cionescu fu dus la Bitolia și dat judecății. În zadar acesta căută să se apere înaintea autorităților invocând mărturiile cele mai puternice întru sprijinirea nevinovăției sale, dar nu isbuti la nimic; i se porunci să nu mai învețe de loc pe copii români în limba lor maternă.

Spre a nu se supune acestor porunci institutorul Cionescu se întoarse în România, unde venind și-a urmat studiile la liceul din Iași și obținut bacalaureatul; după doi ani ca auditor la Universitatea din Iași până la 1876, când împrejurările fiind mai favorabile în Macedonia, s'a reîntors în Crușova unde a deschis din nou școala română, care de atunci funcționează neîntrerupt și progresează mereu mărindu-se treptat ¹⁾.

Pe lângă cele patru clase primare ce a avut școala la anul 1887, s'a mai adăugat și alte două clase gimnasiale, sub direcția d-lui Sterie Cionescu cu următorii institutori: D-nii Vanghele Petrescu ²⁾, absolvent al liceului Galata-Serai din Constantino-

1). Despre piedicele puse de clerul grec la deschiderea școlii de Crușova Vești *Convorbiri literare* anul VIII (1874) pag. 357 articol publicat de d. Apostol Mărgărit.

2). Domnul Vanghele Petrescu a publicat prin îndemnul și îngrijirea reposatului dr. M. Obedenaru, în două părți numite „*Mostre de limba Română-Macedoneană*” carte bine concepută pentru studiul limbii 1879 și 1880, București.

pole, Tașcu Iliescu ¹⁾, Ion Unca și D. Papa Sterescu.

Silința ce și-a dat învețătorii români cum și buna-voință ce au întâmpinat din partea tuturor părinților și a orășenilor interesați la propășirea limbei române a făcut ca această școală să-și ia un avânt cultural foarte important întunecând cu totul vechile școli grecesci ce căutaau a le concura.

Numărul elevilor este aci de 133 și 20 fete.

Iată numele elevilor și elevelor acestei școli pe anul școlar 1889-1890.

Gheorghe Naidu	Iosif Tirciu
Vangheliu N. Petrașincu	Ilciu Traian
Gheorghe S. Chiale	Spiro Petre
Teghia Cola	Vasil Tașcu
Aurel D. Papa Sterescu	Miha Matheu
Costu Niculescu	Costu Mihali
Gheorghe S. Buracu	Vasile Gheorghe
Halciu Tirciu	Toma Unciu
Ghiușu D. Papa Sterescu	Traian Petre
Costu M. Nane	Gligor Cola
Mitu Terpce	Vasili Ghiore
Tachiu T. Chiale	Miha G. Ciripar
Teghiu T. Gheorghe	Anton T. Dinischiot
Nachiu Cola	Toma Petru
Miha Dinu	Gachiu Ivan
Petra Anton	Tachiu S. Țiriviri
Ana N. Boiagi	Costu T. Șunda
Șunda Naidu	Vanciu C. Hassan
Unciu Anton	Teohari Buracu

1). D-l Tașcu Iliescu a publicat un *Abecedar sau Manual de Silabisim* (în sub dialectul din Crușova), a 2-a edițiune, București 1883.

D-sa a mai publicat „*Puntea din Arta*” București 1885 o legendă română în felul legendei *Meșterul Manole*, Partea I-a dintr-o *Carte de lectură Macedo-Română* în sub dialectul de la Crușova, București, 1885, și multe alte bucăți în dialectul Macedo Român, din care unele se pot vedea în *Țara nouă* anul III și IV, București 1886 și 1887.

Romul G. Bongu
 Șula I. Chiale
 Nața N. Logi
 Costu Curte
 Lachiu Cota
 Costa Cocu
 Nachi Cozaru
 Stavre Degătațe
 Miha Gunusaru
 Tașcu Bușu
 Nașcu Nicea
 Costu Pota
 Anton Petrașincu
 Gorciu Levră
 Todu Ștabechi
 Riste Traian
 Vanciu Vretu
 Domenic Unca
 Nașcu Dimitri
 Mitu Mastur
 Vana Baliu
 Sotiri Blaje
 Stoian Boțe
 Tachiu Boiagi
 Taci Copaciu
 Vasili Cacimară
 Vasili Çiriviri
 Lachiu Demiri
 Steriu Iotu
 Unciu Leazi
 Tașcu Lefandi
 Gheorghii Mucitane
 Vana Neșcu
 Sotiri Naidu
 Lachi Pure
 Nachiu Ștabechiu
 Dimitri G. Giagiu

Lachiu Copaciu
 Todu Domca
 Toma Caracosta
 Gheorghii Mișiu
 Steriu Nicia
 Vanciu Ilio
 Nachiu Mara
 Chiriu Nedan
 Gheorghii Domca
 Lachiu Iana
 Todu Pure
 Lachiu Guchia
 Giogiu Marcus
 Costu Curte
 Costu Ciusea
 Pandu Căjea
 Nachiu Curte
 Petra Curte
 Unciu Curte
 Șula Tana
 Lachiu Căjea
 Vasili Marcus
 Costu Kristu
 Caci Pure
 Costu Iovan
 Vasili Ida
 Costu Mastur
 Chiriu Dame
 Nicolachi Ciulac
 Nichiu Chiragi
 Lezu Ghiatru
 Ghicor Marcus
 Cola Ciaciapina
 Nașcu Mane
 Donciu Marcus
 Chiriu Nașcu

Gheorghe Leasca
 Mateu Gherasi
 Mihail Zissi
 Nicolae C. Beșca
 Sergiu C. Petrașincu
 Nicola C. Culuchita
 Tașcu Chiale
 Vanciu G. Paliu
 Vasili Cola
 Christu Lozi
 Lachiu T. Șunda
 Petra Nedan
 Todu Unca
 Costu Buțo
 Demetriu S. Șunda
 Demetriu Ciumcă
 Michail Diciacu
 Nicolae Cornetescu, Cor-
 Tașcu Cornetescu 'netti
 Rafael Dinischiot

*Școala primară cea nouă
 de ambele sexe*

Matheu Șiope

Frosa Curte
 Tullia Mara
 Victoria Ghiatru
 Fania Ghiatru
 Sevasta Bidini
 Nușca Bidini
 Lefta Căjea
 Nușca Șiope
 Letta Bijia
 Chia Pure
 Domca Dima
 Zugrafa Ițo
 Magdalina Preși
 Opa Pure
 Domca Curte
 Lifca Curte
 Pacia D. Curte
 Chipa D. Curte
 Domca Bisera
 Nușca Tașcu

A opta școală, s'a înființat în anul 1875 la Neveasta orașel românesc, cu învățătorul C. Ionescu Chirana fost elev al școalei Macedo-române de la Sfinții Apostoli și absolvent al liceului Sf. Sava din București. Acest învățător era mai înainte subvenționat de d-l Vasile Dan, român Macedonean, mare proprietar stabilit în România la Domnești, districtul Ilfov.

Episcopul din Florina, în eparhia căruia se află Neveasta, puternic ajutat de consulul grecesc din Bitolia a stăruit și obținut de la autoritățile tur-

cești închiderea școalei și aruncarea în închisoare a învățătorului român. După puțin timp și mari stăruințe acea școală se redeschise în urma *ordinului vizirial* dat de însuși *Savfet-Pașa*, pe atunci mare Vizir, către Valiul Salonicului și Janinei, cu data din 5 *Şeval*, 1295 al Egirei (Sept. 1878), ordin obținut de D-l Apostol Mărgărit, despre care am vorbit la rëndul școalei din Vlaho-Clisura. Acel memorabil document și astăzi în vigoare pentru școalele române din Turcia, are coprinsul următor :

„Inalta Poartă, a fost instiintată pe de o parte „ca Româniî din Epir, din Tesalia, din Macedonia, „(din sandjakul Tricala, din Vilaetul Janinei, și din „Vilaetul Salonic), doresc să învețe carteîn propria „lor limbă, și să intemeeze școli, și pe de altă par- „te, că clerul grecesc înboldit de duhurile întunericu- „lui, împinge pe autoritățile locale, să le pue felu- „rite pedici, și chiar să persecute pe profesorii români. „Vedënd totuși că în Imperiul nostru nu este îngă- „duit nimăruî să impiedice mersul și deplina eser- „citare a cultului și a învățătoreî scolare, veți bine- „voi a face cunoscut funcționarilor civili, ce aveți „sub ascultarea Excelenței voastre, că ei nu tre- „buesc să apese pe nici unul din locuitori, și să „nu se impotrivească, fără pricină, la orî-ce eser- „cițiû al cultului și a învățătoreî; iar când ar cere „trebuința, să apere chiar și să ajute pe învățătorii „români. Despre aceasta am făcut cunoscut, prin „scrisoare vizirială și Valiului din Ianina, precum „prin aceasta înștiințez pe Excelența Voastră.

(Semnat) Savfet.

Această școală odată înființată 'și-a urmat regu-

lat cursurile sale, adaugându-se încă învățătorul d-l Sergiū Dimitrescu, elev al școalei Macedo-române de la sfinții Apostoli și absolvent al liceului Sf. Sava din Bucuresci. La anul 1880 a rămas la Neveasta numai d-nul S. Dimitrescu, iar după aceea d-nul Ionescu a fost permutat la școala din Hrupiște de unde în anul 1884, prezența lui fiind iarăși necesară la școala din Neveasta s'a reîntors la această școală, iar sus-șisul d. Sterie Dimitrescu a fost transferat la școale din Hrupiște. În anul 1887, institutorul d-nul Gh. Ghica-Papa de la școala din Gopeși a fost transferat la școala din Neveasta.

Școala aceasta numără astăzi peste 45 elevi.

Iată numele elevilor și elevelor acestei școli pe anul 1888—89 :

Nicolae Lusta
Dimitrie Stancu
Ioan N. Țirle
Naum G. Leca
George Bure
Dimitrie Cremo
Constantin G. Dannu
Vasile N. Roza
Anastasi Th. Beffa
Lenca G. Nace
Maria A. Lipuriciu
Zita C. Dannu
Atina G. Dannu
Nicolae Pardafeli
Ionică Biciola
Miltiadi Biciola
Teodor Naca
Dimitrie Lipuriciu
Teodor Beta
Ianu Befă

Ghorghe Cionana
Gheorghe Mecicu
Alexi Hiabu
Victoria S. Nace
George S. Nace
Teodor S. Nace
Ioan N. Naideni
Sergiu Ciocu
Nicolae D. Chitu
Teodor G. Ghiaca
Petre Miliancu
Sterghiū Mecicu
Ioan Salicu
Teodor Cicio
Anastasi Naca
Petre G. Ghiaca
Dimitrie Palași
Mihaili G. Leca
George Miliancu
Anastasi Fisto

Foti Palași
Ioan Zega
Gheorghe Butaru

Anastase Spiru
Zoița Chirana

A noua școală s'a deschis în anul 1877 luna Mai în *Perivoli*, orașel românesc, situat pe muntele Pind în Epir, districtul Grebena, Intemeetorul acestei școli este învățătorul d-nul Gh. Perdichi, elev al școalei Macedo-române de la sfinții Apostoli din Bucuresci. Inmulțindu-se numărul elevilor acestei școli s'a numit ca ajutor părintele Dumitru Constantinescu, elev al aceleiași școli Macedo-române.

Mai târziu director al acestei școli s'a numit d. Zisi Papa-Tănase doctor în medicină.

Frigul din Pind, neîngăduind locuitorilor din *Perivoli*, să stea iarna în munți, școala se strămută în acest anotimp în părțile de la câmp și lecțiile se împart între doi învățători între care și preotul Dumitru Constantinescu care în anul 1880 și 1881 când s'a cedat Greciei Tesalia, ținea școală la *Veleştin* aproape de *Volo*.

Preotul D. Constantinescu a fost persecutat neconținut și cu multă furie de către Episcopul din *Volo*, în timpul ernei, când ținea școala la *Veleştin* în Tesalia; el fu însă ocrotit în anul 1880 de guvernatorul turc al Tesaliei.

Mai târziu după cedarea Tesaliei grecilor sus-numitul guvernator turc fiind numit la *Serfige*, de care depinde comuna *Perivoli*, Episcopul din *Grebena* în eparhia căruia se află acea comună românească, reușind prin intervenirea Patriarhiei pe lângă *Inalta Poartă* să esileze pe preotul Constantinescu la mănăstirea *Zaborda*, unde călugăriii l'au

ținut doue luni de zile într'o hrubă întunecoasă în pământ și unde a fost torturat și schingiuit ca un martir. Tot sus-șisul guvernator l'a scăpat din acel supliciu și l'a reintegrat la școala română din Perivoli.

Școala are astă-dă învețători pe preotul Constantinescu și pe d. dr. Zisi Papa-Tănase.

Școala din Perivoli-Grebena numără în timp de vară peste 90 elevi, în orașelul Perivoli, iar în timpul ernei numără peste 50 de elevi în orașul Grebena.

A aceea școală, s'a înființat în anul 1878 în *Perlepe* oraș locuit în parte de Bulgari, Turci și de Români, de către d. Niculescu, elev al școalei Macedo-române de la sfinții Apostoli din București și al liceului sf. Sava.

În anul 1882, d. Niculescu s'a transferat ca învețător la școala din Magarova, aproape de Bitolia, iar în locul său a fost numit d. I. Hondrozom, elev al liceului Matei Basarab din București.

Majoritatea locuitorilor din Perlepe fiind Bulgari și aceștia nehrânind aceleași intențiuni rău voitoare, ca partisanii Grecismului, contra școalei române. aceasta școală n'a avuț să întâmpine atâtea greutăți ca cele-l alte școli. Acum (Iulie 1889) învețător la școala cin Perlepe este d. Dimitrie Lazarescu Lecanta, care e pe cale a se transtera la gimnasiul din Iannina, iar în locul lui rămâne d. Iordan Nica elev al liceului român din Bitolia, având ajutor de școală pe d. Nica Mărăcine.

Școala numera 54 elevi și eleve. Iată numele lor pe anul 1889-90 :

Magiar Dimitrache
 Mihăilescu Petre
 Argintar Alexandru
 Bade Danail
 Mitescu Iordan
 Lanco Nicolae
 Bidin Toma
 Galeo Sergiū
 Ghioca Gligore
 Pletvareți Petre
 Capidan Aspasia
 Ciuciur Tatia
 Capidan Elena
 Magiar Pandeli
 Niculeccu Taciu
 Niculescu Petrache
 Camberîța Taciu
 Pendifianga Pericle
 Bidin Mihai
 Plociar Costache
 Petrescu Vlademir
 Petrescu Magdalena
 Ionescu Milan
 Lazef Spiro
 Vârtan Haralambu
 Lanco Niculae
 Magiar Penelopa

Mitescu Vanciu
 Ionescu Vasilichia
 Magiar Bizanta
 Gură-mică Vasilichia
 Petrescu Marița
 Camberîța Toma
 Lanco Mance
 Vârtan Iordan
 Giamo Stavache
 Gură-mică Petre
 Cule Demetru
 Capsali Dimitrache
 Robescu Victoria
 Pendifrangă Magdalena
 Slabeico Sofia
 Capidan Tatia
 Bidiu George
 Vehe Vasile
 Gligore Argintar
 Lazef Hristu
 Ghiuro Ionel
 Constantinescu Hristu
 Sapce Haralambie
 Nica Sevasta
 Constante Costa
 Galeo George.

În un-spre-deceea școală s'a deschis prin ordin vizi-
rial de d. Apostol Mărgărit în anul 1878 la Monas-
tir (Bitolia) capitala Macedoniei, oraș locuit de
Turci, Români, Albanezi, Bulgari și puțini Evrei.

Cel d'ântiū învățător la această școală a fost d.
 N. Popillian, elev al școalei Macedo-române de la
 sfinții Apostoli și absolvent al liceului sf. Sava.

Instructorii la școala primară din Bitolia sunt:
 d-nii P. Fundu elev al gimnasiului român din Bi-

tolia, d. Lazu Dumi și G. Perdichi. D. Lazu Dumi trebuind să plece din Bitolia, în locul său a trecut d. Gh. Ghica-Papa.

Această școală cu patru clase numără 40 elevi. Iată numele lor pe anul 1888-89 :

Constantin Chiristigi	George Buracu
Stefan Constantin	Teodor Velu
Pandu Șunda	Costachi Nicola
Vangheli Demetru	Traian Perdichi
Mihail Tașcu	Tachi Vlahu
Anasti Mihail	Toma Fundu
Teodor Ionu	Ghiușu Fundu
Tache Eftimiu	Nicolae Bârzacu
Angheli Velo	Ioan Miclescu
Pandeli Chiurci	Nașcu Tale
Alexi Cipu	Zisi Peța
Naum Șunda	Tachi Leasca
Hristu Cipi	Toma Mihăilescu
Teodor Nicola	Ioan Ciomu
Iancu Constantin	Tachi Șunda
Leca Șunda	Anastasic Comu
Petruși Teodor	Petrachi Maigiari
Mihail Sichirgi	Petrachi Catergari
Anton Milciu	Tachi Naum
Nicola D. Hangi	Demetre Hagi-Anton.

A doua-spre-decea școală s'a deschis la anul 1880 în Moloviște, orașel românesc, de către d. Gușu Papa-Costa elev, al scoalei Macedo-române de la sf. Apostoli.

Această școală progresând din zi în zi mai mult și sentimentul național desvoltându-se mai repede între locuitori, partidul românilor iubitori de nația lor a crescut și s'a întărit neconținut, iar partidul grecesc compus, ca peste tot locul în acele

părți, tot din locuitori români cu sentimente grecesci, îndemnați de arhiereul și de consulul grec din Bitolia, a slăbit așa că localul școalei comunale până la urmă, după atâta stăruință și luptă, a trebuit să fie luat de la învățătorii greci, trimiși și plătiți de silogurile grecești și să fie dat institutorului român. Ast-fel de la 1886 școală romană s'a instalat în localul școalei comunale.

În biserica din Moloviște mai tot-d'auna se citește românește și din această cauză se întâmplă certe, scandaluri și bătăi, pentru-că agenții episcopului și ai consulului grec se opun la aceasta. De aceea continuu de la 1885 apărătorii școalei și bisericeii române, și mai de multe ori institutorii români însăși, au avut procese la tribunalul din Bitolia, în urma reclamațiunilor arhiereului grec sau ale instrumentelor lui, acuzând pe institutorii români și pe partisanii școalei române ca agitatori și ca turburători ai liniștei publice.

Pe lângă d. Gușu Popa-Costa care este și directorul acestei școli s'a numit ca ajutor d. Spiru Popescu, iar mai în urmă, înmulțindu-se prea mult numărul elevilor la școala română s'a numit ca al doilea institutor d. M. Dimonia, absolvent al liceului român din Bitolia, carele, cunoscând și musica bisericească, cântă și românește la biserica din comună.

Această școală cu patru clase numără astăzi 93 elevi. Iată numele elevilor din cursul anului 1888-89.

Batalia Mihail
Batalia George
Bile Tașcu

Barju Dimitrie
Damciū Stefan
Dosta Tașcu

Bambula Petru
 Cușca Vangheli
 Cușca George
 Ciapra Hristu
 Ciapra Vangheli
 Danciu Simion
 Dunda Simion
 Dunda Nicolae
 Goli Tașcu
 Ghianciu Spiridon
 Hagi-Marcu Ioan
 Traicu Ioan
 Topa Naun
 Romce Ioan
 Roata Trifon
 Rizu Nicolae
 Simce Nicolae
 Stoian Grigoriu
 Stoian Tașcu
 Șoptia Tașcu
 Tasicale Tașcu
 Zoghe Tașcu
 Anhele Alexa
 Bele Dimitrie
 Bele George
 Balgia Spiridon
 Cerla Leonida
 Cioada Ștefan
 Cușca Teodor
 Dunda Constantin
 Dame Spiridon
 Dina Ioan
 Franga Tașcu
 Licușă Stavre
 Naunca Sotir
 Olde Spiridon
 Papa-Simu Teodor

Fundira Constantin
 Maciu Lazăr
 Macavea Dimitrie
 Nestor Mihail
 Nanca Nicolae
 Rizu Tașcu
 Anhele Nicolae
 Cuca Constantin
 Chitan Lambru
 Cociu Spiridon
 Tasicale Nicolae
 Bușicu Hristu
 Bogu Steriu
 Ciomu Constantin
 Ciomu Hristu
 Cușca Vangheli
 Goli Steriș
 Hagi-Marcu George
 Maciu George
 Percea Vangheli
 Papa-Costa Hristu
 Paligora Ioan
 Trista Vangheli
 Ciomu Tașcu
 Ciomu Ioan
 Cușca Pandeli
 Cușca Ștefan
 Marti Constantin
 Chiano Dimitrie
 Curanda Constantin
 Ciumandra Spiridon
 Gole Anton
 Ilia Simion
 Cerla Mihail
 Meta Teodor
 Paligora Ștefan
 Tigarida George

Papa-Costa Tașcu
 Poșcu Dimitrie
 Simcea Constantin
 Terpu Constantin
 Velo Nicolae
 Vulcan George
 Barda Tașcu

Peca George
 Mischia Dimitrie
 Mufa Hristu
 Paze Nicolae
 Papa-Têrpu Ioan
 Peca Constantin

A treispre-decea școală s'a deschis în anul 1880, în Hrupișta orășel locuit de Români, Bulgari și Turci, de către d. C. Ionescu (Chirana), elev al școllei Macedo-române de la sfinții Apostoli și absolvent al liceului sf. Sava.

Indată după înființarea acestei școli pe lângă institutorul Ionescu s'a numit al doilea institutor Vasilache Hagi-Steriū, Român Gramostean, stabilit în Hrupiște, care prin influența ce avea printre Români din localitate, ca unul ce aparținea celei mai însemnate familii din munții Gramoști, a contribuit mult ca școala să fie susținută și îmbrățișată de Români.

Nu mult după înființarea școllei, Românii Hrupișteni puseră la cale să zidească și o biserică românească, afară de cea grecească la care mergeau să se închine. Tot materialul era adunat pentru a se începe zidirea ei; intrigile însă ale episcopului tanariot, și împotrivirea formală a Patriarhului au făcut ca să nu se dea autorisația imperială prin firman, fără de care nu se poate clădi o biserică în Turcia.

După stăruințe de câți-va ani, guvernul imperial dădu voie a se clădi această biserică, și în luna Septembrie 1888 s'a pus temelia bisericeii. Dar fostul caimacan din Castoria de unde depinde orașul

Hrupișta, cumpărat fiind de către episcopul grec, oprise lucrul fără a ține seamă de firmanul împărătesc, și a trebuit ca Românii să se plângă direct la Înalta Poartă, care a dat ordine aspre ca să nu mai oprească zidirea bisericeii, și așa ea merge înainte și este mai gata.

Românii din Hrupișta, au avut multe greutatea de întâmpinat și au cheltuit sume însemnate de bani, până ce au putut reuși a obține firmanul prin care se învoiesce a se zidi uă biserică românească, pentru că de la venirea Turcilor în peninsula Balcanică, pentru întâia dată se zidesce o biserică românească (adică în care limba serviciului divin să fie cea română) peste Balcani, cu firman împărătesc, care recunoaște în mod implicit existența naționalității române. În adevăr, în Turcia se considera că există atâtea naționalități câte feluri de biserici, sunt, sau de culte recunoscute de stat, și de aceea recunoascerea naționalității române în Turcia, fie chiar sub forma cultului în limba română, este de o mare importanță.

De altminterlea, nu trebuie să se creadă că bisericile actualmente în ființă în comunele românești și în care se cântă grecesc, ar fi clădite de greci sau de clerul grec. Ele sunt ridicate, înfrumusețate și întreținute de români. Dar, fiind că clerul înalt grecesc pretinde că aceste edificii fac parte din zestrea bisericeii ortodoxe a căreia independență a fost garantată de Sultani, românii iubitori ai limbei lor și tot de o dată supuși liniștiți ai imperiului, până se va lămuri întru cât clerul grecesc poate să considere bisericile lor ca fiind

zestrea și podoaba grecismului, contribuiri la clădirea a noui biserici unde serviciul să se facă a-nume în limba română.

În fine, trebuie să se știe că majoritatea preoților din comunele românești din Turcia, sunt și înșiși români, cari de nevoie îndură jugul și batjocurile Episcopilor greci față cu biserica și cultura română.

În „Schița Istorică” de la început am dat dovada acestei afirmațiuni.

Institutorul școlii române din Hrupișta, d. C. Ionescu avu asemenea de suferit multe din cauza intrigilor partidului grecesc; așa el a fost pîrît de Episcopul grec ca agitator și turburător al buneii ordine, și de aceea a fost silit a se duce de două ori la Castoria, unde i se ceru a’și da socoteală înaintea autorităților turcesci de fapitul de care era învinovățit. Episcopul ênsê nu veni nici o dată să’și susție învinovățirea ce o aruncase asupra învățătorului român, și așa fiind, Caimacanul întemeindu-se pe ordinul vizirial din 1878, ce am menționat mai sus, trimise pe învățător îndărêt la locul său să’și predea în voe lecțiile sale.

Astăzi învățător la această șceclă este d. Sergiu Dimitrescu iar d. C. Ionescu (Chirana) a fost permutat la școala din Nêveasta orașelul său natal.

Această școală numără peste 26 elevi. Iată numele elevilor din cursul anului 88-89.

Dina Petcu
Ghirușa Nace
Gheorghe Hagi
Teodor Pișota

Nicola Constantin
Pascali Hristu
Toma Dimce
Nacu Stilian

Teodor Popa-Enache	Nicola Ciomo
Tașu Dice	Maniu Nace
Tahu Manciu	George Manciu
Unciu Dimce	Dimitri Ciomo
Costa Nicola	Mihaili Ghiza
Dimitri Nacu	George Tezecaru
Grigore Costa	Dimitri Ziguli
Ghiușa Liciu	Dimitri Ciupra
Nicola Lambru	Atanasi Hertu.

A patru-spre-decea școală s'a deschis la Magarova, de către d. Abeleanu tot în anul 1880, luna Septembrie.

Orășelul Magarova are la vr'o 600 familii; multe din ele la început când s'a deschis școala erau molipsite de ideile grecismului, așa că gazetele din Atena scriau pe atunci că acest orășel de și locuit exclusiv numai de Români, dar era *reduta cea mai puternică a elenismului în Macedonia*. De aceea institutorul român din Magarova, a trebuit ca și dânsul să sufere nu mai puțin ca și ceilalți; el a fost acusat de către partizani grecismului, împinși fiind de episcopul grec, ca un agitator trimis din străinătate, ca să turbure liniștea publică, cerând tot de o dată isgonirea lui.

În urma acestor intrigă d. Abeleanu fu chemat la Bitolia de către Mutesarif (Capul prefecturii), care era foarte devotat episcopului fanariot, și acolo i se ceru. său să închidă școala său să părăsească țara.

Mutesariful vădând mai în urmă că ceia ce a făcut l'ar putea pune într'o încurcătură, căci pe de o parte cunoscea ordinul vizirial menționat și, de altă parte, institutorul Abeleanu era supus român cu pasport

românesc, s'a gândit și n'a cutezat să facă un act așa de arbitrar, espulsând un supus român fără nici un motiv legal, temându-se ca nu cum va sa cadă în vre-o răspundere, n'a insistat în hotărîrea de mai înainte.

Pe când Mutesariful se gândea ce e de făcut în această afacere, mai mulți locuitori din Magarova s'au presintat la conac (localul Prefecturei) cerënd ca învățătorul român să se întoarcă la școala lui, căci copii lor remaseră fără învățător și părinții lor doresc ca copii să învețe la școala română, limba lor maternă; legea de alt-fel nu 'i silește să'si trimeată copii lor la școala greacă. Atunci Mutesariful îngădui d-lui Abeleanu să se întoarcă la Magarova spre a'si urma lecțiile sale. Mai târziu d. Abeleanu s'a permutat la Grebena, iar în locul său a venit ca institutor d. Niculescu, elev al liceului sf. Sava din București, care fusese învățător la școala din Perlepe.

Numărul elevilor din această școală înmulțindu-se, s'a mai numit un al doilea institutor d. N. Buia, elev al liceului român din Bitolia.

Acuma în urmă, partidul românesc a reclamat la autoritatea din Bitolia, dreptul ce au toți locuitorii asupra localului scoalei comunale, cerënd ca și institutorii români cu elevii lor, să fie introduși în școala comună, precum sunt și profesorii de limba greacă. Tribunalul în urma acestei cereri a găsit cu cale, ca localul scoalei să se împartă pe jumătate, o parte pentru școala română și o parte pentru școala greacă.

Scoala din Magarova cu patru clase numără peste

47 elevi. Iată numele elevilor din cursul anului 88—89.

Tachi Stoice	Toma N. Căciun
Taşcu Ghica	Petre Ionescu
Pandu Vacar	Nida Ciapan
Toda Vosiale	Tuşu Caramin
Taşcu Gopişanu	Unca „
Petru Lăzărescu	Guşu Casidi
Toma Alexu	Tachi Mihailescu
Petre Chiria	Toma Ghechi
Costi Colciu-Cara	Pandu Ruşachi
Vangheli Naum-Teţe	Vancu Mira
Tanasachi Petre	Tachi Tuşu-Tega
Miha Cole	Sotiri Bije
Petre I. Târpa	Cocea Ruşachi
Giamu Cociu	Tachi Hrisicu
Marcu Cociu	Taşcu Petre
Cocea Gopişan	Dinu Mane
Ciamita Butcaru	Costi D. Dova
Pandu Softa	Petre Eftimescu
Bogdan Gioga	Gogu Mina
Taşcu Sâmără	Tachi Dafin
Gheca Nasi Morena	Hristu Teţe
Duşu Dafin	Nachi Dinu
Tanasachi I. Târpa	Cocea Pavle
Nicolachi Schipitaru	

A cinci-spre-zecea şcoală s'a deschis la anul 1880 în *Samarina*, oraşel pur românesc, având ca la 15,000 locuitori, aflător în muntele Pind, cu învăţătorul d-l Ioan Şomu Tomescu, transferat de la şcoala din *Avella*, având de ajutor mai întâi pe d-l Cuvatti şi Ioan Hondrozom, apoi pe A. Papa-Ioan, elev al liceului român din *Bitolia*.

Această şcoală funcţionează în *Samarina* numai vara, ca şi cele-l'alte şcoli din localităţile muntoase

ca Avela, Perivoli, Călive ; iarna însă lecțiunile se țin în satul Vlaho-Iani din Tesalia de cătră d-l Tomescu, căci acolo o parte din familiile române din Samarina petrec timpul ernei.

Astăzi scoala are două învățători : pe d-l I. S. Tomescu și pe d-l A. Papa-Ioan. Scoala numără 110 elevi.

A șesepre-decea școală s'a deschis la anul 1880 în *Furca*. comună românească din muntele Pind.

Intâiul învățător la această școală a fost d-l Costantin Furceanu, care învățase 5 clase în gimnasiul grecesc din Ianina, "dar fiind fost la Mănăstirea românească „Prodrom“ din sf. munte Athos unde a stat un an de zile s'a ocupat și cu studiile limbei române. Această școală are și astăzi de învățător pe d-l Furceanu.

Numărul elevilor se redică la 32.

A șapte-spre-dece școală s'a deschis la anul 1880, în *Grelena*. Cel d'ântâiu institutor a fost d-l Șumba, care în același an a deschis școala din Băiasa. Rămânând locul vacant s'a numit părintele D. Constantinescu și D. Abeleanu, care transferat fiind la școala din Crușova, a fost numit în locul lui d-l Zisu Papa-Tanase, doctor în Medicină, bărbat român din cea mai de frunte familie din Băiasa. Dînsul este director la această școală și până astăzi.

A trebuit multă trudă până ce școala asta s'a stabilit în mod temeinic.

Toate pedicele posibile și toate intrigele au fost întrebuințate de greci, în potrivea înființării acestei școli.

La început când s'a deschis, nu erau încă casarne

în Grebena. Casarmele actuale sunt abia de vre o câțiva ani. Mai înainte soldații locuiau în casele particulare după o listă dată de primărie, care fiind compusă din Greci sau Grecomani (adică indiviđi de alt neam partisan ai grecismului), influențați de Episcop, era de ajuns să se închirieze o casă pentru scoala românească ca îndată la cel d'ântăiū prilej profesorii și elevii să fie isgoniți din acea casă pentru a face loc soldaților. Era de ajuns asemenea să-și trimeată cine-va copii la scoala română ca să se vadă silit a-și pune propria sa casă la dispoziția soldaților sau a orî-cărui ofițer ce ar fi venit.

Dar Turcii înțelegând până la urmă, că persecutarea școalei române și a partizanilor ei se face în interesul cauzei grecești și în detrimentul Turciei, școala română fu scutită de persecuțiunile agenților policei grecesci și progresează mereu, așa că pe lângă cele patru clase primare se mai formează și uă clasă gimnasială. Numărul elevilor merge asemenea sporind în acest orășel unde peste 300 familii de păstori români din Avella, Samarina și Perivoli petrece iarna de când cu cedarea Tesaliei către Grecia.

A optu spre-zecea școală, s'a deschis la anul 1880 în *Băiasa* (Vuvusa), orășel locuit de Români, așezat fiind în muntele Pind, plasa Zagorei, Vilaetul Ianinei. Cel d'ântăiū institutor a fost d. Șumba, elev al școalei Macedo-române de la Sf. Apostoli.

Nu mult după deschiderea acestei scolii, învățătorul ei, a fost denunțat de către Episcopul din Ianina, ca turburător al liniștei publice. În urma a-

cestei denunțări el a fost ridicat de către un ofițer militar pe care a trebuit să-l urmeze, din sat în sat, până la Laca (Laista) unde a fost pus în închisoare. Din întâmplare ofițerul garnizoanei din acel sat, fiind un om cu pricepere, a știut că asta nu era treaba ofițerului să știe pe acest om arestat fără nici o dovadă de vină, și a dat drumul institutorului, care îndată s'a dus la Ianina și s'a tânguit guvernatorului general Mustafa Asim Pașa, un om de stat din soala politică a renumitului Fuad Pașa, și care cunoscea în perfecție limba franceză și limba greacă. Acest înalt și luminat funcționar, a trimis pe institutorul român la școala sa, dând ordine ca să nu fie supărat de nimenea.

D. Șumba este și astăzi învățător la școala din Băiasa, unde locuitorii au ajuns a se declara mai în unanimitate pentru școala română, așa că astăzi mai toți copiii satului băieți și fete, merg la școala română.

Școala numeră 42 elevi.

A nouă-spre-decea școală fu gimnasiul (astăzi liceul din Bitolia (Monastir) ce s'a deschis în anul 1880 luna Martie, cu două profesori : D-nii V. Glodariu care era în același timp și director și R. Corvin.

În anul 1882, vine ca director Diaconul Ioan Gheorghiadi, fost director la gimnasiul grec din Xanthi. Știa să predă lecții de limba greacă și de religie, având de profesori pe d-nii Andrei Bagav ¹⁾

1) D- A, Bagav a compus și tipărit următoarea scriere: *Carte de a-legeře* (citire) în dialectul Macedo-Român de Andreilu al Bagavă, București, 1887.

pentru limba latină și franceză, C. Cairetti pentru matematici, Agop Artinian pentru limba turcă, V. Petrescu pentru desen și caligrafie. După cât-va timp veni ca director d. R. Corvin, care dădea lecții de limba latină, română și istorie, având de profesori pe d-nii N. Maimuca pentru limba franceză, română și fizica, I. Ciulli pentru matematici contabilitate și religie, H. Pavlu pentru limba greacă și geografie, Vangheli Petrescu pentru limba franceză și turcă la clasele interioare și pentru desen și caligrafie.

În luna Martie 1880, când s'a înființat gimnasiul, numărul elevilor era 55, iar la 1 Septembrie același an elevii se înmulțiră până la 70.

În 1882, pe lângă acest gimnasiu s'a înființat și un internat cu 46 bursieri din care 40 interni iar 6 stipendiști pe la familii.

În anul 1884, adăugându-se cursurile trebuitoare, gimnasiul se prefăcu într'un liceu cu 7 clase, unde pe lângă cursurile ordinare, elevii mai pot învăța limbele : francesă, greacă, turcă și germană, precum și limba italiană facultativă.

Astăzi profesorii acestui liceu sunt : d-nii D. Cosmolei, director al liceului și profesor de limba română și germană, părintele Faveyrial de filosofie și de limba și literatura franceză în cursul superior, A. Ștefănescu Gudela, de matematici cursul superior, N. Maimuca de științele naturale, G. Dautti de limba latină, d. Cuvatti de limbele greacă și română și de istorie cursul inferior, I. Ciulli de religie și matematici cursul inferior, M. Băliu de științele naturale, N. Craia de istorie și geografie și de limba italiană, Iu-

suf Efendi de limba turcă, Tache A. Mărgărit de limba trancesă în clasele III-a IV-a, Gușu Sarma-cheși idem în clasele I-a și II-a și T. Șunda repetitor pedagog. D. Lazu Dumitru a fost asemenea pedagogul internilor liceului în 1887 și 1888. D-sa a tradus și tipărit în dialectul Macedo-român : *Vangheilu al Matheu*, București 1889, Tipografia Societății Albaneze : „Dituria“.

Numerul actual al elevilor acestui liceu este de 95 din care 65 sunt interni ¹⁾. Iată numele elevilor interni pe anul 1888-89 :

Ioan Cuimetti	Teodor Dimca
George Badralexi	Demetriu Tono
Gușu Cionga	Alexandru Cristoforidi
George Cica	Ioan Ghiulamila
Alexi Parjita	Adam Coe
Stefan Velu	Harambi Coe
Teodor Nero	Nicolae Bațaria
Apostolescu Hariton	Constantin Cille
Christu Birislaw	Pericle Papa-Hagi
Naum Moco	Gușu Apostolescu
Sterie Dinischiot	Baracu Ioan
George Carastam	Nuși Tului
Costa Ciara	Ioan N. Papa-Hagi
Nicolae George	Ilie Papa-Hagi
Constantin Chioca	Nicolae Caracotta

1) În Turcia ne-esistând până aici Universitate propriu zisă pentru studii mai înalte, aflăm că în anul curent tinerii următorii absolvenți ai Liceului din Bitolia au venit la București unde s-au înscris la diferitele facultăți și chiar în mare parte au terminat cu succes cursurile de anul întâi. Numele lor sunt : DD-nii S. Ciunetti, M. Statu, T. Șunda, I. Steriu, D. Argintin, G. Cosmescu, H. Otto, D. A. Mărgărit, T. Pu-cearea, I. Nica. Tot ca student universitar se mai află și d-l G. Murnu, absolvent al liceului grec din Bitolia, iar la școala de bele-arte d-l P. Căpidan, toți Români de origine și limbă.

Nicolae Dimonie	Ioan P. Hagi
Eftimie Dafina	Nicolae Cianta
Stavre Buhia	Ioan Coian
Filip Mișa	Lazar Atanasescu
Constantin Meta	Nicolae Tacit
Tascu Pucearea	Ilie Ghicu
Vasilie Dimonic	George Zverca
Tachi Perdichi	Pavel Hagi-Joga
Ercule Papa-George	Tuliu Mihail
Cușu Perdichi	Sterie Ciumetti
Vangheli Nârte	Ioan Argintin
Ioan Papinian	Mihail Statu
Sterie Perdichi	Atanasi Papa-Ioan
Teodor Nârte	George Cionga
Leon Constantinescu	Pericli Civica
Ioan Ciomu	Sinu Berberi
Demetriu Pița.	Ioan Dalametra
Ioan Papa-Hagi	

A doua-*decea școală* s'a deschis în anul 1881 în *Nijopole*, orașel românesc, de cătră d-l Gușu Nijopoleanu, care a fost și cel d'ântâi profesor al acestei școli. Dânsul român de limbă și de origină, este absolvent al gimnasiului grecesc din Bitolia și a urmat în timp de doi ani ca ajutor la școala română.

Numerul elevilor acestei școli crescând până la 65 s'a numit ca ajutor d-l Zugraf, care învățase limba română în școala română din Bitolia.

Și aceasta școală ca și cele l'alte a avut mult de de suferit. Atât Episcopul și silogurile, cât și consulul grecesc, cântau a-i da loviturile cele mai simțitoare.

În Nijopole nu se află nici un grec de origină, numai câți-va Români deveniți agenți ai Episcopului și ai consulului grec din Bitolia protejați de

dânșii formează partidul grecesc care avea în stăpânirea sa localul școalei comunale, precum și biserică comunei cu toate veniturile. Tot așa se întâmplă în toate comunele românești. Românii vedând această nedreptate au reclamat la tribunal. Episcopul fără să mai aștepte rezultatul judecății puse mâna pe cheile scoalei comunale. După nenumerate trăgănări pricinuite de intrigile ascunse ale arhierelui tanariot, tribunalul luă în fine în cercetare pricina școalei românești și sili pe Episcop să dea cheile în mâinele autorității civile. Arhierul atunci le svârli în mijlocul tribunalului și plecă. Judecata a urmat încă multă vreme, în care interval autoritățile incredințară cheile școalei comunale partidului grecesc.

În anul 1888, locuitorii români din Nijopole au reclamat din nou și tribunalul luând în vedere cererea lor, a hotărît ca localele școalelor comunale se se împartă dându-se unu pentru școala română. Dar grecomanii nu s'au mulțumit și au refuzat școala. Acum auzim că Valiul în Consiliu a hotărît din nou ca școala să fie dată și ca chiar în școala greacă limbele română și turcă să fie predate elevilor.

Astăzi la această școală sunt doi învățători: DD-nii Z. Papazi elev al liceului din Bitolia și Gușu Nijopoleanu.

Școala are acum peste 70 elevi. Numele elevilor din cursul anului 1888-89 :

Stavre Spiru	Tonca Ferfeli
Toda Steriu	Gușu Cuțumina
Vasile Dimcea	Demetru Caracotta
Goga Lețu	Mihu Bechi

Tașcu Bitaracu
 Simon Petru
 Petru Ferfeli
 Teodor Ferfeli
 Cocia Ferfeli
 Toda Placin
 Sidu Nijopolean
 Petru Barba
 Santa Caracotta
 Sana Memța
 Natalia Spiru
 Șana Calivianu
 Nicolae Papazi
 Mihu Șebe
 Sotira Nicolae
 Ioan Cota
 Cocia Parișcu
 Donca George
 Goga Zugraf
 Tașcu Demetru
 Dinu George.
 Giogea Zisi
 Nicolae Anghelescu
 Zoița Chendemen
 Nicolae Baruta
 Nacu Papazi
 Hrista Anghelescu
 Nicolae Mile
 Cocia Huța
 Cocia Caracota
 Sotira Bitaracu

Goga Bechi
 Banu Chendimen
 Teodor Liacu
 Naum Temelcu
 Teodor Ferfeli
 George Ferfeli
 George Curculuchi
 Cocia Ioan
 Luisa Demetru
 Petru Mihali
 Mia Caracotta
 Nacu Marcu
 Tașcu Statu
 Mihali Spiru
 Cocea Palea
 Cocea Apostolescu
 Cocea Gherza
 Nicolae Ghioca
 Teodor Bitaracu
 Nida Bechi
 Gușu Nita
 Fușu Vreta
 Cocia Zugraf
 Teodor Curculuchi
 Halciu Memța
 Tașcu Calivianu
 Gușu Bechi
 Ioan Bitaracu
 Nacea Barbu
 Tachi Șebe
 Teodor Marcu.

Adouă-deci și una școală s'a deschis în anul 1881 în *Laca* (Laista) din Epir. Institutorul ei însă Tănase Papa-Ioan, care își făcuse studiile în seminariul grecesc de la Halki și învățase limba română în Mănăstirea româna „Prodrom” din sf. munte Athos împreună cu sus-numitul C. Furceanu, pa-

răsind școala cu ocasiunea sf. serbători de la Paști din anul 1883, se duse la familia s din Tricala, de unde nu s'a mai întors. Din această cauză și din alte împrejurări această școală n'a mai putut funcționa.

A două-deci și doua școală s'a deschis la anul 1881 în *Pleasa* sat românesc în Epir; locuitorii lui sunt români și Farșăroți. Cel d'ântăiu învețător la acea școală a fost preotul Haralambie Balamaci, care învețase carte la școala greacă din Ghiorghea, unde a fost și institutor la acea școală; pe urmă venind în România la nisce rude ale sale s'a dus la seminarul Episcopiei de la Argeș, unde s'a perfecționat la studiu cu limba română; pe urmă întorcându-se în Macedonia a fost numit provisoriu institutor la școala română din Perlepe în locul d-lui Hondrozom, care plecase în România. Mai târziu părintele Balamaci a fost numit institutor la școala din Pleasa și a instalat școala în localul școlii comunale, în care până atunci era școala greacă. Fiind-că parte din locuitorii acestui sat românesc în timpul de iarnă se împrăștie cu turnele și cu familiile lor prin câmpiile Tesaliei și parte petrec iarna în orașul *Ghiorghea* (Corcea) departe ca la o jumătate de poșta de Pleasa, Părintele Haralambie ține lecțiile în timpul iernei în orașul Ghiorghea, unde fiind stabilite mai multe familii românești din Moscopole, pe lângă elevii școlii de vară din satul Pleasa mai merge la această școală română și alți copii din familiile românilor ce se află în Ghiorghea.

O dată școala română deschisă în timpul iernei la Ghiorghea, familiile române stabilite în acest oraș,

doreau ca școala să fie acolo în permanență adică și vara, și pe lângă institutorul părintele Haralambie, să mai fie încă un institutor, care să cunoască și limba franceză. Deci spre a satisface această legitimă dorință a locuitorilor români din Ghiorghea, școala română din Pleasa s'a stabilit în mod permanent în orașul Ghiorghea, tremițându-se acolo ca institutor d. P. Pucearea, elev absolvent al liceului român din Bitolia. iar la școala din Pleasa s'a numit institutor d. Fotu, Român farșarot din Pleasa care terminând școala greacă din Ghiorghea a urmat trei ani și la școala română din Ghiorghea ocupându-se special cu limba română și făcând tot de o dată practică, pentru ca să poată deveni învețător la școala din Pleasa.

Școala din *Ghiorghea* are 73 elevi; iar școala din Pleasa, în timpul ernei, din cauză că cea mai mare parte din locuitori lipsesc, are un număr mai restrâns de elevi, pe cât timp vara când se strâng acolo toate familiile, numărul elevilor trece peste 80. Iată numele elevilor și elevelor școalei din Ghiorghea pe anul școlar 1888-89 :

Nașu Drosu
Dimitri Costa-Cata.
Mita Giogia
Nașu Costa-Vituljiu
Sotiri Piti-Baca
Gherghe Nicola
Nașu Spiru
Çili Spiru
Nașu Pacea.
Rilea Vasili
Pandu Teja-Muși
Bana Pustoli

Mihu Sufra
Fanica Argintar
Vasili Drosu
Andrea Hristu
Pandu Leca
Vasili Argintar
Vasili Carameta
Nuci Postoli
Grigori Balamace
Cata Spiru
Nuci Leca
Pilea Cicani

Nicola Chirița
 Vasili Balamace
 Hristu Carabina
 Andria Balamace.
 Ana Carabina
 Atina Argintar
 Tina Nicie
 Constanța Drosu
 Nastasia Argintaru
 Cica Vasili
 Tinca Nastu
 Panait Muși
 Nastasia Morait
 Victoria Sufra
 Caia Nicie
 Atina Carabina
 Eleña Carabatachi
 Vasile Balamace
 Panaia Balamace
 Nicuță Balamace
 Vasili Tațe
 Nașu Mustara
 Hristu Caramitru
 Mita Babu
 Hristu Postoli

Alexe Leca
 Mita Nicie
 Ahilea Fați
 Mita Cocă
 Talea Balamace
 Dina Geavela
 Toti Argintar
 Tacu Rigia
 Coli Gioiua
 Nicola Cican
 Menca Balamace
 Pilea Fațe
 Dina Balamace
 Atanasi Geca
 Alexe Vangheli
 Hristea Costică
 Miti Sufra
 Pilea Joga.
 Dina Cecan
 Chendra Balamace
 Tache Vasila
 George Șibra
 Pandu Chiriță
 Vasili Vituljiu

A doua-decă și treia școală s'a deschis la anul 1882 în *Constantinopole* pentru băeți și fete.

De la început această școală mixtă a fost ținta persecuțiunilor fostului Patriarh Ioachim al III-lea, care era devotat cu totul causei grecesci; el nu putea să sufere ca Românii din Macedonia și Albanezii ce locuiesc în Constantinopol să aibă o școală particulară și mai ales să o aibă în mijlocul Fanarului.

Când acest patriarh numai știu de ce să se a-

gațe, pentru a isbuti să închiadă acea școală, denunță autorităților turcești că cărțile didactice ce veneau din România și de care se serveau școalele românești, conțineau lucruri periculoase pentru statul turcesc. După denunțarea aceasta, censura imperială a luat în cercetare foarte serioasă toate cărțile ce erau întrebuințate în școalele românești, și vedându-se la ministerul instrucțiunii Publice, că acele cărți didactice nu coprindeau nimic vătămător statului turcesc, s'a îngăduit introducerea lor în școale. Institutorul școlii din Constantinopole a fost d. Tașcu Iliescu, Român din Crușova. Această școală număra vre-o 30 elevi și vre-o 10 fete.

În anul 1886 simțindu-se trebuință de a se crea câte-va clase gimnasiale la Crușova, fiind-că numai cu o școală primară și cu un singur institutor nu se putea ajunge scopul național și civilisator al școlii române în Turcia, d. Tascu Iliescu a fost transferat la școala primară din Crușova orașul seu natal, unde era nevoie de sporirea personalului didactic și de atunci a rămas acolo ca institutor; iar pentru școala română din Constantinopol s'a chibzuit ca la cea d'ântăi ocazie să se deschidă una în mai însemnate condițiuni, comparativ cu importanța acelei localități, adică că împreună cu școala primară să se înființeze un gimnasiu îndată ce mijloacele vor permite.

A două-zeci și patra școală s'a deschis la anul 1884, în *Turia* (Crania) situată în districtul Grebena, provincia Epirului. Cel d'ântăi institutor a fost d. G. Zizi, elev al școlii române din Bitolia, având de ajutor de școală pe d. Ciacura din Turia.

Și această școală ca și cele-l'alte avu mult de suferit din partea Episcopului Grec din Grebena și și a agenților săi. În urma intrigilor urzite, institutorii români au fost aduși la Grebena de către autoritatea turcească, acușați fiind de Episcop ca agitatori străini și au fost luați în cercetare. Aceasta s'a repetit de câte-va ori, până când în fine a trebuit să se numească o anchetă care să cerceteze în fața locului la Turia, cum staă lucrurile, și să facă și un raport în privința aceasta.

Intîmplarea a făcut ca tocmai pe când se făcea acolo cercetarea să treacă generalul Ahmet Fevzi-Pașa, fost guvernator general al Vilaetului Cosova, care era permutat în aceeași calitate la Vilaetul Ianina. Seara a rămas în satul Turia, pe unde trece drumul la Ianina, și după ce a stat la masă, întrebând pe stăpânul casei, unde era în gazdă, despre cele ce se petrec pe acolo, între altele a venit vorba de școala română și de ancheta ce se făcea în această privință.

După ce s'a informat bine cum stă afacerea, înaltul funcționar turc, nu putea să priceapă cum într'un sat cu totul românesc, în care nu să află nici măcar o familie greacă de origină să nu fie îngăduit învățământul limbei materne în local scoalei comunale. A doua zi de dimineță a chemat la dânsul pe fruntașii satului și i-a întreat, față fiind funcționar în însărcinați cu facerea anchetoii, că de ce naționalitate sunt locuitorii acestui sat? Locuitorii nesciind pentru ce îi întreată, au răspuns cu toții, împreună și cu acei cari erau de partida greacă și agenți ai episcopului, că sunt cu toții Români. 'Ia

mai întrebat apoi ce limbă vorbesc în familie, și dânsii au răspuns cu toții că vorbesc numai românește, adăogând că femeile și copii lor nu știu nici o vorbă măcar din limba greacă. Atunci Pașa a poruncit să cheme la dânsul pe institutorii și pe toți elevii școalei române și i-a întrebat în fața tuturilor locuitorilor ce sunt ei și ce învață? Aceștia răspundând că sunt învățători români și învață pe copiii satului limba română, Pașa a zis: „ca să se poată folosi de în-„vățătură toți copiii satului trebuie să predați limba „română în localul școalei comunale, de oare-ce „ciorbagiui (fruntașii satului) spun, că aici toți locuitorii sunt Români, și copiii nu vorbesc și nici „nu înțeleg altă limbă, de cât limba română“. Pașa apoi porunci ca institutorii români, elevii lor, fruntașii satului și funcționarii trimiși acolo de autoritatea din Grebena, ca să facă cercetare, să facă cercetare, să meargă cu toții la școală comună; acolo Pașa ordonă ca institutorii de limba română să fie instalați în școala comună, ceea ce s'a și făcut îndată, și apoi întorcându-se către locuitori le-a spus: „Ceea ce am făcut eu este drept și „logic, și trebuie să rămâne așa pentru tot-d'una, iar dacă cine-va s'ar încerca să strice ceea „ce am făcut, acela va fi aspru pedepsit“. De atunci școala română din Tur ia este instalată în localul școalei comunale.

Institutorul d. G. Zisi părăsind școala a fost înlocuit prin d. M. Pineta, elev absolvent al liceului grecesc din *Ciutli*, orașel român aproape de Seațiștea; dânsul a stat și patru ani la învățătură în România.

Astă-dî numărul elevilor se ridică la 55.

A două-deci și cincea școală s'a deschis în *Ianina*. Primele încercări pentru înființarea acestei școli s'au făcut în anul 1886 luna Septembrie de către d-nul I. Hondrozum, tînăr român din Samarina, care a studiat cinci clase liceale în Bucuresci și fu trimis acolo cu titlul de institutor și cu însărcinarea de a face formalitățile cerute pentru deschiderea acestei școli precum și a unui gimnasiu român cu un internat.

Indată ce se respîndi știrea că se înființează în orașul *Ianina* o școală română, se ridică în picioare pe lângă Patriarhie și Mitropolitul local împreună cu consulul general grec mai toată aristocrația și lumea cultă grecisată a orașului *Ianina*. În adevăr acest oraș, capitala Albaniei de jos (Epirului) ce este mai în apropiere de cât altele de fruntariile regatului grecesc, se consideră ca unica poartă prin care influența statului grecesc pătrunde în Epir și Albania spre a înlocui dominațiunea turcească în acele țări. El are de mai bine de un secol un renumit liceu grecesc care este focarul culturii grecesci;—această școală secundară este înzestrată cu fonduri de către toți bogații români grecizați, cari în țări străine și mai cu seamă la Moscova și în România au adunat averi însemnate;¹⁾—de la acest centru puternic se împrăștia în trecut și chiar acum cultura și sentimentele grecesci, în partea apuseană a Turciei printre populațiunile române și albaneze.

1). În un capitol de mai la vale vom arăta sumele și numele românilor partizani ai grecismului cari au contribuit la înzestrarea școalelor din *Ianina*, *Metzovo* și în genere din Epir.

Cea mai mare parte dintre profesorii și instituții scoalelor grecesci din Turcia înainte și în parte chiar după formarea statului grecesc au fost elevii acelui liceu; cea mai mare parte dintre creștinii din Epir și din Tesalia fără distincțiune de naționalitate, Greci, Români și Albanezi, învățați și învață încă până astăzi cunoștințe mai superioare la sus-zisul liceu recunoscut și de statul grecesc, căci elevii, după ce termină cursurile acestui liceu, cari ar vroi să-și continue studiile mai departe, merg la Atena unde sunt primiți la Universitate prezentând numai absolutoriu acestui liceu.

Se înțelege dar că grecii și mai ales agenții oficiali și officioși ai politicei grecesci în Turcia, au considerat existența unui institut pedagogic românesc în orașul Ianina, nu numai ca un factor distrugător al doctrinei paneliniste răspândite între populația creștină de pe acolo, ci încă ca un mijloc de natură a demasca planul de mult urdit și practicat de greci, plan pe temeiul căruia se trece sub tăcere existența poporului român sau albanez din Turcia. Densii au simțit că înființarea școalelor române va dovedi Europei că populația creștină a Epirului nu este toată grecească de origine, precum pretinde presa greacă și grecofilii, precum și guvernul grecesc, care reușise până la un punct oare-care, să inducă în eroare opiniunea publică a Europei în această privință, ci că acolo există o trainică și inteligentă populațiune română și albaneză și că acestea încă sunt superioare grecilor atât ca număr cât și ca valoare materială și morală. Acestea sunt adevăratele motive pentru

După mai multe stăruințe, abia pe la 13 Februarie 1887 autoritatea locală a dat voie să se deschidă școala română și atunci, d. I. Hondrozom a început a da lecții la vro zece copii într-o casă particulară luată cu chirie. Mitropolitul și consulul grec vădând că prin autoritatea otomană nu isbutiseră a opri deschiderea școalei române, nu s'au descuragiat, ci din contră au început a lucra cu mare zel și activitate ca să nimicească școala română. Pe de uă parte agenții lor mergeau pe la familiile române din casă în casă, din dugheană în dugheană, spunând tot ce le trecea prin cap, ca să le împedice de a-și trimite copiii la școala română, și când vedeau că nu puteau să reușească ca să le înduplece, atunci începeau să le amenințe în diferite moduri, spunându-le că au să fie persecutate de Mitropolit, de consulul grec și de populațiunea grecească din oraș, că nimcui nu are să mai calce în dugheana lor, că Mitropolitul n'are să lase preoții să meargă în casa lor ; că dacă vor avea vre un proces la tribunal sau la poliție, au să'l peardă, și alte multe de felul acesta, și că *dacă se hotărâsc a-și da copiii la școala grecească, atunci ei le vor da bani pentru întreținerea lor numărându-i între bursierii școalei grecești.*

www.digibuc.ro

Partizanii ideilor grecesci vădând că prin autoritatea otomană din Ianina nu puteau să închidă scoala română, au început să lucreze serios la Constantinopol și numai grație influenței grecesci pe lângă guvern au reușit să smulgă un ordin hotărîtor de la Înalta Poartă, prin care se ordona guvernatorului general al Ianinei Mușirul (Mareșalul) Ahmed Eyub Pașa, ca îndată să închidă scoala română de la Ianina ; și așa la 14 Aprilie 1888, atât cele două clase gimnasiale cât și scoala primară română de băieți și de fete au fost închise, lucru care întristase chiar pe numitul guvernator general Ahmed Eyub Pașa, care pătruns de adevăr, era convins că școala română din Ianina nu numai că nu era vătămătoare intereselor Turciei, dar era încă și folositoare atât poporului cât și statului Turcesc. Ahmed Eyub Pașa n'avea însă ce face, căci ordinul superior din Constantinopol era foarte hotărîtor și ne motivat.

Presa greacă din Atena și din Constantinopol au cântat pe toate tonurile atunci și cu mare bucurie și emfază vecinica pomenire a școalei române din Ianina ; spunând cu ocazia aceasta contrariul adevărului adică : că guvernul Turciei ar fi înțeles că profesorii români ar fi fost *niște agitatori, cari ca agenți ai unei politici străine ostile imperiului Otoman, ar fi trimiși în părțile acelea ca să turbure liniștea publică și să facă fel de fel de desordine, ca astfel să se poată justifica intervenirea unei puteri străine și alte calomnii de felul acesta și că guvernul turcesc ar fi făcut un act de înțelepciune și de folos public închidînd școala română.*

Dar nu trecu mult timp și Grecii se găsiră amar amăgiți, când au văzut că lucrurile nu erau așa, precum le descriau ei cu rea credință, și că Turcii sunt luminați și că numai pot fi trași pe sfoară prin viclenia lor ca în trecut, pentru-că în urma explicațiunilor ce direcțiunea scoalelor române a dat la Înalta Poartă cât și la Palat printr'un memoriu în care se vede ca într'o oglindă lucrările și scopul grecilor de a face din scoala greacă un fel de monopol pentru creșterea și instruirea tuturor creștinilor din Imperiul Otoman, fără deosebire de naționalitate, s'a văzut că scoalele românesce au un rol eminamente folositor intereselor statului. În urma lămuririlor coprinse în sus-țisul memoriu pe care 'l publicăm mai la vale în întregul său, Sublima Poartă s'a luminat și s'a convins despre adevăr și, după ce a luat și avisul guvernatorului general din Ianina, a ordonat ca să se redeschidă atât gimnasiul cât și scoala primară din acel oraș, și să funcționeze conform legilor.

Pe lângă d-nul I. Hondrozom însărcinat cu școala primară, s'a numit profesori pentru primele clase ale gimnasiului înființat : D-nul Abeleanu de limba română, latină și matematică, Nicolachi A. Papa-Hagi de limba greacă, istorie și geografie, Talaso, francez de origină, de limba franceză fiind în același timp și pedagog al internatului.

Pe la luna Septembrie 1887, când s'a deschis gimnasiul pentru întâia dată în Ianina, școala s'a instalat în casele d-lui inginer Meneicu, ginerile

vestitului profesor și director al liceului grecesc din Ianina repozatul Manari ¹⁾

Consulul și Mitropolitul grec s'au plâns amar la d-na Maneicu fiica lui Manari, caracterisând faptul acesta, ca uă manisfetare antigreacă, din partea ficei celui mai aprig apărător al Elinismului în Epir, dér dânsa, care 'și-a făcut studiile într'un pensionat din străinătate, le-a respuns, că : de și fică a lui Manari, ca soție însă nu poate avea de cât naționalitatea bărbatului ei, și fiind-că soțul ei d-nul Meneicu polonez de origină este supus francez, dânsa legalmente este de naționalitate franceză ; afară de acestea a mai adaus că se miră, ca un consul și un Mitropolit atribuesc caracter politico-național unui fapt de simplă daraveră, căci ar fi putut s'și dea casele cu chirie la un evreună seună la un turc, și nu înțelege cum în cazul acesta i s'ar fi putut imputa că s'ar fi declarat pentru evreună seună pentru turci. De alt-mintrelea Româniă chiar în cazul când nu le ar fi dat casa pentru gimnasiună și pentru internat, tot erau să găsească uă altă casă, și în cas de nevoie ei ar fi putut s'și cumpere uă casă, ca să fie proprietatea școalei române. În urma acestor observațiuni atât Mitropolitul cât și consulul aū plecat umiliți.

1) Acest D-n Manari român de origină, ca cei mai mulți dintre vestiți profesori al liceului grec din Ianina, profesori cunoscuți pe la începutul secolului al 19-lea în România, a fost mai mult timp profesor și director al colegiului din Corfu pe vremea protectoratului englez, apoi a fost profesor și director al liceului grecesc din Ianina timp de 0 ani. El este autorul unui curs complet de Algebră, Geometrie și Trigonometrie.

După noi plângerea lor nu era absurdă, fiind-că faptul acesta a contribuit mult ca uă mare parte din Români cari stăteau la îndoială, să se hotărască să îmbrățișeze școala română și să se declare partizani ai ei. La observațiunile ce se făceau de către adversarii școalei grecești, dâșii se justifica, ȳicând că : *dacă ficea lu  Manari pentru un interes de bani '  a dat casele ei pentru școala română de ce d n  i, cari a  interes  i mai mare, ca Română,  i ca p rin i să nu '  trimită cop i lor la acea școală.*

Timpul a arătat că d-na Meneicu ra iona bine, căci un an după aceia, școala română av nd trebuință de un local mai spa ios s'a ins'talat în casa cea mai frumoasă a orașului Ianina, apar in nd tot unui partizan al grecismului, d-nul Combatis. Ast  i gimnasiul român se află într'   casă mare  i frumoasă proprietate a d-nei Penelopa Papazolu care are  i alte propriet  i în Brăila  i se înrudește cu cele mai de frunte familii din Ianina,

Actualmente nu func ioneaz  de c t gimnasiul, al cărui profesori sunt : D-nii D. Lăzărescu Lecanta, transferat de la școala din Perlepe, pentru limba greacă  i română  i științele naturale, Pericli Civi a, elev absolvent al liceului român din Bitolia pentru limba latină  i franceză, fiind în acelaș timp  i repetitor, N. Craia pentru matematică, istorie  i geografie, Rasim Efendi pentru limba turcă.

Școalele primare a  fost suspendate provisoriu iar celelalte școli primare rom nesci din diferite localități ale Epirului, precum : Turia, Perivoli, Abella, Băiasa, Furca, Samarina, etc. procur  elevi pentru gimnasiu.

Scoala numără până acum 27 elevi, cari formează clasa I și II-a gimnasială, de oare-ce gradat pe fie-care an urmează a se înființa câte o clasă.

Iată dăm aci în traducere și **memoriul** cu data **din Maiu 1888** despre care am vorbit mai sus :

„Excelenței sale Munif Pașa, Ministru al instrucțiunei publice etc. la Constantinopol :

„Subscrisul supus otoman, de loc din marele oraș Samarina, aflător în districtul Grebena, San-geacul Serfidje și de profesie învățător, am onoare a aduce la cunoștința Es. V., cu mult respect, ceea ce urmează :

„Insuflețit de sentimentul de iubire al dreptății și călăuzit de o pornire înțeleaptă și îngrijire părintească pentru toate popoarele din marele Imperiū, onoratul guvern al Majestății Sale Imperiale Sultanul, a bine-voit să îngăduie și poporului român ca și tutulor celor l'alte, să se instruească în limba lor proprie, dacă ast-fel îi este dorința, și, tot atunci, el a autorisat deschiderea școalelor românesce după îngăduințele legilor imperiului.

„In aceste școli românești copiii învață nu numai limba lor maternă, dar și limba turcească, limba grecească și cea franțuzească.

„Toate cărțile de școală și programul învățătorilor în școalele românesce sunt cercetate și autorizate de către consiliul de instrucțiune publică (Maarif-Mejlis), din capitala Vilaetului. Adică în loc de a lucra în întuneric și fără controlul autorităților Imperiale, cum de obicei făcea și face încă școalele Grecesce, puse sub direcțiunea dis-

„creționară a Episcopului și a persoanelor particulare, cari ascultă numai de poruncile Consulilor și a Silogurilor (djemaet) streine, școlile românesce s'a'u deschis cu stiința și în ochii guvernului Imperial și a autorităților locale, ea 'și urmează în vătăturile sub supravegherea și după regulamentele consiliului de instrucțiune publică locală.

„Dar educațiunea poporului român în propria sa limbă, nu place intereselor politice grecesce, pentru că limba greacă, copleșind în potriva legii, mai 'nainte toată instrucțiunea publică în școlile românesce, toți Românii eșiți din școalele grecesce și hrăniți numai cu ideile și creștințele doctrinei panelenismului ce le însuflă învățătorii și cărțile grecesce pe de o parte, preoții și arhierii pe de altă parte, lucrau și'și impuneau sacrificii de tot soiul pentru politica grecească și în potriva intereselor propriei lor rase. Pe când la școala românească copiii nu numai că nu vor auzi nimic din tot ceea ce învățătorii și cărțile grecesce le însuflă în favoarea cauzei paneleniste, numită de greci *marea idee*, dar încă scuturați de superstițiile grecismului, vîrît în capul copiilor din cea mai fragedă vîrstă a lor în școalele grecești, Românii vor învăța în limba lor maternă mai ușor și mai bine a citi, a scrie, a calcula și a fi buni creștini și credincioși supuși stăpînitorului lor legiuit, și se vor pătrunde bine că imperiul Otoman este cel mai bun epitrop și cea mai sigură strajă a intereselor rasei lor, amenințate pe de o parte de panelenism, și pe de altă de panslavism.

„In școalele românesce, poporul român va des-
 „chide ochii spre a vedea primejdia ce-i amenință
 „de a fi înghițiți la nord de slavi, la sud de greci,
 „dacă s'ar întâmpla să fie lipsit de pavăza impe-
 „riului Otoman. Nu rămâne îndoială că Români
 „vor eși din școalele lor *pătrunși de ideia că in-
 „teresele lor cer, ca să fie tot-d'a-una credincioși
 „Majestății Sale Sultanului, suveranul lor legitim,
 „și alăturați cu totul Imperiului Otoman, știind
 „bine că existența lor națională este strîns legată
 „cu soarta Imperiului; prin urmare, crescuți și în-
 „vățați în propria lor limbă în școalele românești,
 „unde vor fi la adăpost de molipsirea doctrinei
 „panelenismului, Români nu vor da mâna nici ua
 „dată în politică, nici cu grecii nici cu slavii.

„Iată pentru ce agenții vedeți și nevedeți ai
 „causei și ai politicii grecesci, și în particular înal-
 „tul cler grecesc, au făcut și fac încă și astă-zi
 „tot ce le stă prin putință, ca să împedice deschi-
 „derea școalelor românesce în Macedonia și în E-
 „pir-Tesalia, unde Români sunt numeroși și de uă
 „mare importanță sub raportul social și economic
 „și ca să împedice prin orî-ce mijloace posibile și
 „mersul regulat și propășitor al acestei școli.

„Pentru ținta aceasta, agenții oficiali și oficioși
 „ai panelenismului, n'au încetat de a face tot so-
 „iul de intrigă pe lângă autoritățile Imperiale ale
 „Înaltei Porți, învinovățind pe nedrept pe învăța-
 „torii români *că sunt agenți ai unei politici străine,*
 „*dușmane Imperiului, sau ca agitatori semănând vrajbă*
 „*printre creștini și asemănând școalele românesce unui fo-*
 „*car de turburări și neorândueli.* De altă parte ei în-

„vinovăţeau şi învinovăţesc încă şi astăzi pe învă-
 „ţătorii scoalelor româneşti, batjocorindu-i, în ochii
 „compatrioţilor şi coreligionarilor lor, ca misionarii
 „unei propagande religioase duşmane ortodoxiei, şi
 „sfătuesc pe familii să nu încredinţeze copiii lor
 „învăţătorilor români, dacă nu vor să fie bleste-
 „maţi şi afurisiţi, căci în şcoalele româneşti, dic a-
 „cei agenţi, copiii ar fi siliţi să se lepede de reli-
 „gia ortodoxă şi să se prefacă în papistaşi sau pro-
 „testanţi, şi tocmai pentru asta, după dînsii, nu
 „trebuie ca familiile să-şi încredinţeze copiii lor de
 „cât la scoalele grecesci, supravegheate, apărate şi
 „bine-cuvîntate de către Patriarchul şi de Episco-
 „pii săi, cari sunt foarte veghetori, dic agenţii pan-
 „elenismului, şi foarte evlavioşi, pentru ca să nu
 „lase pe duşmanii ortodoxiei să introducă pe furis
 „un singur cuvînt de heresie în cărţile româneşti,
 „de cari se servesc învăţătorii sau preoţii în scoli,
 „sau în biserici, eresia şi veninul, ar fi introdus în-
 „tr'un chip aşa de fin, în cât şcolarii şi poporul
 „român n'ar fi în stare să le zărească.

„Iată în scurte cuvinte tactica agenţilor, atât a-
 „celor pe tată cât şi acelor într'ascuns ai grecilor,
 „şi mai ales a înaltului lor cler, tactică cu două feţe,
 „din care una este destinată a înşela autorităţile im-
 „periale, şi alta a înfricoşa poporul românesc, cu
 „gîndul ascuns de a sluji cauza politice grecesci în
 „paguba Imperiului; căci acest serviciu în favoa-
 „rea cauzei grecesci, n'are alt scop de cât să ajungă
 „a grecisa pe toţi Români prin mijlocul monopolu-
 „lui limbei grecesci în scoalele şi bisericile Români-
 „lor din Epir şi din Macedonia, pentru ca în urmă,

„să poată susține mai bine și să facă să prețuiască mai
 „mult în ochii Europei pretențiile grecilor asupra do-
 „mniațiunii Orientului, pentru care ei s'ar mulțumi
 „de uă cam dată, ca de o arvună, cu alipirea la Gre-
 „cia a celor două provincii, ce ei le cer sub motivul
 „că populația creștină a acestora ar fi greacă, că ea
 „ar dori cu orî-ce preț să fie întrunită cu Grecia, pa-
 „tria sa mamă, și că, prin urmare, Europa ar face
 „un act de dreptate și de înțelepciune politică, dacă
 „ar hotărî anebsarea celor două provincii despre care
 „e vorba la Regatul grecesc.

„Acesta'i adevăratul scop al sfortărilor ce fac Gre-
 „cii, și al sacrificiilor ce'și impun, peatru a ține cu
 „orî ce preț și prin toate mijloacele ce le stă în pu-
 „terea lor, monopolul limbei grecesci în scoalele și
 „bisericele Românilor, și în orașele cele mari ro-
 „mânesci, unde nu se găsește măcar uă singură
 „familie greacă de origină.

„Inalta Poartă aflând de intrigile și uneltirile ce
 „agenții greci și mai ales înaltul cler, făceau pentru
 „a împedica pe Români din Epiro-Tesalia și din Ma-
 „cedonia a'și învăța copiii lor limba matarnă, cum
 „și de persecuțiile ce le sufereau învățătorii români
 „din pricina sus ăiselor intrigi, a creăut că e drept și
 „necesar a pune capăt acestor intrigi și persecuțiuni
 „neomenoase.

Spre acest sfârșit în anul 1295 (1878) luna Șeval
 „ăia 5, Inalta Poartă a trimis un ordin vizirial sub
 „No. 32 și 50, semnat de Alteăa Sa răposatul Savfet
 „Pașă, pe atuncî mare vizir, către Escelențele lor
 „Valiul Salonicului și cel al Ianinei, îndatorindu-i
 „să vegheze ca de atuncî înainte învățămîntul în

„limba românească să nu mai fie împedicat, și în-
„vățătorii români să nu fie jigniți din pricina in-
„trigilor clerului grecesc.

„In urma acestui ordin drept din partea Inaltei
„Porți, dușmanii școalelor românești, nu mai puteau
„să'și ajungă scopul cum le plăcea spre a intriga și
„a înșela buna credință a autorităților Imperiale
„în cea ce privește misiunea școalelor românești.
„Pentru acest cuvânt s'a și deschis mai multe
„școli în limba maternă, școli atât pentru băieți cât
„și pentru fete. cu toată împotrivirea agenților gre-
„cilor în mai multe orașe și târgușoare românești din
„Macedonia și Epir, și rezultatul acestor școale n'a
„fost și nici că putea fi de cât foarte supărăcios pen-
„tru cauza grecească după cum s'a dis mai sus; căci
„românii luminați mai bine prin aceste școli des-
„pre intereselor lor, bine înțeles că nu numai că
„n'au luat parte ca altă dată la ațîțările și mișcă-
„rile grecilor de la 1877—81 în vederea aneșării
„Epirului și Tesaliei către greci, dar încă ei au
„protestat în potrivea acestei aneșări, făcute în pa-
„guba drepturilor lor legiuite și a intereselor lor
„economice și de rasă.

„In acest scop, o deputație trimisă de poporul
„român a venit în luna Maiu, 1881, la Constan-
„tinopol unde au dat ambasadoriilor Marilor Puteri
„cum și Inaltei Porți, protestul poporului român
„însoțit de un memoriu. Acesta este un fapt so-
„lemn pe care Grecii l'au judecat ca rezultatul na-
„tural al școalelor românești; pentru aceasta tocmai,
„ei au îndoit ca să nu dicem au îndecit, silințele

„și sacrificiile lor pentru ca în orașele și târgurile „românesci să nu se mai afle de cât scoli grecesci.

„In Epir sunt o mulțime de orașe, și mici târguri românesci, în care nu se află o singură familie „greacă de origină, ca de exemplu Mețovo, orașul „natal al bogaților Averof, Toșița, etc; Săracu, patria lui Coletti; Samarina, Perivoli, Laista, etc. „Numărul satelor și a târgurilor românesci din sangiacul Ianinei, Berat și Serfige, întrece cifra de „120, cu o populațiune de trei sute de mii de suflete. Printre poporul creștin din Epir, numai Români se cade a fi considerați ca drepti locuitori „și cetățeni ai țării; pentru că nu este nici un sat „românesc, care să fie proprietate sau moșie (ciftic), „fie a unui bey turc, fie a stăpânirei. Români sunt „proprietari ai caselor lor, ai lanurilor, ai viilor, „ai câmpurilor etc, ai orașului; pe când satele grecesci din Epir sunt cele mai multe moșii (ciftic), „proprietăți ale beyelor musulmani sau ale stăpânirei „și locuitorii greci de origină, ai acestor *cifticuri*, „nu sunt de cât un soi de robi *attachés à la glèbe* „(tcitci), cari cultivă pământul proprietarilor satului lor, și chiar nici casele, nici colibecele le locuiesc nu sunt ale lor.

„In atară de asta, Români proprietari ai pământului ce ocupă, au o mare importanță sub toate „privirile materiale și morale, pentru-că comerțul, „industria locală, profesiunile libere și toate meseriile sunt în mânele lor. Tocmai pentru acésta, „agenții panelinismului, pun un mare preț pe poporul român și consideră grecisarea lui ca o condițiune *sine qua non* pentru reușita calculelor politice asupra Epirului și a Macedoniei.

„In câte-va orașe ale Epirului, ca la Samarina, la „Perivoli, la Turia (Crania), la Vuvusa (Băiasa) sunt „deschise scoale primare românesce și funcționează. „Dar se simțea mult trebuință de o școală centrală, „unde Românii din diferite localități ale Epirului „să-și poată trimite copii lor, ca să-și completeze „studiile după terminarea cursurilor din școalele „primare locale. Sub-semnatul în calitate mea de „Român și de supus credincios al Majestății Sale „Imperiale Sultanului, am crezut să fiu folositor con- „sigenilor mei, și să aduc în acelaș timp un ser- „viciu Imperiului, deschidând în orașul Ianina, o „școală românească în care pe lângă limba ma- „ternă, copii Românilor sau oricine alții ar voi, să „poată învăța și limba turcească, cea franțuzească „și cea grecească.

„Drept aceasta, m'am adresat către Onorabilul „Consiliu de instrucțiune publică spre a-i cere auto- „rizația de a deschide această școală, și după ce „am îndeplinit toate formele cerute de lege, Ono- „ratul Consiliu a îngăduit deschiderea școlei, cu „toate pedicile pricinuite de ațîțările agenților greci. „Toate cărțile și programul școlar au fost esami- „nate și autorizate de Consiliul instrucțiunii publice, „precum și certificatele profesorilor, și școala română „din Ianina funcționează de la 1887 luna Maiu „sub controlul Onoratului Consiliu de instrucțiune, „fără nici o jignire și fără vre-o pagubă oarecare „pentru stat, sau pentru popor, care tocmai trage „folos dintr'un astfel de institut pedagogic, hotărâ- „rit a răspândi adevărata instrucțiune, fără nici un „amestec al doctrinelor politice anti-turce. Dar nu

„mult, după aceasta la 14 (26) a lunii curente,
 „Consiliul de instrucțiune publică, mi-a făcut cu-
 „noscut să închid scoala în urma unui ordin dat de
 „Ministrul Instrucțiunii publice care îndatora pe Es-
 „celența Sa Valiul de Ianina ca să închidă scoala
 „română.

„Acest fapt neasceptat a picat ca un trăsnet pe
 „capul meu și al ființelor nevinovate, elevii scoalei,
 „căci tocmai când ei trebuiau să înceapă repetiția
 „lecțiilor din întregul an, pentru a se pregăti de
 „examele publice ce au loc la sfârșitul lui Iunie,
 „ei se văd aruncați pe stradă

„Am cerut motivul acestei măsuri așa de straș-
 „nic luată în potriva școlii române din Ianina,
 „dar mi s'a răspuns că motivul era necunoscut consi-
 „liului de instrucțiune publică local, ordinul de în-
 „chidere a acestei școli fiind dat din Constantino-
 „pol. Atunci trebuia dar să se găsească motivul,
 „cu atât mai mult cu cât autoritatea locală, nu a-
 „vea nici unul pentru închiderea unei școli ce a
 „îndeplinit toate formele cerute de lege, și care a mul-
 „țumita aici pe toate autoritățile Imperiale și pe popula-
 „ția pacinică. care nu se ocupă de cât de trebile sale,
 „în afară bine înțeles de agenții politici ai grecilor,
 „cari de la început chiar, au considerat ființa școa-
 „lelor românești din Epir, și mai ales din orașul
 „Ianina, ca un spin în ochiul lor.

„Rog pe Escelența Voastră să-mi îngăduie, a a-
 „răta aici adevăratul motiv și singurul scop al a-
 „cțiunilor, cari fără nici o îndoială vor fi iscudit
 „cine știe ce intrigi spre a înșela pe înalții func-
 „ționari ai Inaltei Porți spre a-i putea hotărî să

„lovească cu desvârșire în școala română din Ianina. Ființa unei școli și mai ales a unui gimnasiu la Ianina, poate face să se doboare toate planurile și manoperile grecilor, în vederea de a călășări pe calea diplomatică anexarea Epirului către Grecia,—și iată cum :

„Toate pretențiile Greciei asupra Epirului și Macedoniei nu se reazemă de cât pe dreptul naționalităților, drept speculat într'un chip sofistic, de către diplomația greacă în paguba drepturilor legitime ale Imperiului și a celor l'alte naționalități, care locuiesc în sus- și joasele provincii.

„In adevăr, grecii pretind că populația din Epir ar fi greacă și școlăile fiind de asemenea grecesci, toate negustoriile făcându-se acolo în limba grecească, Epirul nu e de cât o țară grecească și că poporul creștin ar ține așa de mult a se uni la mama patrie greacă, în cât ar fi gata a face orice sacrificii, chiar de sânge, pentru a-și îndeplini visul lor.

„Și numai pentru acest motiv și cu acest drept ei cer Epirul. Dar ființa școlărilor române la Ianina, ce au scopul de a educa pe familiile române din acest oraș, și a da instrucția secundară copiilor din deosebite târguri din Epir, face să sară în ochii Europei, înșelată de statisticele și broșurile false ale grecilor și grecofililor, că în Epir întreaga populație nu e greacă; din potrivă, Românii sunt numeroși și sub multe privințe superioari grecilor, cari sunt în cea mai mare parte clăcași pe moșii (ciflic). Prin urmare ființa școlărilor române din Ianina așa de grozav pizmuie

„de greci, risipește și nimicește temelia pe care se
 „sprijinea pretențiunile și speranțele grecilor, ce
 „privesc Epirul și mai cu seamă *Ianina* ca o pro-
 „prietate politică greacă, care în curând va trebui
 „să facă parte de Regatul elenic.

„Resultatul școalelor românesce din *Ianina* va fi
 „nu numai de a lumina pe Români și a-i face să-și
 „înțeleagă interesele lor, pentru ca să nu-și mai
 „pue banii, talentele, brațele în serviciul cauzei gre-
 „cesce, a careia isbândă ar fi mormântul existenței
 „lor naționale, dar încă, aceste școli vor avea de
 „resultat să arate curat Europei adevărata situa-
 „ție în Epir, și să o convingă că grecii sunt aici
 „mai puțin de cât Români și Albanezii și, ca va-
 „loare materială și morală, toată populația greacă
 „din Epir n'ar putea să se măsoare cu populația
 „unui singur oraș românesc ca Meșovo de exemplu,
 „unde nu există măcar o singură familie greacă de
 „origină.

„Pentru a împiedica de a eși la lumină acest a-
 „dever necunoscut mai ales de Europa, ce mult
 „timp a fost înșelată de statisticele de rea credință,
 „în care toată populația *Rum* (creștină ortodoxă)
 „a Imperiului otoman (Greci, Albanezi, Români,
 „Bulgari), trecea drept greacă, agenții panelinismu-
 „lui au făcut o chestie de viață din sugrumarea
 „școalelor românesce din *Ianina*.

„Și tocmai pentru aceasta, ei au iscodit toate
 „intrigile ce le-au stat în putință și fac toate sa-
 „crificiile, ca să poată obține închiderea școalelor
 „românesce din acest oraș.

„Imi vine a crede, sau mai bine, chiar sunt sigur, că

„numai vre'o intrigă grecească a hotărît pe Înalta
 „Poartă să închidă aceste şcoli, cu atât mai mult
 „că autorităţile locale şi în particular consiliul de
 „Instrucţie publică n'aŭ arătat nici un motiv legal
 „care să poată aduce închiderea şcoalei mele.

„Rog dar foarte călduros pe Escelenţa Voastră,
 „în numele dreptăţii şi a buneii stări a populaţiei
 „pacinice, precum şi în interesul Imperiului, să bi-
 „ne-voiască a revoca ordinul dat către E. S. Va-
 „liul din Ianina, pentru închiderea şcoalei românesce,
 „şi a autoriţa redeschiderea acestei şcoli cu un mi-
 „nut mai de grabă, pentru că ar fi o pagubă ne-
 „reparabilă pentru elevii şcoalei şi o nenorocire
 „pentru familiile lor, dacă şcoala ar rămâne închisă
 „pentru mult timp.

«Mângâiat cu speranţa, că călăuzit de sentimen-
 „tele de dreptate şi de omenire şi de spiritul pătrun-
 „dător al Escelenţei Voastre, se va grăbi de a se
 „îndeplini dorinţa legitimă a Românilor de a-şi pu-
 „tea învăţa copii lor în limba maternă ordonând
 „redeschiderea şcoalei românesce din Ianina, rog pe
 „Escelenţa Voastră să bine-voiască a primi asigu-
 „rarea înalteimele consideraţiuni“.

A două-zeci şi şasea şcoală s'a deschis la anul 1889
 în *Resna*, oraşel locuit de Turci, Bulgari şi Români
 în apropiere de Bitolia. Institutorul acestei şcoli
 este D-l P. Fundu, elev al gimnasiului român din
 Bitolia.

Episcopul local grec şi agenţii cauzei grecesce în
 Macedonia aŭ făcut tot ce a stat în putinţa ome-
 nească ca să închidă această şcoală, însă n'au
 isbutit de cât după înlocuirea preşedintelui consi-

liului permanent al instrucțiunei publice din Monastir, printr'un turec tînăr și ne experimentat, care fiind corupt cu desăvîrșire, a adus la Bitolia pe institutorul român sub pretext de a-î vedea atestatele și programul școalei, dar în realitate ca prin îndepărtarea institutorului român să se închidă școala română de acolo ; și vîzînd că hîrțile institutorului român sunt în regulă, îi cere un ordin special de la Ministerul Instrucțiunei publice prin care să se autoriseze deschiderea unei școli românești la Resna. În zadar institutorul român i-a arătat copia ordinului vizirial din luna Septembrie 1878, prin care Inalta Poartă ordona tuturor funcționarilor din provincie să nu împedice învățămîntul limbei române, și să nu mai asculte de intrigile clerului grececc cînd e vorba de institutori ai școalelor române în Macedonia, Epir și Tesalia.

Institutorul român, a trebuit să se adreseze direct la Ministerul Instrucțiunei publice la Constantinopol, cînd a vîdut că nu-î se face dreptate la Bitolia, unde chiar și guvernatorul general Faik Pașa, nu făcea de cît cea-ce voia Episcopul și Consulul grec.

De la Constantinopol s'a dat ordine ca să nu se pue pedici școalelor și institutorilor români și în particular institutorului P. Funda să-î se facă dreptate ; însă noul președinte al Consiliului de instrucțiune publică din Bitolia, luînd angajament cătră Episcopul grec, găsește un mijloc, adică un pretext, ca se țină sus-đisa școala închisă, trăgînd afacerea cu corespondența ce a angajat în această privință cu Ministerul Instrucțiunei publice din Con-

stantinopol ; însă nu poate fi îndoială că și rezultatul acestei manopere grecesci nu va fi altul, de cât acela de până acum al intrigilor urzite de agenții propagandei paneliniste în contra celor l'alte scoale.

Locuitorii români s'aû plâns prin o petițiune la autoritatea din Bitolia, pentru nedreptatea ce se face copiilor lor prin faptul că scoala română stă închisă atât timp. Se pare că tot în felul acesta vor adresa o petițiune și Inaltei Porți la Constantinopol.

Școale de fete

Întâia școală română de fete s'a înființat în Macedonia pentru prima dată în luna Ianuarie 1879 în comuna *Ochrida*, de către D-na Agatia Apostolescu, absolventă a școalei centrale de fete din Bucuresci. Școala aceasta a fost instalată de la început în localul școalei comunale, pentru că archiereul grec fiind isgonit de către Bulgari din Ochrida nu era cine să tacă piedici școalelor române din acel oraș, de ore-ce Bulgarii aveau tre buință de concursul Românilor ca să poată isbuti a da afară pe episcopul grec sub motivul adevărat ca pe acolo nu există nici de cum greci, și românii nu vroiau asemenea să fie episcop grec în acea comună. Prin urmare, de atunci școala precum și biserica românilor din Ochrida nu mai este în stă pânirea Episcopului grec și a partizanilor sei, și așa se esplică că de la început atât școala de băieți cât și școala de fete a fost instalată în localul școalei comunale, iar în biserică, de la isgonirea ar-

chierelui grec, toată slujba bisericească se face numai în limba română întocmai după cum se face aici în România.

D-na Agatia Apostolescu a fost institutoare la acea școală continuu până la anul 1887, când școala de fete din Crușova rămăind fără directoare și avcnd o mare importanță, de oare-ce școala din Crușova avea un număr de eleve cu mult mai mare de cât acel din Ochrida, D-na Agatia a fost transferată provisoriu la școala din Crușova iar la școala din Ochrida s'a numit D-ra Fani Petru, elevă a școalei de fete din Bitolia. Această școală număra la începutul anului școlar 1889-90 20 eleve.

Iată numele elevelor acestei școli la începutul anului școlar 1889-1890 :

Anastasia Biba	Polixena Veroniu
Calina Veruș	Clio Tote
Lenca Gerahu	Morfa Dimónie
Lenca Veroniu	Marița Coe
Marița Apostolescu	Marița Picina
Marița Traice	Sandra Pendu
Nușca Dimónie	Vasa Nestoru
Nușca Dafa	Victoria Veroniu
Nușca Ștoe	Calina Rocă
Polixena Șcuretta	Zaha Coe

A doua școală de fete s'a înființat în Crușova în luna Septembrie 1879 avcnd de institutoare pe D-ra Victoria Petrescu, absolventă a Asilului Elena Doamna din București. Mai târziu demisionând a fost înlocuită prin D-ra Sevastia Coloveloni absolventă și profesoare a Asilului Elena Doamna din București. dēnsa a fost mai mult timp directoare la această școală avcnd două sub-institutoare pe

D-na Zaha Ioțu născută Gruia și pe D-ra Constantina Curti.

Acum școala are ca Directoare pe D-na Agatia Apostolescu și ca institutoare pe D-na Zaha Ioțu având de ajutoare pe D-ra Constantina Curti.

La finele anului școlar 1888-1889, D-na Agatia Apostolescu demisionând, s'a numit în locul d-ei ca directoare D-ra Zaharia Bușă, absolventă a Asilului Elena Doamna din Bucuresci.

Școala aceasta are 87 eleve.

Iată numele elevelor acestei școale pe anu 1889-90 :

Clasa începătoare

Anaștasia Cornetescu
Calliopa Chiale
Calliopa Chiurciu
Athina Dimitrie
Calliopa Naumescu
Chiacușă Dogu
Costa Pure
Domnica Dimitri
Elisabeta Matlacuca
Elisabeta Pure
Elisabeta Sterie
Eufrosina Balliu
Eufrosina Pure
Fania Chiose
Fania Moche
Fancia Marinca
Flora Nișca
Flora Șunda
Florica Țiriviri
Zisca Petrașincu
Cleanta Leapu
Vasilichia Zegataci
Hariclia Gogu.

Florica Unca
Hariclia Leasca
Mahe Berberi
Magdalena Leasca
Magdalena Potă
Marioara Leasca
Nușca Pure
Nichia Beșca
Nichia Bușă
Lesca Chiurciu
Vasilichia Moche
Vasilichia Prenda
Vasilichia Țiriviri
Victoria Svolu
Vasca Bojini
Zaharia Moche
Zaharia Blaje
Vasilichia Topuzi
Țuca Petrașincu
Bucica Cornetescu
Elisabeta Tomu
Eufrosina Unca
Lenca Zegataci

Zisca Buça	Nuşca Cheale
Tallia Petraşincu	Nuşca Gabeli
Nifca Cole	Nuşca Iani
Virghila Cornetescu	Victoria Cornetescu
Paşca Berberu	Victoria Lozi
Caliopa Leapu	Victoria Naumescu
Antigona Ghiuţa	Sevastia Pota
Dulcina Colochită	Zisca Comatti
Hariclia Prenda	Magdalena Blaje
Nuşca Odi	Magdalena Cornetescu
Magdalena Leasca	Maria Topuzi
Hariclia Mitu	Polixena Gheorghiu
Domnica Nane	Anastasia Cacardacu
Fanca Liazi	Domnica Ioan
Victoria Chiale	Fania Caciumanî
Tallia Moche	Florica Cheale
Domnica Gopişian	Fania Glavina
Posa Şunda	Hariclia Leasca
Fania Moche	Magdalena Petraşincu
Magdalena Leasca	Niţa Dinischiotti
Hariclia Cheale	

A treia şcoală s'a înfiinţat în Gopeşi pe la sfârşitul anului 1879, de către d-na Elisa N. Cosmescu, născută Petrescu, absolventă a şcolii centrale de fete din Bucureşti; aceasta demisionând în luna Septembrie 1883, a fost înlocuită cu d-na Elisabeta Gruia fostă institutoare la şcoala din Cruşova, care retrăgându-se în anul 1885, a fost înlocuită prin d-ra Venera Chircu, care la anul 1889 a fost înlocuită de d-ra Vasilichia Placiu, elevă a şcolii de fete din Bitolia.

Iată numele elevelor acestor şcoli pe anul şcolar 1889—1890:

Vasilica Dotti	Zoiţa Stefa
Dimca Alexandrina	Stefana Levu

Maria Carajea	Stefana Mihutani
Venera Țingra	Alexandrina Paciu
Stefana Muzi	Carajea Domnica
Stefana Cicotti	Alexandrina Romul
Vasilichia Mihi	Elena Belciu
Alezandrina Torbu	Stefana Dapu
Domnica Mazni	Constantina Carajea
Libertatea Muzi	Vasilichia Natu
Sofia Pitca	Stefana Șbotti
Zacharia Dimuză	Ecatherina Torbu
Constantina Santi	Stefana Papa-Cociu
Venera Cociu Sterghiu	Vasilichia Fani
Stefana Șbotti	Vanghelița Dotti
Libertatea Cociu „	Stefana Ducarița
Stefana Papa-Goa	Vanghelița Fani
Domnica Tola	Șubani Constantina
Stefana Fjiu	Sofia Buhu
Eugenia Neciu	Vasilica Hrissicu
Alexandrina Naci	Elena Stefa
Vasilichia Ghiricoiu	Stefana Șubani
Domnica Pița	Domnica Șbotti
Stefana Belciu	

A patra școală de fete s'a deschis în luna Martie 1881, în *Vlaho-Clisura*, d r ea n'a fost organizată și n'a funcționat în mod regulat de cât de la Februarie 1882 când atunci s'a numit institutoare d-ra Alexandrina Calotescu, absolventă și pedagogă a asilului Elena Dcamna din București, care mai târziu deveni și directore la acea școală, având de ajutoare pe d-na Marigo Damianovici născută Triandafil.

La anul 1887, aceasta fiind transferată la școala de fete din Ianina a fost înlocuită de d-ra Anastasia Christoforidi, elevă a Asilului Elena Doamna

din Bucuresci care și până astăzi se află directoare a acelei școli.

Școala numără până la 60 eleve

A *cincia școală* de fete s'a deschis tot în luna Martie 1881 în *Bitolia* (Monastir) capitala Macedoniei. Cea d'întâiu institutoare a acestei școli a fost d-na Alexandrina Bizanti. Fiind că numărul elevelor se înmulțise curând și trecuse peste 70, s'a mai numit o a doua institutoare d-ra Smaranda Diculescu, absolventă a Asilului Elena Doamna din Bucuresci; însă aceasta din mai multe împrejurări fiind silită să plece din Bitolia, d-na Alexandrina Bizanti a reîncas ca directoare la acea școală. La anul 1885 plecând și aceasta în România, a fost înlocuită provisoriu prin d-ra Sevastia Coloveloni, absolventă și profesoare de la Asilul Elena Doamna din Bucuresci; un an după aceea retrăgându-se și aceasta de la școală a fost înlocuită prin d-ra Eudochina Dimitriu, elevă a institutului catolic din Bucuresci; ca a doua institutoare care învață tot de odată și lucru de mână a fost numită d-ra Elena Tonu, absolventă a școlii profesionale din Iași, în anul 1887. La finele anului 1889 demisionând d-ra Eudochia Dimitriu (acum d-na Dumi) a fost înlocuită prin d-ra Victoria Teohari, absolventă a Asilului Elena Doamna din Bucuresci născută în Bitolia.

Iată numele elevelor acestei școli pe anul școlar 1889—1890.

Elena Tașcu
Vasilichia Naum
Eftimescu Atina

Sol Iacob
Melpomeni Tale
Evantia Marcu

Malca Ianton
 Sofia Simion
 Siniora Buhor
 Elena Steriu
 Stel Refel
 Fania Muja
 Sol Refel
 Andromahi Maza
 Sevastia Gheorghe
 Maria Tale
 Sehule Ianton
 Aspasia Spase
 Maria Timiu
 Hana Iuda
 Ronduş Spase
 Fania Ioan
 Mariam Sacuciu
 Eugenia Anghel
 Hrisanta Mihail
 Elena Alexi
 Manda Binecu
 Maria Simion
 Reina Refel
 Ştrela Muşon
 Maria Anton
 Matia Buracu
 Atina Binecu
 Paraschiva Constantin
 Agnia Eftimescu
 Paraschiva Naum
 Calliopa Taşcu
 Binecu Maria
 Ecaterina Constantin

Atina Mihail
 Olga Ioan
 Atina Tbimiu
 Maria Masi
 Victoria Nicolau
 Emilia Ianchi
 Aspasia Muja
 Atina Plastaru
 Lili Buhor
 Pandora Ioan
 Muşon Mato
 Elisavet Şunda
 Maria Gheorghe
 Elena Gheorghe
 Fania Stavru
 Santa Costi
 Maria Ioan
 Polixenia Marcu
 Mato Mercado
 Maria Perdichi
 Victoria Petru
 Civica Sultana I
 Sultana Civica II
 Evanthia Ceapara
 Elena Costi
 Sofia Ionescu
 Vasilichia Ionescu
 Athina Naum
 Fania Petra
 Fania Steriu
 Andronica Todi
 Eudochia Tonu.

A şeasa şcoală de fete s'a deschis în *Molovişte* la anul 1881 de d-ra Venera Chircu, fosta institutoară la şcoala de fete din Gopeşi. Aceasta permu-

tându-se mai târziu la școala de fete din Magarova, a fost înlocuită prin d-na Fania G. Papa-Costa născută Tono, care se află institutoare și pănă astăzi.

Iată numele elevelor acestei școale pe anul școlar 1888-1889.

Constantin Biju	Fania G. Save
Fania S. Buza	Hariclia N. Tone
Elisabeta S. Bușicu	Victoria T. Țovar
Santa T. Bușicu	Constantina N. Țapu
Zaharia Ciumandra	Hariclia S. Țapu
Constantina N. Goli	Hariclia V. Mufa
Victoria F. Nace	Zaharia T. Bușicu
Constantina N. Rize	Anastasia C. Cușca
Paraschevia G. Save	Domnica S. Mitri
Elisabeta S. Percea	Victoria C. Paligora
Zaharia N. Batalia	Constantina N. Romce
Victoria T. Barju	Domnica T. Têrpu
Fania C. Biju	Paraschevia H. Velciu
Santa M. Craia	Fania G. Velciu
Hariclia D. Liascu	Hariclia T. Leascu
Paraschevia D. Meta	Canstantina N. Vulcani
Vasilicha F. Nace	Domnica S. Bușicu
Vasilichia Papa Têrpu	Domnica T. Nêrti
Elena C. Paligora	Athina N. Naçe
Zaharia G. Paligora	Vasilichia I. Olde
Vasilichia Papa Nicola	Domnica C. Paligora
Lușița N. Piperu	Santa C. Paligora
Paraschevia S. Percea	Domnica N. Topa
Anastasia L. Simcea	Domnița I. Olde
Santa S. Simcea	

A șapta școală de fete s'a deschis în Salonic pe la anul 1881 luna Noembre. Această școală a avut de institutoare pe d-na Antonescu. Din mai multe

împrejurări însă acea școală a încetat de a mai funcționa.

A opta școală de fete s'a deschis în comuna *Magarova* în anul 1882, luna Februarie ¹⁾ de d-na Sevastia Coloveloni; aceasta mai târziu s'a permutat la școala de fete din *Crusova* și a fost înlocuită prin d-ra *Venera Chircu* care mai târziu permutându-se la școala din *Gopeși*, a fost înlocuită prin d-na *Olimpia Parsachide*, din *Salonic*, fostă directoare la școlile grecesci din *Seatiște* și *Vlaho-Livade*, care este și până astăzi institutoare în *Magarova*.

Iată numele elevelor acestei școale pe anul școlar 1888-1889 :

Sia Caramina
Fanca Steriu
Vasilichia C. Sămără
Leanca Nachi
Falia Cociu
Tomaița G. Anghelina
Fania Gachi
Maria Gheorghe
Vasilichia Chiria
Nușca Chiria
Crivița U. Tale

Vasilichia U. Tale
Polixene Nicola
Nușca D. Docu
Zoița G. Lice
Parușca Pangu
Maria I. Zica
Elena Dafin
Elena Stoaia
Fania Eftimescu
Elena N. Ciapanu

1). În *diarul „Binele public”* din 19 Martie 1880, pagina 2-a coloana 3-a în articolul: *Cultura Românilor macedoneni, memoriu adresat d-lui ministru al instrucțiunii publice la 12 Martie 1880, de d. G. Misail*; găsim cu privire la școala din *Magarova* cele ce urmează; „IV, Repausatul Nicolae Mihail din *Magarova*, ținutul *Macedoniei* a încetat din viață pe la 1865 la *Craiova* lăsând îndatorire fiului său *Constantin* ca din averea colosală ce-i lasă să trimeată în patria sa natală o sumă oare-care pentru întreținerea unui pensionat de fete, precum și pentru alte bine-faceri, dar în privința acestei donațiuni vedem că până acum nu s'a făcut nimic”—După câte ni s'a spus, nici până astăzi (1890) dispoziția testamen'ară a repausatului Nicolae Mihail nu a fost adusă la îndeplinire.

A noua școală de fete s'a înființat în *Ianina* la anul 1887 luna Fevruarie de d-ra Natalia Boreslavski elevă a Institutului catolic din Bucuresci. Această școală n'a funcționat în mod regulat de cât până în luna Septembriu când atunci demisionând d-ra Boreslavski, a fost înlocuită prin d-ra Calotescu astăzi d-na Abeleanu; un an după aceea pe la Septembrie 1888 din cauza unor împrejurări neprevăzute, această școală a fost suspendată provisoriu.

Din cele de până acum se vede că numărul total al școalelor românesce din Peninsula Balcanică existente la Decembrie 1889, se ridică la 32 din care 24 de băieți și 7 de fete între care un liceu complet cu 7 clase cu un internat și două gimnasilor cu câte 2 clase pentru moment, care urmează a se completa pe fie-care an până la 4 clase, având în acelaș timp și un internat la gimnasiul din *Ianina*.

Cursurile peste tot se predau în limba română ca la noi; iar la Liceu și Gimnasilor pe lângă materiile programului cunoscut în care intră și limbele francesă, germană și italiană, se mai predă și limba Statului, adică cea turcească.

III

Scopul adversarilor școalelor române din Turcia

Cu toate intrigile Episcopilor greci, ale ciorbagiilor (notabililor), ale consulilor greci și agenților lor între cari sunt și mulți creștini și chiar români cu influență pe lângă autoritățile otomane, numărul școa-

lelor române, al elevilor și elevelor în genere cresce din an în an.

Calonniile și bacșișurile adversarilor școalelor române nu mai produc acelaș efect ca în trecut, de oare-ce s'a dat pe față toate lucrările prin care se săpa Imperiul Otoman, astfel că Turcii au vețut acum cu ochii lor și s'au convins că sacrificiile enorme ce 'și impun grecii și silințele ce 'și dau ca în toate satele și orașele românesce și albaneze din Macedonia, Epir și Albania să fie numai școli și biserici grecesce nu o fac de dragoste pentru români ca să-i învețe carte, ci numai ca să-i greciseze, făcându-i să simță, să cugete să aspire, să lucreze și să vorbească grecesce și în sens grecesc; astfel ca Grecia să poată pretinde de la Europa cu mai mult succes și să obțină anexarea sus-țiselor provincii la statul grec.

În adevăr nu trebuie de cât simțul comun ca să înțeleaga cineva, că nu este lucru natural nici logic ceia-ce fac comitetele și guvernul grecesc în provinciile turcesce unde sunt mai multe sate grecesce sau deja grecisate, cîflicurî (moșii) de ale turcilor ai căror locuitori zac în cea mai mare ignoranță din cauza lipsei complete de școli, ba la unele din ele lipsesc chiar și preoți, și cu toate aceste comitetele grecesce nu trimet profesori, sau ajutoare bănesci pentru înființare de școli la acești frați ai lor din acele sate, cari sunt în cea mai mare parte în mizerie și cu cari trebuie să simpatiseze, ci ei plătesc profesori și profesoare trimetînd și cărți didactice grecesce în mare număr la satele și orașele românesce din Macedonia, Epir și Al-

bania cari n'au nici o trebuință de ajutoarele grecesci. În adevăr, cel mai sărac român din aceste sate și orașe românești, este cu mult mai bogat decât cel mai bogat grec locuitor a susșiselor moșii turcesci și mulți din acești români au câte o moșie proprietate a lor cu întindere cât fie-care sat grecesc. De aceea vedem că unii din acești români, cărora din copilărie li s'au însuflat în școalele grecesci idei și sentimente elinesci, dăruiesc sume mari de bani pentru clădirea și înzestrarea de școli grecesci și de alte stabilimente de utilizare publică la diferite orașe românești sau grecisate de Turcia, chiar și din Grecia, precum spre exemplu au făcut românii băstinași ca baronul Sina născut în Moscopoli, care a făcut observatorul și Academia din Atena; Dumba, născut în Blața din Macedonia; Arsachi, care a fundat și înzestrat asilul de fete „Arsachion“ din Atena; Averof și Toșița din Mezova cari pe lângă sume mari de bani dăruite cu scopuri de instrucție și de bine facere orașului natal, au făcut școala polytechnică din Atena, cel mai frumos edificiu din acel oraș, și alți mulți români de origină, dar cu idei grecești cari au înzestrat cu nenumărate daruri și legături din care se întrețin până azi școlile din Ianina, Salonic, Mețova, Cojani, Blața, Seatiste, Bitolia etc. etc. (1).

1) Iată o parte din daniile făcute de Români din Mețovo pentru școli în orașul lor natal: Triandafil *Ciumaga*: 35 mii de lir pentru spital și școală de fete; Temelia *Miciur* a construit o școală primară; C. Tapeca, 5000 lei pentru școli; Sterghiū I. Bociari 188,586 franci pentru școli; Iani Costa 10 mii florini pentru școli; D. Gădelu 50 mii ruble pentru elevii săraci; C. Peltecu 21,200 ruble pentru școli; Sterghiū Terof 5000 ruble pentru școli. — 128,058 ruble de argint se află depuse în

Aşa dar când grecii în loc se se îngrijească de fraţii lor cari sunt în miserie şi să'i ajute ca să aibă şcoale, ei fac ast-fel de instituţiuni grecesci şi trimit ajutóre bănesci la nisce oraşe românesce ca Bitolia, Cruşova, Moscopoli, Vlaho-Clisura etc. etc, dintre ai căror locuitori românii fac şcoli, spitaluri. şcoli polytechnice, Academii, Observatorii, Asiluri şi altele chiar la Atena, atunci şi turcii şi orî cine înţelege, că nu este lucru curat. Pe lângă aceste, nisce corespondenţe de ale comitetelor din Atena cu episcopii şi cu consuli greci din Macedonia, precum şi corespondenţa acestor din urmă cu profesorii şcoalelor grecesci din localităţile românesce, care s'a întâmplat să cadă în mâinile autorităţilor turcesci, au dovedit în mod faţiş că grecii prin şcoalele şi bisericile din comunele românesce şi prin persecutarea şcoalei şi bisericei române, urmăresc un scop cu totul politic, adecă acela : de a isbuti ca Macedonia, Epirul şi Albania să fie anexate statului grecesc.

Tendinţele acestea rees destul de lămurit din faptul anexării Tesaliei către Grecia în 1881, când acest din urmă stat, fără a cheltui nici un ban şi fără să tragă nici o lovitură de puşcă a dobândit o ţară a cărei fertilitate este proverbială şi o po-

banca din Moscova de români Meţoviţi stabiliţi acolo pentru ajutorul instrucţiei în oraşul lor natal ; Ioan Condo-Pascu 58,800 franci pentru studenţi în medicină ; Nicola Sturnari 58,000 ruble pentru şcoli ; Mihail Tuşiţa 111,600 franci pentru şcoli ; Teodor Tali 2000 taleri pentru şcoli ; C. Stamerof 57,080 franci pentru şcoli ; Elena N. Sturnari 10,000 franci pentru şcoli ; Andrei Franci, 10,000 pentru săraci. D-nul *Arvaninos* care menţionează acestea şi alte multe în *Istoria Epirului*, Tomul 2—Atena 1857—spune că la Banca Moscovei se află un capital de 1,107,610 ruble, la banca din Viena : 143,800 florini şi la banca din

pulație de peste 300 mii locuitori între care 150 mii români curați cari cu toate protestările lor, au fost sacrificați de către Europa care nu cunoscă vitalitatea și tendințele lor. De la acea epocă aceeași politică se urmează față cu românii din provinciile limitrofe: Epirul, Albania și Macedonia, după cum reese din următorul document a cărui traducere o dăm aci precum urmează :

„
 „Sub raportul etnologic, elementul român este „aproape necunoscut în Europa. De aceea trebuie „se ne ferim de a pronunța sau de a aminti cu „vântul *Român*. Ast-feliu în toate numirile care a- „rată originea sau existența românilor, de exemplu „*Vlaho-Clisura*, *Vlaho-Livada*, trebuie scos cuvântul „*Vlaho*, și se nu se scrie decât *Clisura*, *Livada*. Că- „vântul *român* nu trebuie să figureze nicăiere.”

Ast-teliu scriea în 1886 luna Martie, consulul grec Panurias din Bitolia către Pikion institutor și agent panelenist la Castoria (Macedonia).

Scopul pentru care se caută a se trece cu vederea în orî-ce scriere, orî-ce amintire despre români, ni-l arată acelaș consul în aceeași scrisoare, prin care se dădea instrucții ca să se prepare o mișcare revoluționară contra Turciei:

Atena 515 mii drahme, bani depuși de români pentru instrucția copiilor în *Liceul din Ianina, Meșova și alte comune ale Epirului* unde până astăzi instituțiunile școlare ale comunității ortodoxe sunt în mîna Episcopilor și dominate exclusiv de spiritul grecesc, deși donatorii, cum se vede și după numele lor, sunt curat români. Să se observe că donațiile de mai sus au fost făcute numai până la 1856—57. De atunci auzim că alte dani și mai importante s'au făcut tot de români de origine, de astă dată încredințate guvernului grec, pentru instrucțiunea din comunele din Epir și Macedonia,

„Împreună cu Episcopul căutați se faceți se izbucnească revoluțiunea. Timpul este favorabil; Turcii ne cred că suntem aliații lor contra Bulgarilor; *Europa asemenea crede că elementul Bulgar nu este în mare număr decât până la Cosovu, și ca în jos de această limită începe elementul grecesc.* Indată ce revoluțiunea va izbucni, Europa înspăimântată va interveni spre a înabuși și a preveni urmările periculoase pentru pacea generală. Europa se teme mult de complicațiuni în Orient, ca și cum aceasta ar fi prevestitoare a unui răzbel general. Deci spre a preveni înspăimântătoarea catastrofă a unui răzbel European, marele puteri vor căuta să suspende ostilitățile și vor întruni un congres spre a hotărî chestiunea diplomatică.

„În acest fel de împrejurări rezultatul revoluțiunii nu va fi decât favorabil *cauzei grecești.*“

Acelaș consul grec scrie tot lui Pikion în 2 Aprilie. 1886 :

„Am scris Episcopului se ia măsuri ca lumea și *mai cu seamă Europa, se nu știe că la Clisura sunt români, pentru că aceasta e periculos pentru interesele noastre a se ști.* ¹⁾

Când dar din însuși mărturisirile grecilor ni se dovedește lămurit ca poporul român din Orient, așa de deștept și întreprinzător, se caută se devină cu pericolul ființei sale, instrumentul unei politici și resturnătoare și cotropitoare pentru dînsul, ori-ce român de inimă credem că nu poate decât să lu-

1) Veți găsi în : *Revue de l'Orient* din 19 Februarie 1888 pag : 4 și numărul din 4 Martie 1888 pag : 6.

crede contra unei asemenea politice. Aceasta, chiar în interesul bine înțeles al statului și poporului român întreg, ale cărui ramuri viguroase, dacă ar fi rupte cu desevărsire de la cultura și aspirațiunile lui proprie, cu încetul și-ar periclita existența; iar acele ramuri hultuite pe un trunchiū strein, cu timpul și după o lege cunoscută, ar înflori cu mai mare vîrtoșie în folosul unui popor, iarăși poate spre dauna statului român.

Dacă statul grecesc ar fi fost un stat mare și bogat, totu nu s'ar fi putut esplica alt-feliū, de cât cum s'a ȝis mai sus, sacrificiile banestī, ce face pentru scoli grecești în sate și orașe romānesci și albanezesci, pe cānd trebuia să facă asemenea sacrificiī pentru satele grecesci chiar din Grecia, care nu aū mijloace să aibă școale.

Cānd însă Grecia este cunoscută ca un stat mic și sărac, așa că budgetul ei pe fie care an nu se poate echilibra de cât cu deficit și că până āstan nu 'și putea plăti integral anuitățile datoriei publice și, cu toate aceste, prevede anual în budgetul seū 740 mii lei pentru propaganda pānelenistă în Turcia, precum se vede în budgetul Ministerului de Esterne al Greciei pe anul financiar 1889 1890, deosebit de însemnatele sume ce cheltuesce Comitetul central din Atena în capul căruia se află mai toți miniștrii și oamenii politici ai Greciei, atunci nu mai poate fi îndoeală că Grecia, pentru interesele sale politice și naționale, pune mai mult te-meiū pe propaganda prin școale și biserici în localitățile romānesci și albaneze din Macedonia, Epir și Albania de cât pe cele-lalte puteri ale statului grecesc.

Ca o schiță a sacrificiilor bănesci ce 'și impune statul grecesc, arătăm aici cheltuelile ce face pentru școalele grecesci din orașul Bitolia capitala Macedoniei și din câte va alte puncte însemnate.

La Bitolia unde nu se află măcar o singură familie în adevăr greacă de origină, Comitetul central (Syllogul) său mai bine ȝis, guvernul din Atena, trimete în fie care an câte 3800 lire turcesci adică 80 mii lei ; cu acești bani sunt plătiți : Liceul și profesorii săi, 9 institute, două internate unul de băeți cu 36 bursieri și altul de fete cu 26 bursiere, precum și un seminariu cu 4 profesori și vr'o 40 seminariști.

Intr'o sumă de orășele românești ca: Magarova, Crușova, Nijiopoli, Tirnova, Gopeși, Moloviște, Neveasta, Vlaho-Clisura, Hrupiște, Samarina, Avela, Perivoli, Băiasa (Vuvusa), Laca și altele în care nu se află nici o familie greacă de origine, episcopi și consuli greci din Salonic, din Bitolia, din Ianina, din Alasona și alte părți, au trimes nu mai puțin de cât, câte trei până la șapte învețători greci și de la una până la trei învețătoare, în fie care din enumeratele comune românesci, fără a mai socoti un număr însemnat de cărți didactice grecesci ce se daruesc copiilor și fetelor române.

Dar ni se va ȝice : cum, Turcii nu știu nimic despre toate aceste ajutoare tendențioase ce le face grecii Eforiilor școlare din Imperiu ? — Da, Turcii știu, au dovezi palpabile despre această ingerință și despre conivența agenților oficiali grecești cu clerul și notabili grecisați și de aceea iaă măsuri de înfrenare.

Spre a evita descoperirea acestor legături și ajutoare, iată explicațiunea ce au pus la cale agenții grecești împreună cu Patriarhatul spre a se da autorităților turcești de câte ori ele s'ar încerca să ceară deslușiri despre provenința ajutoarelor :

Minist. Afacer. Străine.

Atena, 13 Martie 1890

Circulară către consulatele din Turcia

Către Vice-Consulul Elin din Grebena,

Domnule Vice Consul

„Luând cunoștință de cererea de informațiuni „relative la resursele scoalelor grecești și de modul „cum ele funcționează, cerere făcută acum în urmă „de către comisiunile turcești ale instrucțiunei publice din diferite localități, Patriarhul Ecumenic „a adresat tuturor Episcopilor respectivi instrucțiuni categorice al căror coprint se găsește în copia aci alăturată a raportului cu No. 463 al Legațiunei din Constantinopole. Reprezentanții Sf. „Sale Patriarhului au fost autorizați a se conforma „în viitor acestor informațiuni fără a se abate „de la ele.

Semnat : Ministru *Dragumis.*

Anecsa : Copia raportului cu No. 463, cu data 24 Februarie 1890, adresat de către Legațiunea greacă din Constantinopol Ministrului afacerilor străine din Atena.

Domnule Ministru,

„Vă înapoez documentele confidențiale cu No. „176 și 210 ale Escelenței Voastre și în același timp am onoare a vă comunica următoarele :

„Am fost asigurat la Patriarhatul Ecumenic, că
 „tuturor episcopilor respectivi, li s’au dat instrucțiuni
 „categoriale, instrucțiuni cari esplică între altele că
 „Marea Biserică (Patriarhatul) fiind recunoscuta ca su-
 „praveghetorul suprem și responsabil al instrucți-
 „unei grecesci în Turcia, numai reprezentanților săi
 „din provincii aparține ca să dea ori-ce informațiuni
 „relative la lecțiile de predat, la profesori și la elevi,
 „și în general la mijloacele cari acoper cheltuelile
 „scoalelor grecești. Episcopii au fost autorizați a de-
 „clara tot-d’a-una comisiunilor turcești și instrucți-
 „unei publice ca aceste cheltueli scolastice sunt a-
 „coperite prin produsul discului în biserici și prin do-
 „națiuni a generoșilor conaționali, și a recomanda
 „directorilor scoalelor și institutorilor de a nu da
 „nici ua informațiune relativ la această afacere sus
 „diselor comisii turcești, ci de a le trimite numai
 „Episcopilor.

„Aceste instrucțiuni au fost date Episcopilor din
 „Pelagonia (Bitolia) și din Grebena.

Prea plecat

Semnat : *N. Mavrocordatos* ¹⁾

Toate aceste ce fac grecii, și toate piedicele de
 tot soiul ce pun pentru a înăbuși ori ce tendința
 de deșteptare a românismului în Peninsula Balca-
 nică, nu sunt totuși în stare să nimicească senti-
 mentele naționale, ci din contră, cu cât grecii lu-
 crează ca prin toate mijloacele să desnaționalizeze

1) Aceste documente se află publicate în : *Correspondance de l’Est*
 din Viena din 20 Iunie 1890.

pe români, cu atât românii văd că pericolul e mare, și sentimentul național se desceaptă neîncetat de și încet, așa că mai din toate comunele se cere cu staruință a li se trinite învățători și învățătoare de limba română ca să slujească în biserică în limba română.

Pentru noi, precum și pentru oricare om, care apreciază faptele după adevărata lor natură și judecă lucrurile fără părtinire și fără ca judecata lor să fie influențată de simpatii sau antipatii personale, nu poate fi nici uă îndoială că partidul românesc din Macedonia, Epir, Tesalia și Albania însuflețit de instinctul de rasă și sprijinit de școalele deja înființate, precum va fi și de cele ce se vor mai înființa treptat, și se va putea dispune de un personal didactic românesc mai numeros, va progresa, și rezultatul final al luptei înverșunate ce există în părțile acele între agenții propagandei grecesci și între partidul românesc va fi zdrobitor pentru strănismul anti-român.

Comitetele grece neavând alt scop de cât a grecisa pe români, învață pe copii românilor în școalele grecesci numai limba greacă; de aici rezultă pentru români două neajunsuri foarte grave: întâi copii români cari merg la școalele grecesci, neînțelegând nici limba pe care o vorbește învețătorul grec în școală și nici cuprinsul cărților didactice grecesci, nu vor înveța nici pe jumătate studiile din program, pe când elevii din școala română, cari învață în limba maternă, fac repede progrese în un timp pe jumătate mai lung.

Apoi copii români ce es din școalele grecesci nu

cunosc de cât limba greacă ce o învață de la institutorii greci, cari nici dênșii nu cunosc alta limbă, și ast-fel nu știu ce se facă și în cotro să apuce ; în timp ce elevii cari es din liceul român, învețând mai multe limbi și mai ales cea română și francesă pot ocupa posturi atât în țara lor ¹⁾ cât și în străinătate, de oare ce limba francesă e răspândită în toate părțile mai ales în orașele cele mari și în porturile Orientului. Cine n'a observat că, câți merg în Grecia, se duc ca să cheltuiască bani iar nu ca să câștige ceva. Singura această observație a făcut ca ori unde exclusivismul limbei grecesci sau al grecismului predomină, ca odinioară în România. în Bulgaria, în Syria, în Palestina, în Egypt, pretutindenă s'a făcut o reacțiune în detrimentul limbei grecesci și al grecilor.

Acum în acele țări educația școlară se începe prin limba maternă pentru a economisi timpul și a înveța mai lesne și mai solid acele din limbele străine de care este apoi mai mare trebuința în viață și din care se poate trage folos.

Prin urmare rezultatul final al tuturor sforțarilor ce'si dau grecii și a tuturor cheltuelilor ce fac pentru a grecisa pe români nu va putea fi altul de cât acela care a fost și în țările menționate mai sus.

De alt-fel, Românii cu minte din Grecia cari stău în contact cu societatea greacă, observă cu indig-

1) Am aflat cu mulțumire ca până acum patru foști elevi ai Liceului român din Bitolia au fost numiți în posturi de încredere, de catre guvernul otoman. La telegraf asemenea unde cunoștiința limbei franceze este necesară, elevii Liceului Român au reușit înaintea tuturor și au fost din ei numiți câți-va telegrafișii în câte-va posturi.

nare, că cu toată iubirea ce li se arata mai 'nainte de a fi anecsați la statul grecesc, nu întelnesc în societatea grecească de cât dispreț pentru limba, moravurile și neamul lor și, mai mult, li se pune în sarcina lor, când se produc neorîdueli și tâlhării tradiționale în Grecia, de exemplu ca afacerea de la Marathon din anul 1870, și altele ce citim în cărțile călătorilor europeni, în care *Vlahii* sau *păstorii Vlahii* sunt acusați — negreșit după spusele autorităților — de toate relele ce se întâmplă la drumul mare sau la munți.

Credem că cu cele ce am arătat se dovedește în mod necontestabil că elementul român sau mai bine zis, limba și naționalitatea româna, de și persecutate în deosebite moduri de spiritul și agenții elenismului în sus zisele provincii turcești adică în: Macedonia, Epir, Tesalia și Albania, cu toate aceste, grație instinctului național și mândriei numelui de român, păstrate din părinți în fiu în masa poporului românesc, precum și luminei și culturii ce școalele românești dau junimei române, grație dicem acestor îmboldiri foarte puternice, suntem convinși că triumful cauzei române în părțile acele, nu este, nu poate fi de cât o chestiune de timp. Va trebui însă ca și în viitor institutorii cărora le sunt încredințate destinatele neamului românesc, să procedeze cu zel și cu tact înțelept și tot-de-odată adevărat românesc în misiunea lor morală, pe lângă frații noștri români de acolo, uitați de atâtea secolii în voia întâmplării și cari astăzi sunt prada propagandelor politico naționale ale străinilor; — limba lor este exclusă contra oricărei dreptăți și lege

din școlile și bisericile întreținute și fondate de ei pentru copii lor.

Ca să nu se creadă că este opiniunea noastră personală ceea-ce spunem mai sus în privința sacrificiilor bănești ce costă pe națiunea și statul grecesc propaganda care o face în Macedonia și în toată Peninsula Balcanică prin școalele grecești, precum și în privința rezultatului final al acestei propagande, și ca să se convingă cetitorii că aceasta este un fapt necontestabil, reproducem aici cele ce s'a publicat în această privință de către zărele cele mai însemnate din Atena. Așa zăarul *Ephimeris* din Atena, din 23 Februarie 1890, fost organ al Ministerului de Esterne până în anul 1888, sub titlul de *O nenorocită mărturisire*, se exprimă ast-fel :

„De curând am citit în *Palinghenesia*, zăice *Ephimeris*, un articol privitor la cauza greacă din Rumelia orientală și din Macedonia. Nică uădata n'am creăut, ca un jurnal publicat în Atena și mai ales un organ al guvernului actual (*Falinghenesia* este jurnal guvernamental), să fie în stare să condamne așa de sever politica de care guvernul grecesc s'a inspirat până acum în Rumelia Orientală, în Macedonia, în Epir și în Albania. Jurnalul guvernamental „*Palinghenesia*” comentând o hartă etnografică a Macedouiei despre care s'a făcăt atâta svon acuma de curând (harta popoarelor sclave a d-lui Komarov și Sarjenco din Petersburg) zăice următoarele :

„Noi Grecii putem asigura pe frații noștri Serbi că propaganda națională făcătă prin școale și prin

„hărți etnografice nu dă nici odată rezultate pozitive și că nu prețuesc sacrificiile ce se fac. Astfel banii ce am cheltuit în abundență în Rumelia Orientală n'aș putut să ne întoarcă nici un sat către elenism. Acelaș lucru va avea loc mai curând șeu mai târziu în Macedonia, dacă nu îmbunătățim starea armatei noastre și dacă nu adoptăm o politică mai energică. Jurnalul guvernamental mărturisește astfel că toate sacrificiile ce a făcut guvernul grec până astăzi în Rumelia Orientală și în Macedonia au fost zadarnice.

„Dar ar putea cine-va să întrebe cine a condus până acum acțiunea noastră în Macedonia, în Albania, în Rumelia Orientală și în Epir ? *Cine a administrat atâtea a și atâtea milioane ce țara noastră a cheltuit milioane ce poporul grec a cheltuit și va cheltui încă ?*

„Fiind-că este vorba de o chestiune așa de importantă, noi ne credem datorii a da la lumină un secret, ce păstrăm până acum, temându-ne de a compromite interesele noastre naționale ; dar când ni se spune astăzi, că am pierdut influența noastră în acele provincii, noi am putea întreba pe d-l Tricupis și pe colegii d-sale, pentru ce au impus imposite peste imposite pe poporul grec, sub cuvântul de a realiza dorințele noastre naționale ?

„Ni se va obiecta pôte, că guvernul actual nu e singur răspundător ; guvernul, ce l'a precedat și syllogul ce l'a precedat, au de asemenea asupra lor o parte din răspundere. Noi nu o tăgăduim, dar nimenea nu ne va putea contesta că :

„Ministrul actual al afacerilor străine a fost multă vreme directorul syllogului și că de vr'o patru ani încoace syllogul în chestiune, s'a transformat într'o secțiune specială a ministerului de externe, care se ocupă exclusiv cu propaganda noastră națională din Turcia și primesce ordinele d-lui Dragumis.

„Este învederat prin urmare, că d. Tricupis, președintele cabinetului și d. Dragumis, Ministrul afacerilor străine sunt singurii responsabili pentru aceasta. Lor dai trebuie să le cerem socoteală.

„Îi vom întreba dar, cum ați întrebuințat milioanele date de poporul grec? Pe d-nii Tricupis și Dragumis i-a însărcinat poporul grecesc cu direcțiunea propagandei care a costat 10 milioane franci, și cu toate aceste milioane, câți greci n'au fost închiși, părăsind familiile lor pentru că au sprijinit încercările guvernului!

„Cele dece milioane au fost oare cheltuite numai pentru școli și hărți etnografice? Și în fine pentru ce se urmează această propagandă în Macedonia, dacă neisbânda încercată în Rumelia Orientală ne este rezervată și în Macedonia?”

Ephimeris critică apoi mijloacele de propagandă națională în Turcia, și incapacitatea organelor guvernamentale. Consulii și *Episcopii*, ține el, pe cari guvernul grec îi trimite în Macedonia, paralizează adese ori lucrarea propagandei fiind că nu pot să se înțeleagă cu populațiunea.

Și, în adevăr, întâmplarea a făcut ca tocmai acum să ne cadă în mână numărul 198 din 30 August (st. n.) 1890 al ziarului Vinez *Correspondance de l'Est* care sub rubrica: *Macedonia* coprinde scrisoarea următoare:

„Monastir (Bitolia) 22 August. — V'am scris în „maî multe rînduri că episcopii greci în Macedonia nu erau de cât agenții guvernului grec și al „comitetului revoluționar din Atena. Astă-đi agita- „țiunile lor sunt puse în lumină prin documente „oficiale. Episcopii greci din Turcia corespund di- „rect cu d. Dragumis, Ministru al afacerilor stră- „ine al Greciei, îi comunică lucrările lor în Mace- „donia și îi recomandă chiar schimbarea cutăruia „sau cutăruia consul grec incapabil—đic dâșii— „de a înșela pe Turci.

„Iată câte-va documente, cari aű fost prinse la „biroul poștal din orașul nostru, documente, care „ar trebui să convingă pe Poartă despre sentimen- „tele și purtarea episcopilor greci față cu guvernul „Imperial“.

Coprinsul scrisoarei Mitropolitului Neofit, arhie- piscopul Bitoliei adresată d-lui Dragumis, Ministru „al Afacerilor străine :

Bitolia (Monastir) ¹¹/₂₃ Iulie 1890.

„Domnule Ministru —Sunt informat că d. Fon- „tanás, Consul al Greciei în orașul nostru, a scris „contra mea la Excelența voastră. Lucrările mele „în favoarea cauzei grecesci și serviciile mele pen- „tru elenism aű fost recunoscute de către Consulii „greci din Andrinopole și Filipopole, unde am fost „îndelung Archiepiscop. Exc. V. nu are de cât să „se adreseze la acei Consuli și va vedea că *am fost* „*totdeauna la înălțimea misiunei mele*“.

„Consulul Greciei la Bitolia d. Fontanas nu este „omul ce nỏ trebuie. Va sfârși prin a ne compro-

„mite în ochii autorităților turcesci; este imprudent și ne strică afacerile. *Dacu Exc. V. continuă* „a trimite bani prin mijlocirea consulului actual vom fi siliți a-i refusa. Consulul actual comite imprudente și descopere lucrările noastre pe care în zadar le ținem secrete. Ast-fel purtatea Consulului către directoarea școalei grecesci a compromis-o și nenorocita a fost trimisă înaintea curții marțiale. Acum în urmă, însoțit de trei notabili am fost la președintele curții marțiale. După o scurta conversație mi-a spus ce urmează: „D-l consul al Greciei speră oare să anexeze Macedonia la Grecia prin mijlocirea banilor ce se trimet aici pentru a face propagandă politică? Acesta este, d-le Ministru, rezultatul stângăciilor Consulului Elin din Bitolia. Pentru *interesele noastre naționale* trebuie neapărat ca d. Fontanas să fie înlocuit cu un consul capabil, *care să fie în stare să înșele pe Turci*, în loc de a fi el însuși mereu înșelat“.

„În plicul cu scrisoarea Mitropolitului Neofit—adaogă corespondentul—se mai afla două scrisori: una din partea eforilor școalelor grecesci din Bitolia adresată Președintelui Syllogului (Comitetului) grecesc—care reșede la Ministerul afacerilor străine din Atena și care formează o secțiune a parte ocupându-se exclusiv de politica grecească în Turcia,—și cea l-altă scrisoare din partea d-rei Eufrosina Vaharidu, directoarea școalei grecesci de fete, adresată d-lui Dragumis, scrisoare în care dânsa se plânge că *a fost destituită de către Consulul grecesc din Bitolia*. În scrisoarea lor către

„Președintele Syllogului eforii școalelor grecesci¹⁾
 „critică de o potrivă atitudinea consulului grec din
 „Bitolia și cer înlocuirea lui. Cuprinsul este aproape
 „identic cu al scrisoarei Mitropolitului. In josul
 „scrisorei se află sigiliul școalei grecesci de la noi
 „și semnăturile eforilor ale cărora nume sunt : Iancu
 „Scantelli (scânteie) Hristu Duma, Gheorghe Chi-
 „riac, Neofit, arhiepiscop din Bitolia.

Iată dar dovedit cu acte mijloacele de cari se
 serva și scopurile ce urmăresce politica panelenis-
 tică în Macedonia, în Epir și Albania. Românii și
 Albanezii, cari încă n'aū gustat din avantajele ce
 din nenorocire nu folosesc fraților lor despărțiți
 de dânșii în 1881 și mai nainte, avantagii cari nici
 mai mult nici mai puțin îi face să'si peardă indi-
 vidualitatea lor ca popor cu limba și moravurile
 lui proprii,—să cugete până mai e timp și să înlă-
 ture direcția așa de funestă ce a dat'o educațiunei
 și instrucțiunei tinerimei lor Episcopii de alt neam,
 lipsiți de familie, și notabilii lor așa de dominați de *in-*
terese particulare în cât sunt cu totul tâmpiți când
 e vorba să judece și să cunoască originea, indivi-

1 Din documentele pu licate la început în *Schța istorică* am vè-
 dut că acei efori precum și membrii comunității grecesci din Bi-
 tolia ca și din cele-alte orașe și orașele românesce din Macedonia și
 Epir *sunt români*, cari vorbesc românesce, între ei și în familiile lor
 dar favorisează, prin o curată aberațiune mintală, desființarea limbei
 lor prin ajutorul școalelor grecesci:

Esemples de grecisare aproape desăvârșită la însemnate orașe românesce,
 din Macedonia și Epir petrecută de unsecol încoace avem între cele mai
 isbitoare : Cojani și Seatiste în Macedonia și peste 30 comune din dis-
 trictul Zagorului aproape de Ianina în Epir. Din toate aceste orașe și
 comune unde și până ađi numele de familie sunt românesce, se află în
 România mai multe familii cari aci s'au înavuțit, dar care încă nu și

dualitatea, demnitatea și interesele neamului lor. ¹⁾

Ca să nu fim acusați că suntem vrăjmași ai ideii naționale grecești pe care declarăm că o respectăm ca orî și ce idee mare națională când ea se întemeiază pe dreptate și respectul drepturilor etnice și istorice ale altor popoare, ne permitem a da aici cuprinsul unui mic studiu caracteristic prin ideile profunde și juste ce conține asupra *trecutului și viitorului elenismului*. De aici se va pricepe mai bine ideea și azi conducătoare a politicii grecesci față cu populațiunile de orî-ce neam din Orient.

Acest studiu a fost scris în 1881 de vestitul scriitor englez *Mackenzie Wallace*, (autor al operei „*La Russie et les Russes*“) și tipărit în *Times* de la finele luncii lui Mai 1881. Noi îl reproducem după traducerea francesă apărută în ziarul Constantinopolitan „*Constantinople Messenger*“ din 8 Iunie 1881.

mai aduc aminte despre origina lor română. Despre Seatiste (de la Sete, acolo lipsind apa, pământul fiind poros), iată ce ne spune în „*Voyage de la Grèce*“, 2-me édition Paris, 1826 tom. II, pag. 79, *Pouqueville*, fost consul al Francei la Iannina la începutul seculului. A întrebat pe arhontii-notabilii orașului, „cum din Români s'au făcut greci, dar nimenea n'a știut sa-mi spună ce a devenit populațiunea românească nici prin ce mijloc ea fusese înlocuită de greci“. *Pouqueville* adaogă că la întrebările lui, „acei notabili se uitați unii la alții“. Observăm în fine că și orașelul Blața aproape de Seatiste, patria familiilor Ghermani, Galița și alte de la noi, este pe cale de a se grecisa. Abia în o mahala formată mai mult prin imigrațiuni recente de economi de vite și păstori români din alte localități, se mai aude românește în acest orașel.

1) În nota precedentă am spus că ținutul Zagorului de lângă Iannina e grecizat mai cu totul. Iată numele câtorva din cele 44 comune ale zagorului: Papingo, Vițicu, Arcistea, Cervari, Gurița, Vița de sus și de jos, Brădetu, Cepelu, Cuculi, Sudena, Supuceli, Baia, Gudile, Negade, Francazi, Bulcu, Dobra, Calota, Manasi, Doliani, Stoilo, Camia, Cava-lari, Drestenicu, Grebeniți, Flamburaru, Cernesi, Macrinu, Cursovtța, Bulanosi, Scamneli, Laca, Dobrinova, Băiasa (*Vuvusa* grecesce). Comunele negrecizate aș sunt: Grebeniți, Flămburaru, Cernesi, Luca, Florul, Masimele, Dobrinova. Băiasa și alte câte-va unde totuși se afla școale grecesci pe lângă câte o școală românească ce se află în unele dintr'însele. Despre comunele grecizate, iată ce scrie d-nul Apostol Mur-

Trecutul și viitorul Elenismului

„Dintre toate națiunile creștine ale Orientului
 „necontestat este că grecii au jucat cel mai mare
 „rol istoric, și influența lor a căutat ca să des-
 „volte și să răspândească civilizațiunea și progresul.
 „Ceea-ce lor le place a numi misiunea lor isto-
 „rică, s'a îndeplinit în mod eststraordinar de curios,
 „cu care nu putem să găsim o comparațiune nici
 „în antichitate, nici în evul de mijloc, nici în tim-
 „purile moderne, și pe care mai lesne ne este să o
 „deosebim de cât să o comparăm cu metoda urmată
 „de cele-l-alte națiuni civilisatoare.

gărit în *Convorbiri literare*, anul VIII (1874) pag. 198, sub titlul : *Cô-
 muna româna din Dacia Aureliană* :

„..... Cele-l-alte 34 comune din ținutul Zagorului au fost grecizate
 „pe la începutul secolului curent de un călugăr grec *Cosma* carele a-
 „tunci trecea de ascet și de sfânt și a afurisit limba română și pe toți
 „cari ar mai vorbi această limbă. Bătrânii români de pe la noi au ve-
 „dut și au audīt pe acest șarlatan și religios spion al propagandei pan-
 „eleniste, sanctificat de clerul grec cu numele de *sfântu Cosma* care a
 „permis ca icoana lui să se zugrăvească în bisericile din Pind. Aceasta
 „este așa de adevărată încât toți bătrânii acestor comune grecizate
 „cari sunt în etate de 80 de ani vorbesc încă limba română. Pe la
 „anul 1847 un român din Abela trecând în Zagor prin comuna greci-
 „zată *Frâncazi*, auți pe o femeie bătrână dicând către o vecina a ei:
 „Mori pime to berbece sti gradina kai vame ta verza ola“. Adică :
 „Hei, berbecele a intrat în grădină și mănâncă toată varza.— Cea mai
 „mare parte din locuitorii bărbați ai Zagorei merg în România și în
 „alte părți streine unde își câștigă pâinea lor și a familiilor lor remase
 „acasă, ca carciumari, pitari, plăcintari, iar unii ca arendași și epistați
 „de moșii. Ei veneau în România încă mai cu seamă în timpul călu-
 „gărilor greci pe lângă care unii s'au înavuțit din averea Statului ro-
 „mân usurpată atunci de fanarioți clerici și mireni. Toți acești *Zago-
 „reni*—grecizați — care au năvălit asupra bietului român din țară, au
 „contribuit prin diferite mijloace la grecizarea cu desăvârșire a con-
 „cetățenilor și consăngenilor lor remași în patria lor și la întinderea
 „limbei grecesci și în cele-l-alte comune românesce în care s'au înfiin-
 „țat școale de limba greacă“. Adăogăm că la cunoștința noastră sunt
 „chiar astăzi în România oameni generalmente avuți, ba unii chiar foști
 „seu actuali senatori, deputați și însemnați funcționari ai statului, cari sunt
 „seu ei seu parinți—tatăl—lor născuți în acele comune grecizate ale
 „Zagorului de lângă Ianina. Să sperăm că după arătea bunătați do-
 „bândite aici nu își vor mai renega origina părinților lor și *mai cu sea-
 „ma* vor face, vor îndemna pe rudele său pe cunoscuții lor remași în
 „vechea patrie a'și aduce cuvinte de același lucru și vor deschide acolo
 „școale românesce dovedind ast fel că iubesc și ajută neamul românesc
 „cu care în fața noastră se pare că se fălesc.

„Românii în antichitate, Arabii în evul de mijloc
 „și națiunile europene în timpurile moderne, au în-
 „ceput prin a cucerii popoarele pe care apoi le-a
 „civilizat, pe când cucerirea nu ocupă de cât un
 „mic loc în strălucitele anale a le Elenismului.
 „Grecii ne avînd nici odată armate destul de pu-
 „ternice pentru a face invazii, sau mulțumit de a
 „profita de cuceririle făcute de alte națiuni, de alte
 „state mai rezboinice și mai puțin civilizate. Ale-
 „xandru și Macedonenii săi — strămoșii poate ai
 „Albanezilor de astăzi — duseră artel grecești până
 „la malurile Indului. Căpitani și legiunile Romei
 „împlăntară civilizațiunea și instituțiunile grecești
 „în Thracia și în Asia Mică, în Siria și în Egipt
 „Armatele eterogene a le Bizanțului protegiară
 „Elenismul în părțile Constantinopolului și puseră pe
 „greci în pozițiune de a elenisa până la un oare
 „care punct hordele slavone și turaniene care in-
 „vadară peninsula Balcanilor. In fine, Otomanii
 „menținură în secolul al XV-lea supremația greaca
 „asupra deosebitelor națiuni creștine de origină și
 „de limba străină. Ast-feliu că, această aserțiune
 „pare-se să nu un paradox, nu e mai puțin
 „adeverat că nu grecii ci Macedonenii, Romanii,
 „barbarii de tot soiul și Musulmanii turci 'și au
 „vărsat sîngele pentru întinderea și apărarea ele-
 „nismului, și perioadele istorice, în care influința
 „grecească a crescut mai repede și a aruncat ră-
 „dăcini mai adînci, sunt acele în care grecii erau,
 „din punctul de vedere politic, o rasă supusă. Acest
 „fapt ce se datorește, în parte, unor întâmplări et-
 „nologice, în parte împrejurărilor în care grecii

„s'au găsit, a exercitat o adîncă influință asupra „desvoltării caracterului național și, nu va lipsi de „a exercita aceeași influință în evoluțiunea destina- „telor sale viitoare.

„Ar fi interesant de a urmări această particula- „ritate a istoriei Elenismului prin diversele epoce „ce am enumerat, dar în un așa de scurt studiu „trebuie să ne mărginim la aceea din care grecii „sunt pe drum de a eși azi. Când Mahomet II a „cuprins Constantinopolul el asigură Musulmanilor „monopolul puterii politice, și lăsă diferitelor co- „munități creștine un mare număr din vechile lor „drepturi și privilegii. Membrii Bisericii Ortodoxe „resăritene, de orî ce naționalitate, au fost puși „sub jurisdicțiunea imediată a Patriarhului grec și „a clerului lui. Și vechele legături care unea na- „ționalitatea grecească cu ortodocsia orientală se „aflară atunci menținute și strînse. Clerul grecesc „vedîndu-și autoritatea și veniturile garantate con- „tra orî cărui atac de jos, primi îndată noua lui „pozițiune și deveni zelosul apărător al dominațiu- „nei otomane.

„Puținele aspirațiuni naționale pe care patriar- „hul și ajutoarele sale le mai putea avea, se măr- „gindiră la dărămarea constituțiunilor bisericești a „le Sîrbilor și a le Bulgarilor care împedecau pro- „pria lor autoritate. Pentru ast-feliu de sarcini pre- „cum și pentru a înăbuși ne supunerea, orî unde „s'ar fi ivit, clerul grecesc putea în tot deauna să „se rezime pe brațul secular al Statului Musulman. „Aceste straniî relațiuni între autoritățile Otomane „și clerul grecesc au durat pînă în zilele noastre,

„fără vre o modificare importantă. Principaliile membrii ai comunității grecești au fost de o potrivă admiși de către cuceritori în oare care care ramuri a le administrațiunei. Mai întâi funcțiunile lor au fost restrânse la instituțiunile comunale din sate în care ei figurau în consiliile bătrânilor, dar către sfârșitul secolului al XVII-lea, ei începură a ocupa posturi mai importante ca Dragoșmanii ai Inaltei Porți și ai Marelui-Amiral și apoi ca Principi și Kapu-Kehaiele a le Valahiei și Moldovei. Familiile acestor Principi și Kapu Kehaiele, formau încet încet împreună cu acele ale unor avuți neguțători locuitori în mahalaoa Fanarului pe Cornul de aur, un feliu de aristocrație paivenită care este destul de cunoscută sub numele de Fanariotă. — Auzim adese ori susținându-se că acești Fanarioti sunt coborâtorii vechilor familii bizantine care au continuat a locui în Constantinopol după cucerirea Otomană, și câți-va din trînșii, de exemplu: Cantacuzenii, cautară se de oare care temmeiuri pretențiunilor lor, adoptând nume ilustre din istoria bizantină.

„În realitate cei d'întăiu Fanarioti au fost niște necunoscuți emigranți din insulele Archipelagului și din Asia Mică, pe când alții ca Ghica, erau de origine Albaneză. Mai de curând chiar, Bulgaria a avut un reprezentant printre dênșii în persoana lui Stefan Vogoridi tatăl lui Alecu Pașa. Deosebirea de origine nu i a împedecat de a forma, căsătorindu-se între dênșii, un grup omogen posedând un *esprit de corps*, foarte accentuat, și timp de mai multe generațiuni ei lucrară împreună cu

„clerul spre a menține dominațiunea Otomană peste
„toți membrii Bisericeî Ortodoxe.

„Perspectiva ast-tel deschisă *raialelor* greci de a
„'și face c strălucită carieră în serviciul statului,
„dădu educațiunei grecești un nou punct de razim
„și în curênd se întemeiară șeoale superioare la
„Constantinopol, Adrianopol, Salonic, Larisa, Tri-
„cala, Ianina și în alte orașe ale Imperiului. Pro-
„gramul studiilor se mări și cuprinse filologia, filo-
„sofia modernă și primele principii ale științelor
„naturale. Spiritul grecesc se deșteptă puțin câte
„puțin din îndelunga lui letargie și noue idei, noue
„aspirațiuni nu întârziară a se forma în contactul
„politic și comercial din ce în ce crescând cu lumea
„occidentală. Legături de unire mai apropiată se sta-
„bilită între diferitele comunități respândite, a că-
„rora uniune până până atunci nu fusesă întreți-
„nută de cât prin o credința comună și o admi-
„nistrație bisericească coruptă. Se începu chiar a
„se întrevedea putința unei mai mari mișcări na-
„ționale, și câte-va spirite pătrunzetoare, concepură
„speranța unei regenerări complete a poporului
„grecesc.

„Biserica care la început urmărise cu indiferență
„sau chiar cu gelozie mișcarea, încetul cu încetul
„se găsi trasă în cursul mișcării ei, și sfârși prin
„a da un puternic ajutor. Nu numai printre grecii
„propriu ȋși, propaganda elinească 'și-a recrutat in-
„strumentele sale. La Bulgari, la Sârbi și la Al-
„banezi, Episcopii au căutat să lățească și să în-
„tărească autoritatea patriarhului, elenizând clasele
„superioare, și Principii fanarioți în România ur-
„măriră acelaș scop pentru motive dcosebite.

„Către finele secolului al XVIII îmbunătățirea
 „condițiunei morale și materiale a grecilor și ele-
 „nizarea repede a populațiunilor negrecești în toată
 „peninsula, de la capul Matapan până la munții
 „Carpați și de la Adriatica până la Marea Neagră,
 „făcea să se creadă că cu timpul grecii vor reuși
 „prin puterea lucrurilor să înlocuească pe stăpânii
 „lor musulmani și să reînvieze într'o zi pe bătrâ-
 „nul Imperiu Bizantin (*Marea idee*).

„Din punctul de vedere teoretic, era permis poate
 „să se creadă ca *Marea idee*, cum se numește de o-
 „bicînit, ar fi putut să se realizeze prin acțiunea
 „treptată și urmărită neîncetat prin puteri pacifice,
 „și câți-va filosofi visători 'și au putut închipui la
 „acea epocă că Turcul Musulman, cu ajutorul lenei și
 „a nesimțirei lui, va fi puțin câte puțin constrâns
 „să cedeze sceptrul inteligenței mai vioaie și mai
 „progresivă a grecului creștin; dar, în practică, o
 „ast-fel de evoluțiune era imposibilă și visătorii cari
 „credeau aceasta, nu aparțineau de sigur nici uneia
 „nici alteia din națiunile direct interesate.

„Din timpul când Petru cel Mare își a dat pe
 „față intențiunea de a resturna pe Padișah prin
 „ajutorul raialilor greci și Slavi, Grecii cugetară
 „să-și recapete independința cu armele în mână,
 „și aceste aspirațiuni fură sistematic încurajate de
 „Caterina II. care concepu planul de a pune pe
 „nepotul său Constantin pe tronul noului Bizanțiu.
 „Ardoarea grecilor se răci puțin câte puțin în ur-
 „ma rezbunărilor (représailles) teribile ce au urmat
 „după revoltele nenorocite ațitate de Orloff și alți
 „emisari ai Rusiei. Însă la începutul acestui secol

„aceste straşnice lecţii au fost date uitării şi ideia „patriotică” aşi reluate din nou zborul. Când naţionalităţile apăsate din Europa meridională şi „din America formară societăţi secrete, spre a res- „turna tirania, Grecii creară *Eteria* şi începura „lunga şi sângeroasa luptă care aduse, după multe „întâmplări, înfiinţarea Regatului Elinesc de astăzi.

„Proclamarea independenţii politice a Greciei a „fost glasul mormîntal al *Mareî idrî*. Creând un „mic Stat independent, fireşte vrăjmaşul Turciei, „şi transferind centrul de gravitate al politiceii de „la Constantinopol la Atena, Grecii sacrificară, fără „ştiirea lor, dar totuşi în mod fatal pentru dînşi, „sortii de moştenire ce aveau pentru timpul când „omul bolnav“ (Turcia) ar fi murit şi prin aceasta se „depărtară de ori-ce speranţă de a deveni mare pute- „re. Trebuie asemenea se spunem, că de mai nainte şan- „sele lor erau foarte compromise: Fanarioţii făcînduse „ne suferiţi şi fiind espulsaţi din Valahia şi Moldova, „unde îşi atrase mânia Românilor, şi Sêrbii începuse „liberarea naţionalităţii lor slave prin fundarea unui „stat slav pe jumătate independent. Afară de aceasta, „un nou factor de cea mai mare însemnătate fusese „întrodus în problema politică prin puterea cres- „cândă a Rusiei care nu ţinea la ceva mai puţin „de cât a se stabili însăşi pe malurile Bosforului şi „ale Dardanelelor. Grecii puteau totuşi să speră că „întrunind şi asimilându’şi toate populaţiunile creş- „tine din Turcia Europeană, ar fi putut, cu ajuto- „rul puterilor occidentale, să creeze un imperiu „destul de puternic spre a opune uă barieră reală „succesului Rusiei către coastele Mediteranei. Din

„nenorocire pentru dênșii, și pentru viitorul lor politic, nu s'au arătat că sunt la înălțimea unei așa de mari soarte. În loc de a'și concilia și de a'și asimila pe cele-lalte rase creștine, dênșii 'și-au înstreinat așa de mult toate simpatiile lor, în cât astăzi naționalitatea grecească e departe de a fi identică cu ortodoxia orientală, și cea mai mare parte a moștenirii „omului bolnav“ e revendicată acum de către albanezi și de slavii, pe care lumea odinioară nu'i cunoștea de cât ca „Creștini greci“.

„Fiind că noi considerăm cestiunea numai din punctul de vedere al politicei practice, nu avem să căutăm dacă acest rezultat se datorește numai greșelilor comise de greci însăși sau și „intrigilor moscovite“, și altor cauze despre care ei nu pot fi răspunzători.

„Faptul există și nu poate fi modificat de cercetări istorice despre cauzele ce l'au produs. Ceea ce oamenii de stat greci au de făcut acum `este se vadă cum au să ia o hotărîre față cu taptele în deplină și să micșureze pe cât va fi cu putință influința lor dezaastroasă față cu interesele grecești.

„ Problema în forma ei concretă se reduce la aceasta propoziție: Admițând, cum unora le place a crede, că Imperiul Otoman este destinat să dispară, acest rezultat poate să fie efectuat în două feluri: Sau prin o încetă discompunere, sau prin o catastrofă grabnică și violentă. Din aceste două proceduri, cari ar fi mai de tolos Greciei, și în amândonă cazurile, Grecia are ea oare interes a

„grăbi sau a întârzia rezultatul final? În ceea ce
 „se atinge de prima propoziție, răspunsul nu este
 „indoeuropean. În o catastrofă violentă, interesele ma-
 „rilor Puteri ar trece de sigur înaintea acelorale
 „micilor naționalități, pe când lucrarea de discom-
 „punere urmîndu-se încet, micile naționalități pot
 „în tot-d'auna spera să smulgă și să absoarbă câte-va
 „bucăți desfăcute. De oare-ce Grecia nu mai poate
 „spera să cucerească și să-și anexeze Imperiul O-
 „toman, dînsa are interes ca existența lui să se
 „prelungască pentru ca lucrarea de elenizare ce
 „ea urmărește astă-dî cu atîta energie în provin-
 „ciile limitrofe ale Turciei să aibă timp să-și dea
 „roadele și, în acest scop, dînsa ar trebui să în-
 „trețină relațiuni amicale cu guvernul Otoman,
 „care pînă astă-dî i-a dat concursul și sprijinul său
 „în lupta contra tendințelor agresive ale panslavis-
 „mului. Sub acest raport Puterile, procurîndu-î
 „dobîndirea pacinică a Tesaliei, 'iau adus un imens
 „serviciu de care ea ar trebui să le fie adînc re-
 „cunoscătoare.

„La acest din urmă argument s'ar putea respun-
 „de că de o sută de ani terenul Elenismului scade,
 „și, din punctul de vedere al întinderii teritoriale,
 „Elenismul trebuie să se aștepte la nouă pierderi.
 „Se poate dar susține cu oare-care aparență de
 „dreptate, că dacă liquidarea silită a Imperiului
 „Otoman este încă îndepărtată, Slavii vor ține
 „partea leului, și că restul va fi cuprins de Alba-
 „nezi și chiar de Cuțo-Valahi cari au început să
 „și reclame independența lor ca limbă. Trebuie să
 „mărturisim că acest raționament are oare-care

„tărie pe care, probabil, se întemeiază în mare
 „parte agitațiunea și nemulțemirea care domnește
 „la Atena, dar nu vedem ce concluzie practică se
 „poate traga dintr'însul.

„Ar fi ridicul să cugete cine-va să se înființeze
 „dominațiunea grecească în România, în Serbia
 „sau în Bulgaria, și ar fi o experiență foarte peri-
 „culoasă ca să se anexeze la Grecia un mare nu-
 „măr de Albanezi care nu doresc anexarea. Suve-
 „ranitatea Regelui George, în mod rațional și în-
 „țelept, nu se poate întinde de cât pe un teritoriū
 „care cuprinde o populațiune compactă elenizată pe
 „deplin, și un ast-feliū de teritoriu nu mai există
 „pe uscat de cât în cuprinsul nouelor fruntarii pe
 „care Poarta și Puterile le-au hotărât acum în urmă.¹⁾
 „Este adevărat că o parte a Epirului este cu totul ele-
 „nizată, dar o anexare considerabilă în acea re-
 „giune va deștepta rezistența Gheghilor și Tos-
 „cilor musulmani, rezistență care va compromi-
 „te foarte viitorul elenismului în Albania. Cât
 „despre pretențiunile Greciei asupra Macedoniei,
 „ar fi de sigur mai prudent de a nu le afișa pen-
 „tru moment: majoritatea populațiunei acestei pro-
 „vincii ne fiind nici greacă nici grecisată și orî-ce
 „tendențe de agresiune în acea direcțiune ar pro-
 „voca de sigur vrăjmășia Austriei care nu înțelege

1) Aci să ne fie permis a contesta aserțiunea autorului. Numai în cuprinsul fruntariilor cedate Greciei în 1881—afară chiar de Grecia Nordică propriu zis— se află peste 150 mii români curați nici de cum elenizați (vezi *Memoire presenté pas les délégués Valaques de Macédoinede l'Epire et de Thessalie aux Ambassadeurs a Constantinople*, 1881, și notița statistică anexată la dînsul

„ca se i se taie calea către Salonic.”) Dacă patrioții elini au în vitalitatea și în puterea de expansiune a elenismului a ceea ce parte din credința „de care fac atâta larmă, dinșii ar trebui să aibă încredere în viitor pentru realizarea speranțelor lor și să se abțină pentru moment de a crea noi greutăți politice care ar putea să fie funeste adevăratelor interese ale națiunii lor.

IV

Insemnătatea elementului român din Turcia

Grecii pe lângă cele lalte persecutări de tot felul ce au făcut tot-de-a-una și fac neîncetat în contra limbei și naționalității române în Peninsula Balcanică și-au permis să mai bine dicând, au îndrăsnit să lovească în drepturile românilor chiar pe terenul realității, susținând prin presă și prin diferite publicațiuni, *că românii din Turcia sunt de origine greacă* numindu-i *Elino-Vlahofoni* și chiar afirmând că mai că nu există români în Macedonia și în toată Turcia.

Credem necesar a pune sub ochii cititorilor, dovezile acestei aserțiuni, după care apoi cu ocazia scrierei de față, vom căuta tot la scriiterii greci cum și la alți autori combaterea acelor păreri eronate. Vom arăta în fine cu documente statistice importanța

2). Noi credem că mai nainte de a se mișca Austria, Imperiul otoman cu mult mai puternic militărește de cât Grecia. ar fi de ajuns a fugări pe năvălitorii Macedoniei și Epirului și, într-aceasta, majoritatea deosebitelor naționalități din aceste provincii, va sta alături cu suveranul locului spre a curma poftetele nesăfioase de nedreaptă întindere a fruntariilor.

elementului român din Macedonia, Epir, Tesalia și Albania.

Părerile presei grecești despre Românii din Turcia și despre lucrarea întreprinsă pentru luminarea lor

Estras din *Necologos*, cel mai principal ziar grecesc din Turcia, care apare în Constantinopole, cu data din 23 Februarie 1880 :

„Românii nu trebuie să uite că dacă astăzi Macedonia s'a scăpat din ghiarele slavismului și a „înlăturat soarta nenorocită ce-i reserva tractatul „de San Stefano, aceasta se datoresce numai apărării unite și ne despărțite a populațiunilor grecești „Credem de prisos de a spune că zicând populațiuni grecești înțelegem asemenea și pe Cușovlahi „sau, spre a fi mai esacți din punctul de vedere „istoric, pe niște greco-romani copii ai elenismului. „Oare în evul din mijloc, elenismul nu era în realitate greco-roman (?) și oare elenismului de astăzi „nu are în vinele lui atâtea picături de sânge roman ca și românii de origine Dacă ?—Ce, oare pentru că lupta între două elemente (grecii cu romani) de o potrivă nobile și glorioase, s'a urmat „pe pământ grecesc și în mijlocul tradițiunilor grecești, și fiind că elenismul a rămas învingător, pentru aceasta oare am pierdut drepturile noastre asupra moștenirii greco-romane în Orient ? — Dacă „ar fi adevărat că românii aū mai mult drept la „revendicarea acestei moșteniri n'am avea și noi dreptul se revendicăm Daco-România ? A căuta să întoarcă prin proselitism pe acei dintre elini cari pe te-

„meiul glorioasei lor descendențe greco-romane, au păș-
 „trat în limbagiul lor *câteva urme din limba romanilor(!)*
 „dar cari nu mai puțin au întrînsii sentimentul ne
 „strămutat de iubire fiască pentru primii lor strămoși
 „(grecii), acestea sunt niște idei ce s'au răspândit
 „în România de către *un partid (!) ne însemnat*, i-
 „deî funeste pe care grecii și românii nu și le-au
 „închipuit nici odată și care aparțin numai unor
 „rase cotropitoare... Ar fi nedemn pentru descen-
 „denții grecilor și ai romanilor de a părăsi calea
 „tradițională a părinților lor și de a urma pe a-
 „ceea a națiunilor *schitice*, revendicând bunurile al-
 „tuia, și aceasta tocmai când ei înșiși nu sunt încă
 „stăpâni pe propriile lor bunuri..... **Grecii cari**
 „*conservă acum în limba lor câteva urme din limba*
 „**latină** și cari ar dori să roage pe D-zeu în a-
 „ceastă limbă, n'au trebuință de protecția nimănuî.
 „Biserica Resăritului, nu împedică pe nimenea (!!)
 „de a se servi de orî ce limbă spre a se ruga ce-
 „lui Prea Înalt. E de ajuns ca acei care ridică a-
 „semenea pretențiuni să lucreze din propria lor ini-
 „țiativă și voință.

„Patriarhatul ecumenic nu poate să recunoască
 „nimănuî dreptul de protecțiune asupra acestui po-
 „por sau asupra altuia, căci din punctul de vedere
 „religios dînsul este protectorul natural al tuturor,
 „dar nu tot așa este și din punctul de vedere na-
 „țional, și Patriarhatul nu se poate pronunța dacă
 „pretențiunile cutării sau cutării națiuni sunt drepte
 „sau nedrepte“.

Estras din ȋiarul grecesc *Syllogo* ce apărea în
 București, cu data de Sâmbătă 9 Fevruariu 1880:

Articolul *Cuțovlahii și patronii lor*, publicat în limba română :

„Intrebatau pe cele 300 mii turci, 200 mii Bulgari, 400 mii greci cari fără îndoială (!?) populează provincia (Macedonia) ce zic de această pretențiune (a comitetului Macedo-român de a ridica moralmente elementul român din Macedonia) și ce loc pot lăsa Cuțovlahilor cari s'aû mirat foarte mult când aû aflat că aû frați peste Dunăre ? (!) Dar să vedem de ce natură poate fi această rudenie. Ce ne spune istoria despre o cucerire sau o colonizare română în Macedonia ? nimic ; absolut nimic (!?)

„De vreme ce, istoria pe de altă parte, ne învață că și în acele locuri precum și în România, și în deosebite alte părți ale întinsului Imperiu Roman, s'aû trimes legiuni a căror limbă stricată a lăsat oare care urme la indigeni. Iară acești indigeni erau ; Daci în Dacia, Greci în Macedonia (!?) Ivirii în Spania și alți în alte părți. Așa că între români și Cuțovlahi este atâta legătură de rudenie, câtă este și între acești din urmă și Spanioli (?!) Eată sfîntul adevăr și morala acestei fabule“.

Estras din *Syllogoi* ziar în limba greacă ce apare în București, cu data din 20 Iulie 1 August 1890 : articol cu titlul : *Și românii vor Berate* :

„...Observăm academicește și ca amici ai bătrânului (ziar) *Românul* că este necuviincios a se cheltui pentru trimiterea de arhierii într-o țara unde locuiesc câte-va sut'mi de semi-românofoni (Eimi romunofoni) ? ¹⁾ de origina problematică (!) pe când

1) Autorul articolului urmează aci tradiția presei grecești care tratează pe românii din Turcia ca fiind de jumătate de origină greacă și cari considerați de dînsa ca greci, îi numesce *romînofoni* adică *greci cari vorbesc românește* (!!!)

„în țări vecine cu statul românesc și sub ochii săi,
 „milioane adevărate de români curați *cară suferă*
 „*jugul eterodox* (!) au nevoie directă de grija și
 „luptele sale patriotice. Mai întâi de toate, ce ne-
 „cesitate este a se trimete în Macedonia episcopi
 „români? Dacă în adevăr populațiunea de acolo
 „este românească, și prin urmare ortodoxă, nu este
 „lipsită de autoritatea bisericească de aceeași cre-
 „dință și, deci, credința lor religioasă nu se află
 „în pericol...

„Dar Români din Macedonia nu se găsesc mul-
 „țămîti lui D-zeu, într'o asemenea stare (adică de
 „a fi declarați schismatici, ca Bulgarii cari la a-
 „dăpostul religios vroesc a crea un stat bulgar
 „Macedonean); ca creștinii ortodoxi sunt nu numai
 „tolerați ci și respectați de Sultanul ca și Elinii,
 „de oare-ce Patriarhul Ecumenic *nu face nici o de-*
 „*osebire* între greci și cele-l-alte neamuri de aceeași
 „credință *căutând numai la ortodoxie* al căruia cus-
 „tode și apărător este dînsul.

„Estras din același *diar Syllogoi* cu data din 18
 „August 1890, articolul intitulat „Bătrînul *diar*
 „*Românulă*“.... Lupta ce v'ați însușit nu vi se cu-
 „vine de loc voue Românilor. Ori cine din aceia
 „cari aș aruncat o privire asupra istoriei națiunei
 „voastre, v'ar auzi că dați lecții Elinilor, și mai
 „cu seamă elinilor din Fanar, v' vor rîde în fața.
 „Patriarhul Ecumenic care a păstrat întregi și
 „respectate drepturile tronului său în timp de cinci
 „întunecoase secole; acel *Ethnarh* (cap al *națiunei*)
 „cătore care alergau să'i sărute cu pietate dreapta
 „și să primească bine-cuvîntările sale înainte de a

„se urca pe tronurile Principatelor, Principii (Farnarioți) cari v'au cioplit, v'au format, v'au civilizat; el, căpetenia și părintele principilor și al preceptorilor voștri, nu are nevoie de instrucțiunile voastre. A cerceta pentru ce se luptă *E'ini* în Macedonia, *nicî aceasta nu vî privește*. Fiind că susțineți că aveți acolo *câte-va sutimi* de conașionali, puteți se îngrijiți de ei după cum v'ar plăcea. Dacă Sultanul v'ar da și vouă berate pentru Episcopii români, vom simți o sinceră (?) bucurie. Noi Elinii nu am fost nicî o dată moștenitori *aî apăsătorilor* spiritului (!)...

Față cu cele ce preced, și deosebit de refutațiunea ce rezultă din documentele publicate în celelalte părți ale studiului de față, iată ce a scris în privința românilor din Turcia și Grecia eminentul literat și om politic al Greciei, Rizu Rangabé, fost profesor la Universitatea din Atena, și în mai multe rânduri ministru de Esterne și Ministru al Greciei la Paris și în alte părți.

Rizu Rangabé scria în 1856 în Revista *Pandora* ce se publica în Atena, următoarele :

„Când cine-va ȋdice astăzi la Atena, *Români* sau *Vlahi*, înțelege în tot-d'a-una, acei meteori cari din timp în timp se ivesc la orizontul de miază-noapte, al Eladei, și aruncă asupra frumoasei noastre țări, ploaia aurită a câmpiilor Dunărene, și noi uităm, *că tocmai printre noi, în Atica chiar, și prin alte ținuturi elenice, sunt alți români, a căror rasă constituie o mare parte a locuitorilor acelor ținuturi* și merită, din mai multe puncte de vedere atenția noastră.

„*Pandora*, adaogă R. Rangabé, se hotărăște astă-
 „tă-đi a da dreptate *acelor romănçe ce locuesc aceeași*
 „*țară cu noi*, și care dacă nu joc polca și nu poartă
 „*rochiu Parisiene*, nu sunt totuși mai puțin vrednice
 „a sta alături cu femeile civilisate.

„*Românii din Elada, Macedonia, Epir și din Te-*
 „*salia* sunt colonii venite din România propriu ăisă. ¹⁾
 „Asta se vede nu numai din denumirea lor comună
 „și din limba lor, dar încă prin numele lor de *Me-*
 „*galo-Vlahi* (Români mari), nume dat românilor din
 „Pind. Comparând figura, statura și caracteeul lor
 „se vede că ei sunt de rasă latină.

„*Românii cari locuesc astă-đi în Elada, Tesalia, E-*
 „*pir și Macedonia* sunt în număr de peste 600,000 ;
 „ei sunt puternici, corpulenți, cu părul negru saũ
 „castaniu și cu înfățișarea înțeleaptă“.

Deci, dacă R. Rangabe, un adevărat patriot grec
 care nu poate fi bănuir că ar fi vroir ca din greci
 se facă români, ci din contra, că interesele sta-
 tului grecesc cereau ca pe români săi facă greci
 seũ săi presinte ca greci în ochii Europei, dacă,
 ăicem, un diplomat grec ca R. Rangabe a fost si-
 lit, pentru respectul datorit publicului, ca să spună
 în scrierea sa că esistă români chiar în Grecia și
 că românii aceștia sunt de rasă latină, și că limba
 și tipul lor au mare asemănare cu acele din Ro-
 mânia liberă, de la sine se înțelege că un scriitor
 strein și imparțial n'ar fi putut decât să spună și
 mai multe în favoarea numărului și a calităților
 poporului român din acele locuri.

1) Aceasta este o eroare, cel puțin pentru o mare parte dintre Ro-
 mânii din Turcia, după cum se va vedea mai la vale.

Nouă nu ne mai rămâne nimic de ȋis spre a combate pe publiciștii și scriitorii greci de astă-ȋi cari merg cu fanatismul lor până acolo, în cât se susțină că nu există români în Macedonia, Epir, Tesalia, Albania și în Grecia propriu ȋisă, său că poporul acela care vorbește românește pe acolo n'ar fi român, ci că ar fi *semi-românofon* seŭ *Elino-Vlah*, adică greci cari vorbesc românește său numai pe jumătate români și pe jumătate greci, ceea ce nu poate fi decât o absurditate său un joc de cuvinte, fiind că R. Rangabe care este mare autoritate politică și literară în Grecia modernă, desminte în modul cel mai zdrobitor pe nesocotiții și ignoranții publiciști greci de astăȋi.

Dar să cercetăm mai de aproape cum au venit ș de când sunt stabiliți românii în Macedonia, în Tesalia, în Albania, în Epir și în Grecia. Cităm pentru aceasta o carte rară astăȋi, de și nu de mult apărută. Iată ce citim în : *Etudes historiques sur les Valaques du Pinde*, ¹⁾ pag. II : „Dacă am crede pe greci nu ar „esista doue Valachii ; nu ar fi decât una și, lu- „cru curios, această unică Valahie ar fi tocmai „ȋara și poporul pe care grecii din evul de mijloc „le calificaŭ de *Sciȋia* și *Sciȋi* ; România și pe ro- „mânii de astăȋi. Cât despre poporul și despre țară „pe care aceiași greci le calificaŭ cu numele de „*Marea Valahie* și *Marii Valah*, de *Mica-Valahie* și „*Mici Valah*, aceste țări și acest popor nu ar „mai fi esistând. Așa de bine grecii își cunosc pe

1) Carte de 250 pagini, din care numai 236 numerotate, apărută în Constantinople în 1881.

„scriitorii lor ! atât de mult dânsii trec cu vederea „istoria, geografia, ethnologia popoarelor vecine „spre a se sătura mai mult cu *Marea* ideie ²⁾).

„Cu toate acestea, necunoscând seŭ prefăcându-se „că nu cunosc, *două Valahii există* : cea d'întăiu în „giurul Carpaților; cea de a doua în giurul înălți- „milor muntelui Pind. Intemeerea lor se datorează „Romei. Valahia din Carpați a fost opera Impăra- „ților romani și datează de la cucerirea Daciei de „cătră Traian (106 după Chr.), Valahia din Pind, „mai bătrînă cu aproape 150 ani, este opera guver- „nului republican și datează de la cucerirea Alba- „niei Ilirice de cătră pretorul Anicius, a Macedo- „niei de către consulul Paul Emiliu (168 ani în „de Chr.). Pentru întemeierea uneia ca și a celei- „lalte, mase de populațiuni au fost aduse fie din „Italia fie din alte posesiuni romane. Sub Traian „populațiunea Daciei fusese exterminată sau se re- „trăsese în munți. Lucrurile s'au petrecut alt-feliu „în Epir, în Albania și în Macedonia. Fără îndo- „ială că mulți locuitori fusese omorîți, că câmpu- „rile lor fusese pustiite și casele dărămate anume „de către Etolienii, aliații Romanilor. Dar un mai „mare număr a fost transportat în Italia. (Titu „Liviu, Cartea 43).

„Cât despre cauza acestor două întocmiri politice, „trebuie să o căutăm în considerațiuni strategice. „Nu au existat oare însă și cauze de ordine mai „înalte? De sigur că da. Căci agitațiunile Greciei „de astă-zi trebuie se amintească Europei, agita-

2) *Marea ideie* după închipuirile Grecilor este credința în restabilirea vechiului Imperiu roman din Orient în folosul Greciei.

„ționile acelor greci atunci când, pentru a sfârși
 „cu ei, Roma a trebuit să suprimе deosebitele state
 „ale Greciei, să facă din toate o singură provincie
 „și, prin exilul în masă al agitatorilor, precum și
 „prin o puternică ocupare a înălțimilor munților
 „Pindului, să înlătore orî-ce nouă sbuciumare. Orî
 „cum ar fi, după cum Romanii a trebuit să ia e-
 „ficace măsuri spre a înfrîna pe popoarele de la
 „Nord și să se păstreze țara de dincolo de Dunăre,
 „toți așa au trebuit să se ia măsuri spre a înfrîna
 „pe Albanezi, pe Macedonenî, pe Greci și să păs-
 „treze țările cucerite de la unii și de la cei-l-alti.

„În adevăr, e de ajuns să citim rapoartele oficiale
 „,resumate de Titu-Liviu spre a se vedea de ce im-
 „portanță era în ochii generalilor romani posesiu-
 „nea înălțimilor Pindului. Stăpână pe trecătoarele
 „din munți, armata romană nu avea de cât să se
 „măsoare aproape ca într'o câmpie cu armatele orî
 „cărui inamic. Câte-va miî de oameni ar fi fost de-
 „ajuns să oprească și poate se spulbere în trecătoa-
 „rele Pindului pe armatele cele mai numeroase și
 „cele mai disciplinate. Era deci necesar a se lua
 „,măsuri pentru ca armatele romane să poată liber
 „,în orî ce oară, să străbată acele periculoase tre-
 „cători; și măsurile fură în adevăr luate. Cu alte
 „,cuvinte, acei cari aveau până atunci paza trecă
 „,toarelor, fură înlocuiți cu oameni mai puțin com-
 „,promiși, mai puțin capabili de a să înțelege cu
 „,turburătorii din Grecia. Grecii fură în adevăr a-
 „,ceia cari au făcut să se încaere Romanii cu Ma-
 „,cedonia și Iliria. Înainte ca un prim incendiu se
 „,fie stîns prin sânge, ei aprindeau un altul. Spre

„a sfârși cu turbulența lor, Roma stabili prin mijlocirea coloniilor, un fel de cardon sanitar între Golfurile Arta și Zeitun (Lamia). Ceia ce spunem aci este aproape cuvînt cu cuvînt împrumutat din „Titu-Liviu.“

„Pacea cu Cartaginea, ȋdice ȋnșul, la ȋnceputul carȋei 31, a fost urmată de rezbelul cu Macedonia, rezbel ȋn care nimic nu se poate compara cu ceea ce am vȋzut, nici pericolul, nici tările generale, nici vȋrtoșia soldatului“... ȋnceput contra lui Filip, aproape ȋcece ani ȋnainte, acest rezbel ȋncetase de trei ani prin mijlocirea Etolienilor, cari făcuse să se ȋncheie pacea după ce causeră rezbelul...“ Romanii găsindu-se ȋn fine liberi prin pacea cu Cartaginea... cedase stăruinȋțelor Atenienilor al căroră teritoriū fusese pustiit de către regele Macedoniei și cari fusese alungaȋi de ȋnșul până ȋn zidurile cetăȋilor lor.

„Etolienii provocase un ȋntăiū război ȋntre Roma și Macedonia. Atenienii provocase acum un altul. ȋn curȋnd va veni rȋndul Acheenilor apoi al Spartiatilor. Puȋin, și Etolienii se vor repezi din nou la asalt. Ne obȋnȋnd de la Flamininus comandantul Greciei. dȋrȋmarea regatului Macedoniei, ei chemară pe Antiochus ȋn Grecia ; Antiochus ȋi ascultă, vine, ȋncepe rezbelul și ȋnșins la Thermopile, atrage după el armatele romane și ȋn propriile sale state. Se bătuse ȋn Grecia, ȋn Iliria, ȋn Macedonia. Acum urma bȋtaia ȋn Asia. Și causa primă a tuturor acestor rezbele, unde este ? ȋn turbulenȋa grecească ; sau pentru a ne servi de expresiunea ȋnsăși a lui Titu-Liviu (cartea 41) : „ȋn perversitatea inamicilor Ro-

„mei“. Și în adevăr, ce cereaū aceștia cu toți ? Să fie „liberi și să se guverneze fie care după propriile sale „legi. Filip învins, Flaminius îi proclamă liberi, și, „dice Polibiū, puțin a lipsit ca în escesul bucuriei lor, „să nu sugrume pe consulul roman“. Dar după a- „ceasta, liniștitu-s'ău ? Nu, certele lor începură din „nou îndată, mai sgomotoase și mai înverșunate. Dar „să nu anticipăm asupra cursului evenimentelor. „După bătaia de la Cinocefale, grecii ceruse lui Fla- „minius derâmarea regatului Macedoniei ; putem „vedea în Titu-Liviu (cartea 33) și în Polibiū mostre „din discursurile lor. Flaminius se opuse. „Față cu „un inamic cu armele în mână, răspuse el, este per- „mis să întrebuițezi toată înverșunarea ; dar față cu „învinșii nu putem de cât să'i compătimim“. Mace- „donia fu scăpată, mulțumita nobilei purtări și ne- „învinsei statornicii a consulului roman. Dar, mai târ- „diū, un alt rege al Macedoniei s'a suit pe tron prin „asasinarea fratelui său cel mai mare, și îndată se „puse să facă imense preparative pentru un nou răs- „boiū contra Romanilor. Grecii îndată ce aū aflat, „imaginația li s'a înfierbentat. Grecia întreagă apla- „udă și speranța le deveni nemărginită (Titu-Liviū, „cartea 41.) In scurt timp ostilitățile începură ; mai „ântâi cu trăgănări ca și cum Romanii lasă timp „Grecilor de a se compromite mai mult și de a scrie „lui Perseū un mai mare număr de scrisori. Dar după „aceea sosi un nou pretor și un nou consul. In mai „puțin de uă lună, Gentius, aliatul lui Perseū, cade „el și toată Iliria în mâinile lui Anicius. După cinci- „spre-zece zile, Perseu și toată Macedonia cad ase- „mene în mâinile lui Paul Emiliu.

„Cele două regate : Iliria și Macedonia odată distruse veni rîndul grecilor. Cei mai puțini culpabili dintre toți sunt Acheenii. Totuși o mie de notabili de ai lor sunt condamnați să-și petreacă în Italia restul zilelor lor. Firește pentru Etolienii și Acarnanienii a fost și mai rău.

„Cât despre cei-l-alți Epiroți cari ertați în mai multe rînduri, din nou primise și ascultase îndemnurile ce le venea din Grecia, orașele lor în număr de șapte-zeci au fost derârmate din ordinul Senatului roman, și din un nou ordin al aceluiași Senat, una sută cinci-zeci de mii de suflete, au fost transportate în Italia. Odată această populațiune transportată afară din Epir, Roma a trimis în locul ei alta, compusă mai mult din soldați păstori. Pentru ce din păstori? Pentru că pe de o parte trebuia să se ocupe temeinic lanțul munților Pindului, și odată pentru tot-d'a-una, să isoleze pe grecii de Iliria și Macedonia. De altă parte pentru că în cursul acestui război și al celui de mai înainte, mai toate orașele fusese derârmate : în Epir de către Romani, în Tesalia de către Etolienii, Atameenii și Macedonenii. (Titu Liviū, cartea 32).

„Anul următor, Etolienii intrară în Tesalia și cuprinsese de la primul atac, orașele Cimines și Anghelos. De acolo înaintară până la orașele Theurna, Calatama, Achorra, Xynia și Cyfara, toate făcînd parte din Tesalia. Le cuprinseseră și le predară. Ast-fel o mare parte a acelei frumoase provincii fu prada celei mai crude și cele mai avare dintre toate națiunile aliate cu Romani.

„În orî-ce loc ar fi sosit Etolienii, nu lăsaū ni-
 „mic în orașe nici în case, de cât numai zidurile.
 „Distrugeaū prin foc tot ce nu puteaū transporta
 „cu ei și pe locuitorî îi treceaū prin ascuțitul să-
 „biei saū îi vindeaū ca sclavi.

„Epirul și Tesalia aveaū deci trebuința ca se fie
 „împoporate din nou. Roma le-a împoporat cu po-
 „pulațiuni aduse din Italia. Aceasta este origina
 „Valahiei de la Pind.

Cât despre caracterul acestor colonii romane sta-
 bilite în Macedonia și Epir, iată ce ne spune Cantù
 în tom. II al istoriei sale Universale :

„Când Romanii vroiaū să trimită în afară o co-
 „lonie, poporul adunat alegea familiile ce trebuia
 „să facă parte dintr'însa ; li se împărțea fie-căreia
 „o porțiune din pămîntul cucerit și toate împreună
 „porneau acolo organizate militarește sub conduce-
 „rea a trei capi : Triumvirii.. Senatul avea grijă
 „ca nimic în colonie să nu fie în aparență deose-
 „bit de aceea ce se petrecea în Roma.. Aceste co-
 „lonii nu deveneaū independente ca cetățile colo-
 „niilor grecești cu cât dobîndeaū putere ; ele nu au
 „constituit în realitate de cât o estindere a metro-
 „polei. — Se vedea formându-se alături cu dînsule
 „alte stabilimente alcătuite din noui streini care,
 „adoptate sub numele de *Municipes*, aveaū mai pu-
 „țină vază și mai multă independință. Dar și unele
 „și cele-l-alte se țineaū strîns unite cu Roma sin-
 „gura suverană care semăna cu un patriarh în mij-
 „locul familiei... Colonul Roman era un om ales,

„un om de încredere, o sentinelă care datora pos-
 „tul de onoare buneii sale reputațiunii... Orî ce co-
 „lonie romană era organizată militărește, la nevoie
 „ea era pepinieră de soldați : Duumvirii țineau lo-
 „cul consulilor, quinquenaliî în locul censorilor, de
 „curionii în locul pretorilor. Colonia era guvernată
 „ca o republică sau comună plebeiană și da Ro-
 „mei soldați...

„Antăia grijă a Romei spre a'și întări domina-
 „țiunea fu de a lua din mână învinșilor puterea
 „publică și libertatea constituțională, de a disolva
 „confederațiile și de a introduce în țară o popula-
 „țiune romană prin mijlocirea coloniilor, și confe-
 „rind dreptul de cetățenie".— În acelaș timp când
 „Roma așeza treptat nouă colonii în mijlocul po-
 „poarelor anexate, dînsa acorda drepturile și pri-
 „vilegiile cetățeanului orî căruî locuitor, orî căruî
 „om onorabil care le cerea. — Nu tot ast-feliu lu-
 „crau republicele bănuitoare și vorbărețe, sgomo-
 „toase și ușurele ale vechiei Grecii. Ce s'a întâm-
 „plat ? „Atena și Sparta au perit, observă Cantù,
 „din cauza nebuneștii lor încăpățînări de a se păs-
 „tra curate de orî-ce amestec. Roma din contră, 'și
 „asimila fără încetare nouă elemente. Circulațiunea
 „locuitorilor eră continuă în provincii și țeri cuce-
 „rite cătră metropola care acorda în diferite grade
 „dreptul de cetățenie. — Roma, dice acelaș autor,
 „își mai apropia pe cele-lalte popoare, respândind
 „usul limbei latine, care se propagă cu înlesnire în
 „Africa, în Spania, în Galia, în Bretania, în Pa-
 „nonia, modificată apoi de cătră idiomele locale...
 „Dar mîndrii greci nu sau supus nici odată să

„schimbe limba lui Omer cu limba latină pe care „se prefăceau că nu o știeau... Până la Libanius — „dice Cantù, tom V, nici un grec nu a menționat „în scrieri pe Horațiu și pe Virgiliu.

Conchidem : Chiar de la origină, coloniile romane stabilite în Epir, în Etolia, în Albania, în Macedonia au primit din partea metropolei lor cu titlul de colonii sau de municipii, o constituțiune care le a pus în stare să treacă prin perioade fericite, și să învingă pe cea nenorocită a traiului lor.—Organizate militărește, traiul lor în munți este încă milităresc; de aceea la 1821, le am văzut sub numele latinesc de *Armatoli*, ținând greutatea rezbelului pe uscat pentru independența lor, atunci când Albanезii din Ipsara, Spezzia, etc., îl țineau pe mare. Ce deosebire între români și greci. Ceea ce ne izbește vederea în românul din munți este tenacitatea și tăcuta energie a poporului roman.

Să dăm acum un minut ascultare istoricilor și mai ales cronicarilor Bizantini.

„Demnul de laudă Petru Maior, dice d. A. Odobescu în *Revista Română* din Aprilie 1860, pag. 50 „a desbătut cu multă sagacitate în *Istoria sa pentru „începutul Românilor* ¹⁾ trecerea Românilor celor din „Dacia înapoi peste Dunăre și cotropirea țării lor

1) *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, întocmită de *Petru Maior* de Dicio-Sănmartin, protopop etc... tipărită mai întâi la Buda 1812 și acum retipărită de Jordachi de Mălinescu, Buda, 1834, în 4°. Cartea atât de însemnată a lui Petru Maior a fost editată din nou în 1883, tipărită cu litere latine de societatea „Petru Maior“ din Budapesta.

„de către gintele străine. Fără de a intra în con-
 „troversele subiectului, e un fapt netăgăduit că
 „coloniile Romane, fie Ulpiane, Aureliane sau al-
 „tele, au stat în cei dintâii secoli ai creștinătății
 „respândite pe amândouă țărmurile Dunării, atât
 „în Dacia cât și în Moesia, Thracia și chiar în Nor-
 „dul Greciei, și că au împărtășit mai adesea ori a-
 „tât măririle cât și smăcinările Imperiului. La a-
 „nul 292, un simplu păstor din satul *Romulianum*
 „în *Dacia riureana (Dacia ripensis)*, om frumos, voi-
 „nic și norocos oștean. se urcă pe tronul Cesarilor
 „din Roma, și păstră pe lângă numele împărătesc
 „de *Galerie*, pe acel de *Armentarius*, adică *Păstorul* ¹⁾.
 „Lui Galerie îi precedase pe tron Galerie Maximin, ne
 „pot de soră al lui Galerie Armentarius. Născut a-
 „semenea în Dacia ripensis. Cu vre-o două-sute-
 „cinci-șeci ani mai în urmă (527—565), pe scau-
 „nul Constantinopolului domnește cu tărie vestitul
 „împărat și legiuitor *Iustinian* care se mândrește

1) *Sexti Aurelii Victoris Epitome: De Vita et moribus imperatorum Romanorum*: Cap. XL: „Galerius autem fuit, licet inculta, agrestis que „iustitia, satis laudabilis, pulcher corpore, eximius et felix bellator, „ortus parentibus agrariis, pastor armentorum. Unde et cognomen *Ar- „mentarius* fuit. Ortus Dacia ripensis. Ibique sepultus est: quem locum „*Romulianum* vocabulo Romulae matres appelerat,“

Cuvântul *Armentarius* credem că s'ar potrive în românește cu acela de: *Econom de vite* care nu însemnează tocmai *păstor*, ci pe acel care posedă turme. O principală ocupațiune a poporului român în Dacia ca și în întreaga peninsula Balcanică fiind crescerea vitelor chiar pînă astăzi, o organizare specială a familiilor s'a păstrat și astăzi (*Vedii Heuzey: Le mont Olympe et l'Acarnanie*, passim). Fie-care comună și azi ascultă de un *celnic sau scutar* care în genere de și poate nu ar fi în tot-dea-una cel mai bătrân dintre capi de familie, totuși prin numeroasele turme ce posedă, prin înțelepciunea sfaturilor și prin zelul ce pune în pă-rarea întregii comunități, precum și prin moștenire, este reprezentantul firesc și tot dea-una ascultat cu respect de decile sau chiar sutele de familii din comună. El reprezintă interesele tuturor față cu autoritățile și răspunde de plata taxelor precum și de executarea contractelor în cheiate în numele comunității pentru trebuințele acestora.

„cu *Dacia mediterană* numind'o *fericita sa patrie* 1).

„Dar după aceste zile de onoare, Româniî avură „și zile mai negre; împresurați și amenințați de „barbari, adesea ori nedreptățiți de răii împărați ai „Orientului, ei trăiră însă împărtaşind, sub numele , general de Vlahi, mai aceiași soartă pe am- „bele maluri ale Dunării. Împăratul Alexie Comnenul tatăl Annei, în vremea căruia ei erau o nație „aspră-și câmpeană, preumblându-se cu turmele atât „pe țărmurile Mărei Negre la Anchyal, cât și pe șesul „dintre muntele Kissavo (anticul Ossa) și orașul „Tricala ;—Alexie își recrutează oștirea sa printre „Româniî din Tracia și din Moesia, ș'apoi altă dată, „mergând împotriva lui Bohemond care intrase cu „Normanți în Elada, el trece în Tesalia, printr'un „oraș locuit de Români 2). Puțin în urmă, fratele „lui, Manole Comnenul, întărită pe Româniî cei din , Nordul Dunării ca să navălească asupra Maghia- „rilor, 3) și ast-fel Împărațiî Byzantini se slujesc cu „vitejia Românilor spre ași împlini intrigile lor am- „bițioase.

„Dar ei nu răbdară în veci aceste amăgiri; „sub Isac Angel, pe la 1200, doi frați Români „din muntele Emu, Petru și Asan , resculară „pe Bulgari, pe Cumanî și pe Români sătui de bi-

1) Novella XI. De privilegiis Archiepiscopi Justinianae prince et sede p. t. p. Ilirico in Pannoniam secundam, id est Justinianam primam transferenda :

„Necessarium duximus ipsam gloriosissimam Prefecturam, quae in „Pannonia erat, nostra felicissima patria collocare : cum nihil quidem „magni distat a Dacia mediteranea secunda Pannonia.“

2) Anna Comnena (1083—1148) lib. V : pag. 138; VIII. p. 274. X, p. 274.

3) J. Cinnamus. Hist. Imper. Joannis et Manuelis Comnen, lib. VI. c. 3. p. 152.

„rurile grele ce le impusese Impăratul ca să ser-
 „beze nunta sa cu fata lui Bela, cratul Ungurilor,
 „și punându-se în capul lor, în'emeiară în sînul
 „Imperiului oriental, un Imperiū Românesc ¹⁾ saū
 „Bulgaro-Vlach. Sub Ioannițiu cel frumos, al treile
 „trate, puterea Românilor se urcă la culmea sa;
 „de peste Dunăre, stăpânirea lor se întindea prin
 „Tracia, prin Macedonia, până în Grecia ²⁾ dar așeze-
 „mintele de căpetenie ale Impărăției erau în munții
 „Emului saū Balcanii ³⁾ Atunci fu epoca de înflo-
 „rire a cetății Tîrnovului, mai spre miază-zi de
 „Șiștov; în preazma'i Româniî mergeau pustiind cu
 „cruzime pe o întinsă linie ce ducea din hotarul
 „Serbiei, de la Nissa (astăđi Niș), până la Varna
 „pe Marea-Neagră, și până la Filipopolî, la Burgas
 „(Arcadiopol), la Ciorli și la Byzia în peninsula by-
 „zantină; expedițiile lor ajungeau până la subur-
 „biile capitalei. ⁴⁾ Apoi spre miază-zi, țara de pe
 „lângă Serres era a Românilor și un șef de-ai lor,
 „numit Chrysos, domnia în Strumnița și în Proso-
 „cul din Macedonia și sta împotriva lui Isac Com-
 „nen. ⁵⁾ Această parte de loc, cu toți munții Te-
 „saliei, dintre Larisa și Tricala, purta mai de mult

1) Nicetas Agominaus Choniatus. Ann. Isaac. Angeli lib. I, cap. 4
 —Petru Maior. Ist. pentru Incep. Român. pag. 208.—T. C.

2) Nicetas Choniatus. Annal. Balduini. lib. IX. p. 410.

3) Idem. Annal. Isaac. Angeli. lib. I. c. 4, p. 236.

4) G. Pachymer. (1242—1310. Hist. Andron. lib. I, c. 37, pag. 66.

Nol adăogăm că românii ocupaū una din cele mai principale subur-
 biî ale Constantinopolului în care se afla rezidența imperială, palaturi
 ce ađi sunt în ruină acolo. Acea suburbie până în ȕiua de ađi se nu-
 mesce: *Vlaherna*. Dacă s'ar cerceta cu din-adinsul genealogiile multor
 Comneni și Paleologi, Impărați bizantini, și dacă s'ar studia numele de
 familie a celor mai vestiți generali și oameni politici bizantini, așa cum
 ne i dă autorii bizantini, se va vedea filiațiunea acestora din familiile
 și comunele române din Epir și Macedonia unde se păstrează spiritul de
 ordine și energia romană.

5) Idem.

„numele de Valahia mare ¹⁾ sau și Valahia de sus „(Ano-Vlahia) și Teodor Ducas, socrul lui Guy de la „Roche, care stăpânea Tesalia, e numit: *Ducă al „Vlahiei* ²⁾ într'o cronică în versuri grecești din timpul Impăraților Franci din Constantinopol.

„Secolii al XII și al XIII sunt epoca măririi Românilor; răspândiți și stăpâni pe tot locul ce se întinde în linie dreaptă din munții Pindului până la Carpați; —imperiul byzantin se cutremura de densii și Francezii chiar, pe câmpul de bătăe de la Adrianopol, lăsară robii în mânele lor, pe eroul lor imperial Baldovin de Flandra ³⁾; dar desbinările ce intrară în familia Asanilor în secolul al XIII-lea (1290), pe când încă posesiile Românilor se întindeau până în vecinătatea Constantinopolului și amenințau cu groază capitala Orientului, imperatul Andronic Paleologul, cu o măiestrită iscusință, izbuti a strămuta în Anatolia, o mare parte din Românii Traciei și Moesieni; cruzimile și asuprirea ce încercară într'acel terâm depărtat, unite cu asprimea iernii, secerară o mare parte din acea populație. ⁴⁾ Cei din Tesalia, pe la 1332, se încercară isolați a se revolta, dar fură

1) Nicet. Choniati, *Annal. Bald. lib. IX*,... Ta Tettalia Katehon metora i nin megal Blahia kiklesketai. *Provincia Vlahiae* e numită și în tractatul Impăratului Alexie cu Venețienii, din anul 1119. Asemene și G. Pachymer. *Hist. Mich. Paleol. lib. I, c, p 49*.

2) *Hronicon ton en Romania kai malesta en ton Morea polemon-to Francon*. In *Chroniques etrangères publiées par J. A. Buchon*, Paris, 1841, pag. 187.

3) *De la Conqueste de Constantinople par Joffroi de Villehardouin*. Nicet. Choniati. *Annal. Balduini*.

4) G. Pachymer *liv. I, c. 27*,

•învinși; de ce anî mai în urmă ei se supuseră de
•bună voie lui Ioan Cantacuzenul și nu mult apoi
•suferiră cötropirea Catalanilor, înțeleși cu despoții
Greciei ¹⁾).

„Cu toate aceste restrîști ale soartei, Românii
„până în secolul XV, cu limba, cu obiceiul, cu por-
„tul lor, încă italice, staū respîndiți din fundul
„Daciei până în vîrfurile Pindului ²⁾). Trebuia o
„lovire mai strașnică, mai hotărîitoare ca să rupă
„unirea lor. Aceea fu intrarea Turcilor în Europa.
„Dinaintea ȧarmelor lor învingătoare la Adriano-
„pol, Românii se risipiră cu totul din Tracia și
„din munții Balcani, cei mai mulți trăgându-se la
„Nord, ca să pue Dunărea între dînșii și îngrozi-
„torii dușmani, iar alții cătînd o scăpare în stîn-
„cele sîlbaticе ale Macedoniei, ale Epirului și ale
„Tesaliei. De atunci putem crede cu temei că re-
„lațiile aū încetat cu totul între acele două grupe
„de Români depărtate, și Mircea Bătrînul e cel
„din urmă Domn al țerii care poartă titlul de
„*Domn al amândoror laturilor Dunării, până în Ma-
„rea Neagră și al cetății Dristiorul* (Silistra) *Stăpâ-*

1) I. Cantacuzenus. (1341) lib. II, c. 28.

Din parte-ne adăogăm : Heuzey în : *Mission Archéologique en Macédoine*, Paris, 1876, texte, pag. 453 ne dă textul original al unui chrisov zugrăvit pe pereții bisericeii Episcopale din *Calabaca* (Tesalia). Acest document are data 6844 indiction⁴ 1336; el coprinde indicațiunii geografice și ađi în us în Tesalia și în Pind și ca popoare menționează pe Români, pe Bulgari și pe Albanezi.—Pe români îi numește istoricul Bizantin Cantacuzin cu numele de *Vlahii Malacasi, Bui și Mesariți*.

2) Laon. Chalcocondylas. (1462) lib. I, pag. 16, „Apo Dakias ep. Pindon ti es Tettalian katikon enoikisan etnos Blahoi. lib. II 70, 41.

„*nitor* ¹⁾). Cunoaștem de atunci încoace destinele „provinciilor Românești de la Dunăre.

„Ursita mai umilită a Românilor meridionali sau „Moesodaci îi plecase încă pe la anul 1360 lui A- „murat I, dar supunerea desevârșită se făcu sub „Amurat al II după luarea Salonicului (1429) ²⁾. „Slaba lor împotrivire la acest jug nou, le merită „toleranța Turcilor și îi puse sub ocrotirea Sulta- „nelor Validele, cărora ei plăteau pe fie-care an „un tribut de patru sute lei, rămăindu-le dreptul „a se administra, ca și în vechime, în târgulețele „lor, cu sfaturile de bătrîni și după obiceiul vechi, „simple și patriarcale ³⁾. Crudul Ali Pașa din I - „nina, a stricat în secolul din urmă aceste blânde „așezăminte și poate azi Români din Macedonia „se bucură de mai puțină libertate ca în trecut. „Cu toate aceste însă, traiul lor se vede că foarte „puțin s'a schimbat din timpii Annei Comnena, care „ne'i descrie ca niște oameni câmpeni, dedați cu „îngrijirea turmelor. Puțini ani în urma porfiro- „genetei istorice (1173), un călător rabin din Na- „vara, Veniamin din Tudella, mergând să viziteze „Sinagoge din Orient, și plecând de la Corfu spre

1) Chrisov de la 6915 (1407). In documentele mănăstirei Tismana și altele.

2) Ducas. c. 3—29.

3) Pouqueville. Voyage de la Grèce. II, p. 337—356. Cartea lui Pouqueville, una dintre cele mai interesante, trebuie să fie citită avîndu-se în vedere și științele mai nouă ale călătorilor, căci adesea Pouqueville care pleda pentru liberarea Grecilor de sub Turcia, face și din Români și din Albanezi numai greci și creștini, și dînsul, necunoscînd limba română, nu a priceput multe din numele române de oameni și localități și a creat etimologii blzare.—D'Ohsson : Tableau général de l'Empire Ottoman. VII. 270, spune că românii plătesc acești bani la a 21 masă a defterdarului care se chiamă *Istambul Mucatessi*.

„Constantinopol, ne spune că a trecut prin *Vlahia*, „trei zile departe de *Theba*, și că locuitorii de pe a- „colo sunt sprinteni ca cerbii și că adese-ori se „cobor din munții lor cei înalți ca să prade pe „greci ¹⁾. În secolul XIV, Pachymer ²⁾ vede în- „trânșii o nație rătăcitoare care a dobândit bogății „însemnate cu turmele de vite și mai ales de oi, „și care, prin viața sa păstorească, se dedă cu cele „mai aspre osteneli.

„Călătorii modernă ne'i descriu sub aceleași co- „lori. Printre alții mai mulți William Leake ³⁾ „Pouqueville ⁴⁾ și mai în urmă Heuzey ⁵⁾ au vi- „sitat așezămintele lor și iată în ce chip ei vor- „besc de dânșii.

„Sub numele de *Moesodaci* și *Cuțovlahi* adică Daci „din Mesia și *Români schiopă*, acele populații, vorbind „o limbă foarte apropiată de Româneasca Principa- „telor Dunărene ⁶⁾, dar mai corcită cu ziceri și cu „intonații grecești, albaneze și turcești, ocup cen- „trul Macedoniei și al Tesaliei, grămadite mai ales „pe trei puncturi însemnate. Cea mai importantă

1) Benjamin de Tudella. Relația călătoriei sale tipărită evreește în Constantinople la 1543 în 8°, s'a tradus în latinește la Leida, 1633 și franțuzește de Baratier, Amsterdam, 1734. Chap. IV, pag. 40 et 41

2) Pachymer, lib. I, c. 37, p. 66.

3) *Researches in Greece* by William Martin Leake. London 1814 pag. 363, sq.

4) *Voyage de la Grèce* par. F. C. H. L. Pouqueville, 2 edit. 6 vol. Paris 1826.

5) *Le Mont Olympe et l'Acarnanie* par L. Heuzey, Paris 1860.

6) Leake pag. 367, spune că puțina deosebire ce este între dialectul Românilor din Grecia cu al celor de peste Dunăre, dovedește că despărțirea lor nu s'a efectuat din vechime, ci mai târziu.

„și mai numeroasă a lor colonie se întinde pe șira „munților *Agrafa*, anticul Pindos, pe locurile unde „aș stat în parte Perhebi și Seli Dodonei¹⁾ și „selbatici Dolopi²⁾ supuși lui Achil, și unde modernă Tricala a Vlahilor a luat locul antice Tricca, „patria zeescului medic Esculap³⁾. Intră în acest ocol „făcând astăzi parte din districtele Zagora, Ianina „și Aspropotamo, orașele și satele lor cele mai de „căpetenie sunt, mergând de la Nord spre mează „zi: *Samarina* sau *San Marina*, *Perivoli*, *Avdela* „*Voscopoli*, *Furca*, *Laista*, *Leșinița*, *Cârpeniș*, *Mala-* „*kasi* și alte numeroase sate; în partea centrală „a Pindului, unde populația Română e mai compactă, se află *Meșovo*, *Seracu*, *Călăreții*, *Chaliki* „*Clinovu*, *Gardichi* și *Tricala*.—În vecinătatea a- „cestui din urmă oraș, sunt mănăstirile numite „*Metheora*, așezate, mai multe în apropiere, pe „niște stânci de o formație geologică cu totul „minunată⁴⁾.

1) Homeri *Ilias*. XVI v. 324 :

„Zev ana...

„Dodonis medeon disheimeru amfi Sello

„Zoi kai ous ipofitai aneptomodes kamaievnai“.

2) Homeri *Ilias*. IX; v. 484 :

„Naion d'heshatiin flüts, Dolopsin anabbon“.

3) Pouqueville: *Voy. dela Grèce* III, pag. 345. „Numele Tricala și poziția ei vedese îndată într'însa vechea Tricca (Trikki polis Tessalias Steph. Byzant.) zidită de Tricca, fiica Asopulu, această cetate det născutur lui Esculap, fiul lui Apolon și domnitorul Perrhebilor (Strabo. lib. IX și Euseb. lih. III)

Leteul curgea printr'însa și era învecinată cu țera Dolopilor; pe la Triikka era trecătoarea Pindului. Împrejurul ei s'aflau cați frumoși (Iliad VI, v. 729). Heliodor autorul romanțului *Charicli* și lui Theagen a fost episcop la Tricala în secolul VI. (Lequien, *O iens Christianus*).

4) Pouqueville. *Voyage de la Grèce*. III, p. 33¹⁾ sq. Printre mănăstirile din țera Românească erau mai multe închinat la cele de la Metheore și anume: *Gorgota* (distr. Dâmbovița), *Bucovățul* (distr. Dolj)

„Altă colonie de Români se află stabilită pe
 „poala septentrională a Olimpului, numit azi *Lache*
 „în valea formată de muntele *Șapca* care leagă
 „Olimpul de șira *Voluței* sau *Munților Cambuniei*.
 „Umbriți sub piscul măreț al Olimpului ce se'nalță
 „la 6000 picioare în sus, ascuns în nuori și în veci
 „acoperit cu zăpadă, Românii au întemeiat aci din
 „vechime câte-va sate printre care deosebim pe cele
 „următoare: *Vlaholivade* sau *Livedea Românilor*, *Ko-*
kinnopolo, *Neochori*, *Ftera*, *Milia*.

„In sfârșit pe câmpia ce desparte lacul Castorii
 „de târgulețul Sarighiol, se mai află un orașel
 „locuit de Cuțovlahi și cunoscut sub numele de
 „Vlaho-Clisura¹⁾.

„Prin aceste localități mai mult aspre și selba-
 „tece, prin văi, prin strâmtoări și pe coaste de
 „munți și au întemeiat Românii meridionali locuin-
 „țele lor cele statornice care se compun mai adese
 „de cascioare de peatră aninate de stânci ca cui-
 „burile de șoim. Acolo îi adună soarele de vară,
 „căci toți vin în lunele cele călduroase se resufle
 „aerul mai curat, să se bucure de priveliștea mă-
 „reață a muntoasilor patrii. Iar apoi când într'a-

la Metheore lui Varlaam, *Butoiul* (distr. Dâmbovița) la Metheora St. Stephan. La monastirea din Tricala erau închinat *Nucetul* din Dîmbovița și *Banul* din Buzeu.

1) Pe la începutul acestui secol Pouqueville. Voy. de le Grèce II p. 394, dă următoarea statistică a Românilor din Tesalia.

Anovlahia. Statornici. Malacasiți și Calaritioți; 2465 familii ca vre-o 12,825 indiviți. Aspropotamiți 2230 familii 11,150 indiviți Mezzoviți și din Crană pe Aias, 1870 fam. 9350 indiviți;— Zagoriți 1130 fam. 5650 indiv. ;— Nomați vre-o 6000 indiv ;— cu totul 44,975 indiviți.

Bomoei sau *Bovieni*, (Buești) Români amestecați cu Greci și Albanezi. In Nea-Petra, 878 fam. 1896 ind.—In Cărpeniș, 981 fam. 4905 ind;—In Zeitun Lamia 600 fam. 3000 ind;— Nomați vre-o 1200 ind.—Cu totul 10,995 fam.

„cele înălțimi stâncoase, începe a se vesti asprul
 „timp al ernei, prin vifore și prin furtuni, o mică
 „parte din locuitori rămâne închisă în munți ca se
 „pă„ască statele, iar cei-l-alți, unii se duc ca să-și
 „câștige viața și să strângă stări însemnate, exer-
 „sând negoț sevă industrii prin toate orașele cam-
 „pene și maritime ale Turciei și ale Orientului în-
 „treg; alții mai numeroși, adunați în grupe fie-care
 „de vre-o patru-zeci până la o sută familii, ce port
 „numirea generică dn *Stâne* și se pun sub poruncile
 „unui *scutar* (se ȳice și *celnic*) ereditar, rătăcesc prin
 „țările dinprejur pascēnd pe șesuri, unde clima ernei
 „e mai blândă, nenumărate turme de vite și mai ales
 „de oi. Toate câmpiile Turciei și ale Eladei sunt
 „străbătute de acei Români, căroră Albanezii și
 „Turcii nu știu a le da alt nume de cât acela de
 „*Ciobani*. Cu sarica lor neagră, la spate cu glugă,
 „cu lungi toege în mână, ei colind locurile depăr-
 „tate cătind, cu o tăcută răbdare, pășuni și adă-
 „posturi pentru vitele lor, și acolo unde găesc cu
 „ce se întâmpine puținele lor trebuințe, ei popo-

Massaretii sau *Dassaretii*, Români din Perivoli, Avdela San-Ma-
 rina, Voscopoli și alte sate dinprejur 2900 fam. 14,500 ind. și Nomazi
 vre-o 4000 ind; cu totul 18,500 indiviȳi

Ceea ce după Pouqueville urcă totalul populaȳunii Române din Grecia
 Septentrionale și din Epir la numărul de 74,470 indiviȳi.

După cate am aȳdit o prenumerare mai esactă ar da un total mult
 mai însemnător.

Adăogăm că mai la vale vom da cifrele adnnate de alȳi scrȳtor
 precum și acele susȳinute de ômenii însemnaȳi ai românilor de aȳ.

Pouqueville în vol : II pagina 289 vorbind despre românii Bovieni
 ȳiși și Farșeroȳi, spune: „Li se dă și numele de Albanezii fiind că s'aȳ
 amestecat cu Șchipetarii creștini.

La pag. 393, *Pouqueville* observă. „Cred că naȳiunea Română din
 Grecia era mai numeroasă în timpul Impărat. Paleologul, de cât astă-
 ȳi, dacă este adevărat cum ȳice Istoricul Cantacuzin. că românii aȳ
 trȳmes la Impăratul o deputaȳiune de 12 miȳ cetățenȳi dintre ai lor“.

„sesc numai câte-va ȱile, fac colibe de frunză și
 „adorm împrejurul focurilor aprinse. Caracterul păș-
 „toresc e atît de însușit întrînșii, iubirea și îngri-
 „jirea ce știu a da oilor sunt așa de proverbiale,
 „în cât Grecii nu mai au pentru ciobani alt nume
 „de cât acela de grecescul Vlahoi; vestiții păstori ai
 „Arcadieî din antichitate și au lăsat locul *Vlahilor*
 „cu *gluga neagră* (Vlahi Karaguni)“.

Credem necesar a insista încă o dată, asupra
 ființei statului român din Tesalia și din Pind în evul de
 mijloc sub Imperația Byzantină; adversarii românilor
 vor fi ast-feliu puși față 'n față cu scrierile istoricilor
 pe care dênșii ar trebui să'i cunoască căci se
 pretind preoții *Mareî ideî* adică ai restaurării Im-
 periului Bizantin.

Istoricul bizantin Impăratul Cantacuzin, la cartea
 III cap. 53 anul 1343 ne dă textul unei diplome
 adresată românilor din Valahia Tesalică prin care le
 recomandă după cererea lor ca Prințguvernator pe
 fratele său: „Dorind în orî-ce împrejurare se dau
 „tratelui meu dovezi favorabile pentru el, i am trimes
 „aceste scrisori sigilate cu bula de aur prin care
 „ordon ca dînsul să fie guvernator pe viață al țeri-
 „lor și fortarețelor Vlahiei și pe care le va ține
 „în ascultarea mea ca și cum ar fi obligat prin ju-
 „rămînt. De și ar fi poate de prisos de a mai
 „menționa condițiunile jurămîntului și s'ar părea
 „că aceasta ar insulta curățenia intențiunilor și sin-
 „ceritatea amicitiei sale, totuși fiind că în tot-da-una
 „este de laudă când mergem pe o cale netedă și si-

„gură, le voi însemna aci : aceste condițiuni sunt :
 „dânsul va fi amicul amicilor și inamicul inamicilor
 „mei; se va bucura în timpul vieții sale de guver-
 „narea Vlahiei fără ca totuși se o poată transmite
 „fiului său, afară numai dacă nu a obținut învoire.
 „Nu numai îmi va păstra credință, dar acea
 „credință o va păstra asemenea către imperatul
 „Ioan Paleologul și către acela care 'l voi nu-
 „mi ca succesor dacă acesta ar muri fără co-
 „pii — Să se facă pomenire în toată Vlahia du-
 „pă obiceiul de Impărăteasa Anna și de Impă-
 „ratul Ioan. Mitropoliile, Episcopiile, Monastirile și
 „alte biserici ai țerei să fie supuse după cum au
 „fost din vechime marelui biserici din Constantino-
 „pole fără a putea totuși să fie lipsită de venitu-
 „rile și de drepturile ce le aparțin. Dacă trimet pe
 „vre-o scumpă a mea rudă sau pe orî cîine altul
 „în Vlahia, Ioan Anghel (numele Prințului) va
 „trăi în bună înțelegere cu dânsul, în cas de
 „neînțelegere între dânsii, hotărîrea îmi aparține.
 „Frumtariile Vlahiei vor fi păzite ca și în trecut
 „pentru ca nici un act de vrăjmășie să nu pro-
 „ducă. Dacă Ioan Anghel va cuprinde vre-o cetate
 „împrejurul Vlahiei, aceasta aparține guvernului
 „ei; dacă trăesc în pace cu Catalanii, Ioan de a-
 „semene va trăi cu dânsii și dacă mă voi rezboii
 „cu ei, și dânsul va face același lucru. Dacă no-
 „bilia Vlahiei doresc să vie la curtea mea spre
 „a-mi cere onoruri și funcțiuni, dânsul nu-i va îm-
 „pedeca. Dânsul va fi obligat să conducă trupele
 „sale în toate provinciile de la Apus, unde a 'și
 „conduce armatele mele; și dacă le voi duce din-

„colo de Christopole (Cavala) dânsul nu va fi obligat de a veni de cât cu partea ce va putea să aducă. Iată, adaugă Cantacuzin, condițiunile cu care „Impăratul a dat guvernarea Tesaliei lui Ioan Anghel, care a fost primit de către locuitorii țării „cu tot felul de mărturisiri de respect și de su-punere.“

Aproposito de această diplomă observăm ca cancelaria byzantină numea țara Tesalia cu vechiul său nume și în același timp îi dădea și numele împrumutat de la locuitorii săi adică *Vlahia*. Pachymer ne spune în cartea I a istoriei sale că: fruntariile Marei Valahiei din Tesalia și Pind erau la Nord lângă Veria, iar Benjamin de Tudella ne arată că fruntariile la Sud mergeau până la *Lamia*.

Sub domnia Turcilor, Românii încă de la început s'au bucurat de un fel de capitulații favorabile menținerii statului lor, și mai cu seamă autonomiei administrative proprii. Istoricul Frantzes ne spune că Sultan Murad al II-le (1422—1451) a fost în Marea-Valahie, și s'a întors de acolo după ce a regulat lucrurile. În tradițiunea românilor de la Pind se păstrează până astăzi bazele unui fel de aranjament ce se păstra față cu statul lor. I. Ca judecata criminalilor să se facă în prezența unui Cadiu conform cu legile române și că în acest mod românii voe putea liber să călătorească în tot Imperiul și să eserceitze ori-ce profesiune ar vroi. II. Poliția interioară să fie făcută, de către români în-

săși sub răspunderea propriilor lor căpetenii. III. Ca pentru poliția din afară, românii să se înțeleagă cu guvernatorii provinciei vecine. IV. Nimene să nu se amestece în afacerile lor religioase. V. Românii vor fi scutiți de imposite; dar drept semn al vasalității ei vor trimite în fie-care an un *peșcheș* Sultanei Valide. Pouqueville în *Istoria regenerării Greciei* dice că: „din norocul lor românii „aū fost puși sub protecțiunea Sultanelor Validele „în cassa cărora ei plăteau o dare anuală care era „mai mult un fel de omagiu de vasalitate de cât „un tribut de servitute. Cu acest preț ei aū fost „scutiți de amestecul cu turcii și rămânând ca *pays d'Etat*, dânsii nu cunoșteau nici pe lacomii perceptori de dări nici pe jandarmii turci, singur ei „repartisau impositele lor. Guvernați în orașele și „satele lor de câte un consiliu de bătrâni românii „trăiau sub niște legi tot așa de simple ca și mo- „ravurile lor patriarcale. Liberi în cultul lor, în fa- „miliile lor, dânsii trecură prin furtunile revoluțiu- „nilor care sbuciumară de atâte ori Epirul. Divisați „din punctul de vedere administrativ în **14 capitane** „**nate** cari cuprindeau'o parte din Macedonia: Veria „Servia, Alasona, Grebena, Milia; o parte din Te- „salia: Olimpul, Mavrovuni, Lakia, Agrafa, Patragic, „Malacasi; din Acarnania și Etolia: Venetico, Li- „dorichi, Xeremeros, și Epirul de jos, până la Ro- „gus și Giumerca.

Numai desființarea acelor privilegii și atacurile contra căpitănatelor de către Ali Pașa Tebelenli pe la anul 1800, făcură pe români și pe șefii ereditari ai acelor căpitănate să ia parte la războaiele care s'aū

succedat și să contribuiască pentru cea mai mare parte la reușita revoluțiunei așa duse, pentru independența Greciei.

Credem de prisos a mai vorbi în deosebi de privilegiile speciale obținute și păstrate de orașul și districtul Mezzovo. Istoricul grec d. Arvandinos în *Istoria Epirului*, le enumără pe larg și publiciștii greci pot găsi acolo destule dovezi, despre vărtoșia românilor din acele părți.

Un alt călător european E. M. Cousinéry fost consul general al Franciei la Salonic către începutul acestei secol, în cartea sa *Voyage dans la Macédoine*. Paris 1831 Tom. 1° p. 16 ne spune despre români cele ce urmează:

„Românii sunt foarte numeroși în Macedonia, ei sunt supuși ca și grecii și bulgarii ierarhiei patriarhale din Constantinopol. Această populațiune este curat română ; ea provine din destrucțiunea orașelor, cărora diverși imperatori le dăduse numele de colonii unde stabilise legiuni cari se foloseau de legile civile romane. Aceste orașe luaă titlu de colonii și mai rar pe acele de municipii : ele aveau dreptul de a bate monede de bronz pe care se grava numele împăratului domnitor ; câte o dată asemenea se menționa într'însele și magistrații lor. Aceste colonii sunt cunoscute de istorie precum și din monede. Se numărau cinci în Macedonia care sunt : Dium, Cassandra, Pella, Filippi și Stobi ; aceasta din urmă era Municipiu. Tesalonic asemenea se numără între coloniile romane. Se vede din monede că acest oraș nu a început să ia titlu de colonie, de cât sub domnia lui Traian Decius. Cu excepția acesteia toate aceste orașe sunt astăzi cu totul distruse și părăsite.

„Se pare că în timpul smăcinărilor politice în al XI-a secol locuitorii siliți să părăsească pământul de care ei se folosise așa de mult timp, și prea geloși de independența lor, se întruniră în munții care despart Epirul de Macedonia și de Tesalia. Amintirea vechilor libertăți i-a hotărât pentru emigrare care fu generală printre descendența acestor bătrâni soldați romani. Munții Epirului și ai Iliriei Macedonene deveni refugiul lor. Ei se opriră mai cu seamă în Pind care le venea mai aproape ; acolo îi găsim astăzi în mare număr ; limba lor ne face să-i cunoaștem ; vorbesc mereu latinește, și dacă-i întrebăm, de ce nație sunteți ? ei răspund cu mândrie *Rumân*.”

Făcurăm această citațiune numai spre a constata prin mărturisirea unui alt martur ocular de la începutul acestui secol existența românilor ; — de alt-fel părerile lui Cousinery, despre cauzele pentru care românii se află în munți, după cum am văzut mai sus, nu ni se par întemeiate.

Lejan ¹⁾ recunoaște de o potrivă că populațiunea română din Turcia s'a folosit până la începutul acestui secol de privilegiile și imunitățile care le asigură o pozițiune dacă nu absolut independentă, cel puțin aproape independentă. Privilegiile lor, dice acest scriitor, au fost violate de tirania lui Ali Pașa la începutul acestui secol ; este probabil că aceste usurpațiuni au dispărut cu acel tiran.

De asemenea *Ami Boué* ²⁾ dice : „Este deci constatat că Macedo-românii au fost legați cu Turcia

1) *Ethnographie de la Turquie d'Europe* par. Lejan. Gotha. Justus Perthes. 1861.

2) *La Turquie d'Europe*. Paris. 1840 T. 4. pag. 194—197.

pe baza unor capitulațiuni precise, care le asigura protecție în schimbul unui tribut anual de 1400 piastre și că ei au rămas autonomi și independenți sub căpeteniile lor naționale până la începutul secolului al XIX-lea când Ali Pașa călcă în picioare drepturile lor“.

În fine un călător român, Dimitrie Bolintineanu, în cartea sa *«Călătorii la români din Macedonia»* despre care am vorbit, ne dă întinse detalii atât despre obiceiurile românilor cât și indicațiunea a o mulțime de orașe și comune locuite de români în Macedonia, Epir, Tesalia și Albania. Ne-ar fi cu greu de a reproduce aici toate cele scrise de acest ilustru patriot a căruia operă îndemnăm foarte mult pe români a o reciti. Luăm totuși dintr'însa însemnarea privitoare la numărul românilor și altor neamuri ce locuiesc împreună cu dînșii în Macedonia, în Tesalia, în Epir în Albania, și în Tracia.

Iată ce ȋdice dînsul la pag. 61 :

„După însemnări pozitive ce putui se iaă în urmă „asupra populațiunei acestor provincii, atât la autoritățile otomane către care eram recomandat, cât „și de la români, iată ce am închieat : în Macedonia sunt : 200,000 albanezi, 120,000 greci (?) „300,000 Bulgari, 450,000 Români, total : 1.070,000, „locuitori.

„In Tesalia sunt : 150,000 greci, 200,000 români, „50,000 turci, total 400,000, locuitori.

„In Epir și Albania sunt : 350,000 români, „100,000 greci, 700,000 Albanezi, în total 1,150,000 „locuitori.

„In Tracia sunt : 200,000 români. Peste tot

„1,200,000 români afară de cei din Grecia proprie.“

La pagina 78, Bolintineanu ne spune că: acești români și Albanezii sunt cele mai frumoase neamuri din acele locuri, mai ales în părțile muntoase unde corupția străină nu a pătruns încă ; iar la pagina 80, Bolintineanu adaugă: „Cunoscând de a-
„proape acest popor înzestrat cu multe daruri a le
„acestei nemuritoare vițe latine, plin de viață, {de
„viitor, format din stofa din care se croiesc națiile
„mari, și văgând cu ce înlesnire poate să piară, numai
„pentru cuvântul că nu a căutat nimene să i spue
„că trebuie să trăiască din viața națională, pe când
„vecinii lui, ce caută să 'l absoarbă, îi spun necon-
„tenit că trebuie să roșască de a fi român, orî ce
„inimă de român se aprinde de o dreaptă indig-
„nare ! Acest popor român va avea să sufere încă,
„căci un jug mult mai periculos i se pune pe cer-
„bice în numele religiunii !

Bolintineanu la pag. 106, ne mai da o listă a marilor căpitani români vestiți în luptele pentru independența Greciei și cari au trecut și trec încă drept greci. Mulți dintre *căpitani* români erau capi *armatoliilor* sau *căpitănatelor* despre care am vorbit, și ei luptau nu ca greci, ci ca creștini și liberi vasali care își apărau privilegiile și micile lor state :

Caciandon renumit în rezboalele în contra lui Ali pașa Tebelenli. El muri tăiat de viu în mici bucăți, și în tot timpul acestei operări barbare, nu înceta de a insulta pe Ali ce era față și pe toți Turcii.

Cionga, (Ciungu) fuse unul din generalii ce se rezboiră în numele creștinătății cu Turcii.

Eftimiu Vlahava, preot, născut în ținutul Tricala, Tesalia. 1).

Hagi-Petru, mare căpitan, renumit în rezboaele cu Turcii, născut la Aspropotamo, în Tesalia. Turcii îl numeau *Vlah bei*.

Andruțul și fiul său *Odiseu*, români de la Vlaho-Livadea. capi de oaste în rezelul cu Turcii.

Pulașca, *Bajdechî*, *Catarahia*, *Leanu*, *Krețar*, *Jiaga*, *Bucuvala*, *Ioti*, *Gura*, fură din cei mai viteji căpitani. Toți sunt români.

Coletți tost Prim Ministruși ambasador al Greciei la Paris era născut la Satul Săracu în Epir lângă Ianina din părinți neguțatori ; el era doctor medic, făcuse studiile în Italia. Incepu cariera sa de doctor la Muhtar Pașa. Român curat. Vorbea bine limba lui românească.²⁾

Dosiu, om de litere

Dionisiu Piru, membru Universității la Atena.

Mihail Botli, legist în Grecia. Născut la Bitolia (Monastir).

Vafa, om învățat.

Postolaca, capul muzeului de anticități din Atena. Român născut la Mezzova.

Riga, poet mare, unul dintre principalii inițiatori ai Revoluțiunei grecești născut în orașelul Veletin,

1). Pouqueville, cartea citată, II, 483, povestind călătoria sa din Epir în Macedonia, când a ajuns la locul numit hanul lui Mlia, ȳice : „Ne aștepta în acel han singuratec, Eftimie Blahava, căpetenia bandelor armate din Tesalia, care era însoțit de Ciongo comandantul palicarilor din Agrafa și Achelons.“ Lui Blahava, Ali-Pașa i-a încredințat supravegherea, adică un tel de domnie asupra comunelor române din Pind. În *Istoria Regenerării Greciei* Pouqueville citează pe toți Căpitani din Revol Greacă din care chiar dupe nume se vede cei ce au fost români.

2) Despre Coletti, d-l Ion Ghica, care la cunoscut personal la Paris în 1838, vorbește în cartea sa : *Convorbiri economice*.

românesc de lângă Volo în Tesalia, pentru care Turcii îl numeau *Velestenli*. Grecii ca să-î pearză originea, îl numesc *Fereos*, după vechiul nume al orașelului Velestin.

Alecse Nuțu, Român născut la Zagor.

Marcu Bociari, născut la Suli, din părinți Români diși Farșeroți (Arvanito Vlahi).

Giavela, Dracu, Zerva. Griva, Fătumare, Lambru Cacioni capii Sulioților, Români (Arvanito-Vlahi) de la Suli.

Atanasie Diacu, pus în țepă de Turci. Cu 80 ômeni s'a bătut contra 18,000 Turci Român născut la Platana.

Darvari — seû *Dârvaru*, Român născut în Vlaho Clisura din Macedonia.

Intre ministrii Greciei *de aq̃i*: d-nii Vulpioti, Vlahos, etc. ale căroră nume de familie le arată origina lor română. În Turcia, de asemenea se citează Români printre ministrii Otomani; așa: Sava-Pașa, tost ministru al afacerilor străine în 1880 și acum un an guvernator al insulei Creta. Dînsul este originar din orașelul românesc: *Sêracu* dupe coastele Pindului despre Epir. Vasilache Serachio-tibey, originar tot din *Sêracu* după cum chiar numele îl arată; doctor și fost deputat în parlamentul turcesc în 1877, cunoscut ca escelent orator, de și ni-se spune că ar fi hrănit cu idei grecesci. Doșu (Dosiș Etendi), medic din Constantinopol, cu serviciul la palatul Sultanului. Cianaca, din Ianina, Vasilache Papazolu și Mihalachi Bey din Salonic, toți Români, oameni cu averi însemnate și asemenea fosti deputați în parlamentul turcesc, despre care iarăși

ni-se spune că ar fi având idei grecesci. Sunt o mulțime de alți profesori și neguțători însemnați în Turcia și în Grecia români deorigină ; crescuți însă sub influența Grecismului, au perdut restortul minții care să-i facă a dori să se afirme, să trăiască și să iubească nația lor românească, ca ast-fel să contribuie la ridicarea ei morală. Din contră multe neajunsuri se întâmplă scoalelor noastre tocmai de la aceștia.¹⁾

Provinciile, orașele și comunele din Turcia locuite de Români.

Iată o însemnare a localităților din Turcia în care se află stabiliți Români. Adunarea lor o datorăm atât cunoștinței noastre personale, cât și științelor ce am primit de la locuitorii Români cari le locuiesc sau le-au cercetat. Observăm că în genere comunele române — nu vorbim de orașe — cele mai puțin populate, cuprind până la 1000 de suflete ; locuitorii Români sunt toți proprietari ai caselor lor și mare parte posed locuri de pășuni¹ de livezi, păduri, și — ca în Albania și Epir unde mai toți se dedau agriculturii — sunt proprietari ai terenurilor lor de cultură. După cum

¹⁾ Trebuie să amintim aci cu privire la cele dișe în nota de la pag. 112 și 113 că tot Macedo-Românii au fundat și bisericile dișe *grecești* din Viena (aci se află scris pe placă de marmură în biserică numele fundatorilor români cu mențiunea că permisiunea I-lă de a clădi s'a dat Românilor-Macedoneni), — din Budapesta și Brașov. Românii din Turcia sunt bine reprezentați în Austria mai cu seamă ; aci strălucește familia *Dumba* care totuși e foarte darnică că numai pentru școalele din Grecia. În Ungaria și Transilvania de asemenea familiile Rom-Maced-Mocioni, Șaguna, Gozdu, s'au ilustrat ca buni români.

se va vedea, numărul de un milion de Români nu e nici de cum esagerat când e vorba de adunarea la un loc a acelor care locuiesc în Macedonia, Epir, Albania și Tesalia. Negreșit că acest număr nu cuprinde pe foarte numeroșii Români din Grecia, din insulele Ioniene și din localitățile Seres, Giumaia, Nevrocop, Melenic etc, din partea sud-orientală a Turciei Europene.

.Macedonia.

Bitolia (Monastir), Magarova, Tirnova, Nijopoli, Gopeși, Moloviște, Crușova, Ohrida, Jancovăț; Beala-de-sus, Beala-de-jos, Călive Istoc, Vlaho-Clisura, Neveasta, Reșna, Blața, Belcamenu, Pisoderi, Negrovani, Hrupistea, Gramoștea, Moscopoli, Pleasa, Călive Jărcan, Ar'manlı, Biți, Grabova, Vișna, Lunca, Nînta 1) Birislău, Ohani, Cerna-reca, Conpa, Huma, Conța, Sermicsun, Longi, Călive-de-Vodena, Călive-de-Janița, Călive-de-Murihova, Veria, Selia-mare, Selia-mică, Xirolivade, Vlaho-Livade, Seatîște, Milia, Livadi, Gramoticovala, Trestinic, Custuhmi, Castania, Niamucuva, Rodova, Drușilova, Caterina, Fteri, Kokinoplo, Seres, Djumaia Proia, Ramna, Alistrati, Doxatis Peștani, Petrina, Leșiani, Pesoceni, Botu, Turii, Forina, Cegan, Fuștani, Notia, Criveni, Rudari, Gancari, Dupeni, Glombaciani, Vineni, Pauli, Podgorjani, Blinca, Zagorniceni, Piscupie, Mumuliștea, Nicolîța, Areza, Darda, Kiutesa, Sinita, Clidoniasta, Prisogiani, Vurbiani, Constanțicu, Masgani, Ciri-

1) Locuitorii acestei comune, sunt de religieune mahometană deși e dînșii se numesc Români și vorbesc numai românește .

piani, Isvori, Merazani, Mageri, Merali, Triveni, Manezi, Zigosti, Stițiaki, Spalta.

În partea Orientală a Turciei cităm orașele *Seres* și *Giumaia*, *Melenic* și comunele *Ramna*, *Proiu*, și mai multe familii la *Raslog* și câte-va cătune mari în munții Rodope.

Iată câte-va notițe despre unele din principalele comune notate mai sus.

Bitolia (Monastir) capitala Macedoniei și reședința Valiului guvernator al Vilaietului Monastir și a Mitropolitului grecesc; locuitorii orașului sunt Români, Bulgari, Albanezi, Turci, și puțini evrei. Numărul familiilor române întrece două mii, de asemenea și Bulgarii. Grecii adevărați aici nu esistă afară de vre-o patru, cinci familii, venite din afară și a căror origine grecească este totuși obscură. Partidul grecesc în acel oraș, se compune din români cu idei grecești dar cari cunosc limba română și o vorbesc încă în familiile lor. Grecii au aici un Liceu și un Seminar și școală superioară de fete, deosebit de școalele primare de băieți și de fete ce au în fie care mahala; asemenea Bulgarii au un gimnasiu și câte-va școale primare de băieți și de fete. De o potrivă, Turcii au asemenea școale începătoare. Misionarii catolici au și dînșii asemenea o școală începătoare. Despre școalele române aflătoare în Bitolia am vorbit la cap. II de mai sus.

Vlaho-Clisura orașel curat român cu o populațiune de peste 1000 familii, toate române; face un întins comerț cu Castoria, Hrupiștea, Caliarî, Grebena, Cojani etc; are două școale de băieți și de fete de limba greacă și școală de băieți și de fete în limba

română. Clisurenii sunt peste tot vestiți negustori și, mare parte din bărbați, sunt stabiliți în alte orașe ale Turciei sau în străinătate. În București, Iași, Galați, Craiova, Viena, Pesta, sunt foarte mulți. Edificiile școlare precum și înzestrarea scoalelor comunale s'au făcut din contribuțiunile voluntare ale Clisurenilor avuți stabiliți în străinătate.

Blața odinioară centru curat românesc, însă din cauza scoalelor grecești, astăzi numai 150 familii au rămas cu simțininte românești; iar restul de peste 200 familii române s'au grecisat, și abia bătrânii acestora mai vorbesc ceva românește. Are școale de limba greacă. D-nii Ghermani din București și Dumba din Viena s'a născut în Blața, părinții lor fiind români din Nicolița (din Pind) mutați în Blața din cauza jaturilor Albanezilor Ghegi.

Crușova, oraș românesc în care locuiesc peste 2000 familii române și vr'o trei sute familii bulgare și albaneze. Și aici sunt mai multe școale la care românii din partidul grecesc își trimesc copii. Bulgarii asemenea au întemeiat aici școli. Despre școlile române am vorbit mai sus. Mitropolitul grec din Prespa (Eparhia Ohridei) ne mai putând sta acolo în mijlocul Bulgarilor declarați de Patriarh ca schismatici de când cu formarea Exarhatului, în 1872, s'a mutat de la 1882 în Crușova. El este singurul grec din toată Crușova, de și conduce cu multă îndărjire pe partizanii grecismului — toți români — contra românilor ce țin la nația lor și întrețin școalele, și contra Bulgarilor cari nu vor să se grecezeze.

Ohrida oraș însemnat locuit de Bulgari, Români

și puțini Albanezi. Și aici nu există nici un grec. Românii în număr de peste 500 familii formează o comunitate deosebită care își are biserica și scoalele ei.

Tînova, cu 400 de familii române, precum și *Magarova* cu 500 de familii române. În lipsă de greci, tot dintre români sunt partizani ai grecismului care prin agenții lui a înființat și subvenționează mai multe scoale de băeți și de fete; între aceste din urmă se află și o școală normală pentru formarea învățătoarelor grecești din alte comune. Despre scoalele române din ambele aceste comune vecine am vorbit mai sus.

Moloviște, comună curat română cu până la 500 familii române. Scoalele grecești ce există aici s'au desființat din lipsă de elevi, și școala română prosperează ca mai în toate locurile.

Gopeși, asemenea comună curat română cu vre o 500 familii. Partidul grecesc aici ca și la Moloviște s'a desființat. Gopeșenii ca și Moloviștenii sunt răspândiți în streinătate dar mai cu seamă prin Bulgaria și România.

În Sofia, Samacov și alte orașe ale Bulgariei ei sunt neguțători și proprietari de frunte, cari simt românesc și își iubesc limba lor. Scoalele române de aci înfloresc.

Neveastu, asemenea comună curat românească cu peste 500 familii române. Școala română întâmpină aci dificultăți di partea unor avuți români, ca de exemplu d. M. Țirlea hrănit cu idei grecești care gonește de moarte școala și pe învățătorii români. Cu toate scoalele grecești bine înzestrate ce

se găsesc aci, românii sunt tari în credințele lor și susțin scoala română.

Seres oraș locuit de Bulgari, Turci și Români. Cea mai mare parte din români au venit aici din Moscopole și din Pind; ei sunt partizani ai elenismului mai toți, dacă nu prin desființarea limbei lor- cel puțin în inimile lor, prin sentimentul așa zisei *marei-idei*. Cele mai însemnate familii creștine din Seres care astăzi trec de greci sunt de origine română, ca de exemplu: Condocosta Steriu, Duro, Tego-Gichi, Dimcea etc; aceștia sunt partizani ai grecismului fondatori ai unui *Sylog* literar grec, care propagă și contribuie la întinderea elenismului între Români și Bulgarii din Tracia prin înființarea de scoli și trimetere de învățători și învățătoare. Aici e reședința unui mitropolit grec care, ca peste tot, ține în mâinile sale firele propagandei elinesce și ale persecutării tutulora acelora ce i se opun.

Veria și Călivele de lângă Veria. Cel dintâi, oraș locuit de Turci, Greci și Români; cel de al doilea, locuit numai de români. Români aici fac mari progrese în învățatură și în ideile românesce după cum am văzut când am vorbit de scoale; iar scoalele grecești sunt pe sfârșit.

Spațiul lipsindu-ne nu putem, după cum am dori, se dam științe și despre cele-lalte localități menționate în lista de mai sus. Dicem numai atâta că, înălțimile Olimpului ca și a le Gramosului, a le Pindului și ramurile lor, coprind numeroase comune de români curați, nu toți molipsiți de boala grea și sugrumătoare a elenismului. Treptat, dacă vor

vor fi mijloace materiale. toate acele comune se vor deștepta în vechile lor credințe cu pr vire la neamul și însemnătatea limbei lor.

Epir

Samarina, Smixi, Avela (Avdela), Perivoli, Turia, Furca, Armata, Breaza, Palioseli, Păzi. Băiasa (Vuvusa), Denescu, Cosmati, Frasinul, Tista, Paillo-chori Bura, Calamici, Pigadica Plisia, Piniari, Nasnicu, Robari. Gurunachi, Sarachina, Crania Cornu), Palatinu, Moru (Millia), Grizinani, Kiare (Anelio), Lupșicu, Stariciani, Vranisteș, Cușufleani, Amari, Alpohori, Guriș, Papingo, Cervari, Arcista, Sudena de sus, Sudena de jos, Călivele de la Sudena, Dobra, Ravenia, Lujesti, Bulcu, Supuceli, Viș, de sus, și de jos, Monodendri, Cuculi, Rivalezi Necata, Brădetu, Scamnelu, Cepelovo, Dobrinovo, Lesniș, Laca (Laitza), Ciudila, Manesi, Calota, Medjidie, Frangazi, Macrinu Cerneși, Flamburaru (Floru), Drăgăi, Grebeniș, Doliani, Trestenicu, Călive de la Balcan lângă Metzovo, Ciorani, Vulcanosi, Metzovo (Aminciu), Ciorani, Cavalari, Minglius, Castriș, Ianista, Ardormista, Struni, Disperi, Braia, Pecali, Negrazi, Ziș, Burdari, Suli, Dragomi, Bezduni, Grameno, Zagoriani, Gribiani, Vogdoriani, Cuculiu, Mazarachi, Glischiani, Brianisteș, Sutisteș, Moșiori, Guranișteș, Gribovi, Bukara, Rizu, Ariniș, Curmadi, Catuna, Lovina, Pepeli, Vulierati, Zervati, Muzina, Liungani Taricati, Duviani, Bervicaniș, Vlaho Goranș, Glina, Otanicu Guveri, Visani, Rumbazzi, Vlahos, Policiani, Seriani Furca, Toranichi, Vineș, Seracu,

Fraştana, Daviciană, Pradovari, Gheracati, Clacăţei, Dramişi, Manoleasa, Copani, Lagatora, Pesta, Nestora, Coriciani, Galenţi, Buraca, Zoriştea, Gorganu, Derbiloana, Nasari, Romano, Bureleasa, Zorgiano, Zagoriani, Costaniani. Cosmira, Ciangari, Ţecuri, Clisura, Muzacati, Gionala, Giriano, Zelmi, Scheada, Nasali, Vlahorena, Calentini, Limini, Cosena, Gura, Teodoreana.

Albania

In districtul Valona (Avlona)

Zvernachi, Bestova, Mifoli, Mitsisti, Scăpări, Scrofitina, Arinenli, Bunavia, Crisolon, Ţiperati, Arese, Arnieni, Silitniţa, Cervenii, Cafarani, Bisani, Murisi, Levani, Poiani, Pestiani, Armeni, Busmadi, Carbonara, Carvunari, Romsii, Vesanişti, Ostima, Babiţa, Lipnia, Ambari, Tracova, Levani Samari, Levani Feta, Şitonladi, Cirodastini, Baleri, Fraculo, Gionza etc.

In districtul Musachia şi Durazzo

Origovizza, Vadiţa, Indiscortizan, Ferica mare şi mică, Crapasi, Verbachi, Ziartza, Cumani. Roscoveti, Terverni, Potodna, Calfani, Carnea, Ponbrati, Petre Duar, Contali, Scepor, Posna, Kelbechiva, Morva, Lianbarda, Carbunari Loncani, Coniati, Bisticonchiza, Daviac, Corcuhe, Grabiani, Grădiştea, Sacule, Anguiovţa, Casimbei, Bobodina, Imistu, Tsifac, Pitova, Bălţiţa, Premendi, Ginegani, Sirmani, Gretanii, Veleani, *Cavaia*, Gramara, Polvina, Dolşinic, Stremeri, Costari, Similati, Bungagia, Trania, Ciuca, Mura, Salcia, Barbalina, Olense, Spoliata, Remasi, Sânteprenre, Suliozoti, Culiara, Villa, Sal-

bergi, Carpeni, Stamiru, Paliama, Stoderi, Arzanî, Bedeni, Mardarei, Dautei, Burazei, Plotei, Voroseni, Maglita, Canaparei, Cersotei, Salmanei, Molinei, Porcia, Armata, Rotla. Juba etc. etc.

Despre românii din Albania vezi *La Turquie d'Europe* de *Ami Boué* Paris, 1840 T. II. p. 22. *Kanitz Conférences ethnographiques tenues dans la seance de la société géographique de Vienne la 24 Février 1863*, și D. Bolintineanu în opul citat la pag. 141-148, care dă întinse detalii despre satele române din districtele Valona (Avlona), Musachia, Berat, Elbasan și Tirana. Dimitrie Bolintineanu spune, după ce enumeră satele, că de exemplu orașul *Tirana* numără 2000 de case din care 100 turcești și 900 case românești și Albaneze, și că Albanezii și românii sunt creștini latini în mare parte. Orașul *Cavaia*, ȋdice ȋnșul, are 150 de case de români. În districtul *Cavaia* sunt 30 de comune locuite de români și Albanezi creștini, dar în districtul Valona (Avlona), satele locuite de români și Albanezi creștini, din care am enumerat câte-va mai sus, sunt 220.

Tesalia

(Comune românești anexate la Grecia în 1881).

Milia (Ameru), Vutunosi, Malacași, Cuțufiani, Călăreții, Ciorani, Paltinu, Generazi, Sturdza, Karziazli, Kaliki, Schlineasa, Coturi, Libenița, Viliciani, Doliani, Cornu (Crania în grecesce), Cotuvazdi, *Tricala*, Dragoviștea, Ameru (Paliomela, în grecesce), Gardiki, Giurgea, Muceara, Orghili (Filoseli, în grecesce), Cămneani, Pira, Desi, Vitrinico, Pertuli, de

sus și de jos, Coteana, Pergnac, de sus și de jos, Prămânda, Sklupu, Cuculiștea, Scorțeană, Lipiana, Cuciana, Pramși, Aivani, Paleohori, Drasuste, Calogreani. Clinova, Novoseli, Guduvasdî, Costeana, (Castania, în grecesce) Buronicu, Cocli, Lujestî, *Ōlăreții*, Lupșiștea, Zovistiana, Maciuki, Mirița, Vlahava, Grizani, Cioti, Damași, Damasuli etc.

În toți munții și mai în toate localitățile din Nordul Greciei propriu zisă, se află o mulțime de târguri și sate locuite de români. Negreșit nu mai vorbim de Acarnania și Etolia care în evul mediu forma *Mica Valahie* și unde majoritatea locuitorilor, clasele avute și sărace, este de origine română și, după câte auzim, în unele părți încă mai păstrează în familie limba română. Numeroase familii române se mai află și în Insulele Ionice—Corfu, Zante, și în Insula S-ta Maura — refugiate după timpuri din Epir.

Numai de curiositate dăm aci numele câtor-va târguri și sate din Nordul Greciei, din care unele corespund la numiri de localități române din România și din Transilvania: Cărpeneș, Murștianu, Gavalu, orașe; Vulpi, Prunari, Guștiani, Dêlga, Costarca de sus și de jos, Mușunița, Călăreții, Alaiștea. Numiri de munți: Vêrtopu, Ciuca, Baba, Copaia, Vîrful cu brad, Corbu, Kiatra umbroasă, Cogiaca, Giumerca, Strunari, Leorda, Poiana, Jugul, Muscelul ce se pronunță : Mițikeli, Djumanaltă, Sdrianu etc.

Afară de aceasta o mulțime de numiri de văii, dealuri, câmpii și alte localități unde calificativul: *Vlahos* se întâlnește foarte des; de es: Vlaho-vuni

(Muntele românului), Vlaho-iani, etc. Iar sate sau cătune (călive) românesce se întâlnesc destule chiar pe înălțimile muntoase din apropiere de Atena; acolo locuiesc : *Vlaho-pimena*, păstorii români sau mocanii cari îndestulează cu vite mărunte, lapte, brânză, etc. orașele Greciei. Cuvintele : *stînă*, *scutar urdă*, *caș* și toate cele ce se referă la îngrijirea oilor sunt cunoscute și întrebuințate chiar de către ne români. Cete numeroase de păstori români se întâlnesc în cătunele lor din munții Peloponezului în părțile mai cu seamă ale Tripoliței, Calamatei și Meseniei, unde se găsesc urme despre locuința lor stabilă din timpul evului de mijloc și până ađi după cum rezultă, deosebit de indicațiunile conservate în documente, chiar în unele numiri de localități, comune, etc. Trecutul istoric al Românilor din Grecia și Poloponez, după părerea noastră foarte însemnat, merită un studiu aprofundat ce sperăm că tinerii români iubitori de știință, vor căuta a face spre gloriificarta neamului nostru.

Aproposito de numirile geografice în Grecia, observăm că acei ce doresc a se informa despre aceasta, ar face bine să întrebuințeze cu precauțiune hărțile noui grecesce și să se refere mai mult la hărțile streine mai esacte și mai detaliate, căci scriitorii moderni greci ca și statul grec fac întocmai ca Ungurii: ei dau numiri antice sau fantasiste la localități care în realitate de mai multe secole și în popor au alt nume. Tocmai acelaș lucru se întâmplă și cu numele românilor pe care, încă după băncile școalei, profesorii greci le schimbă sau în echivalente grecesce sau chiar în nume de fantasie

saŭ cel puțin le adaogă terminațiunea *idis*, *adis*, etc. Această schimbare a numelor de familie ale elevilor a luat în școalele grecesci proporții însemnate. Faptul se observă cu deosebire la locuitori de origină română din comunele din Zagor din jurul Ianinei, la aceia de la Cojani, Seatiste, Seres, Melenic, care sunt mai cu totul grecisați. În România sunt mulți din aceștia cari, de și români de origină, pentru toți ei trec de greci din cauza numelui ce li s'au dat, independent de faptul dacă ei au saŭ nu simpatii pentru greci și grecism.

Românii din Peninsula Balcanică sunt recunoscuți de către toți scriitorii ca poporul cel mai susceptibil de cultură; și în adevăr, pentru cine este în curentul originii multora dintre profesorii de Universitate și de Licee din Grecia și de scoale superioare grecești prin Turcia, este dovedit că românii îmbrățișează cu deosebire carierele libere. Fiind că cultura literară grecească a dominat, dînsii se aplică și la scrieri didactice și altele. Ba chiar și unul dintre cei mai mari poeți grecești din zilele noastre *Aristotele Valaoritis* (*Alexandri* al Grecilor), este de origină română, strămoșii săi se numeau *Vlahu Balaur*, trecuți din Moscopole în insulele Ioniene.

Pe lângă aceasta, românii în genere în Turcia, sunt sciutori de carte și cei avuți dintre dînsii au tot-d'a-una în casele lor biblioteci variate cu cărți în mai multe limbi. Fiecare din ei în adevăr, chiar când nu au făcut studii mai înalte, cunosc două

sau trei limbi a le populațiunilor locale cu care sunt în contact. Cum am mai ȋis, ei sunt vestiți neguțători, ce trăesc în genere fără familiile lor pe care le lasă în patrie, în mai toate orașele mari comerciale din Europa.

În Turcia, românii sunt proprietari ai locurilor ce ocupă, fapt care-i deosebește de Greci și Bulgari (acolo unde acestia sunt amestecați cu ȋinșii), cari toți sunt clăcași pe moșiile beilor turci.— Românii sunt în bună parte, oameni cu dare de mână ; pe lângă economia vitelor cu care o mare parte se ocupă—întocmai ca mocanii la noi, a le căror obiceiuri și, în parte, al căror nume chiar îl au, căci unele triburi dintre ei se numesc *Mocianii* — mai sunt și agricultori, ca cei din Albania (în manoasele câmpii a le Musachiei), și toate meșteșugurile din țară sunt cu mare abilitate practicate de ȋinșii. Așa ei sunt vestiți petrară și meșteri de case, de poduri, de fontăni și de oră ce construcții monumentale. ¹⁾ Ei mai practică dulgheria, țerăria, lacătușeria; sunt vestiți fabricanți de obiecte în filigramă de aur și de argint. Croitoria și cusătoria cu fir de aur și de argint sunt meseriile în care asemenea escelează ²⁾. Femeele sunt abile țesetoare de chilimuri, de pânzeturi și de postavuri; ast-feliu că, în secolii trecuți, românii făceau cu aceste țeseturi un mare comerț cu părțile Italiei, învecinate cu Adriatica unde se fabrica din pânurele lor vestitetele *cappa* (mantele de acoperit obicinuite în Italia). — Dar peste tot, ro-

1 . Veȋi *Kanitz : Serbien*, Leipzig, 1868 pag. 332 338.

2, Veȋi, *Leake : Travels in Northern Greece*, London, 1835.

măinii acestia aŭ ca un ce caracteristic aplecarea că-tră negoț în care în tot déuna, fie chiar atunci când se ascund sub nume streine, escelează.

În fine, nu e comună saŭ drum mare în Orientul Europei unde se esiste vre un vad de negoț, în care se nu întâlnești un hangiu saŭ un otelier român de peste Balcani. Cu un cuvînt, acești oameni sunt caracterizați prin o mare economie, o ne astîmparată activitate, o mare pătrundere și o tenacitate în scopurile și ideele lor care'i deosebește de mai toate popoarele orientului European.

V

Incheiere

Cu ardoarea și stăruința ne încetată a românilor din Peninsula Balcanică, credem că în curînd fie care din orașele și orașelele menționate mai sus, vor fi înzestrate cu scoli regulate și cu învățători vrednici, care se învețe pe fii românilor în limba lor maternă.

Aici nu e locul a arăta interesul material și moral ce rezultă din simpatia reciprocă a diferitelor ramuri ale uneia și aceiași națiuni.

Credem însă că este de datoria noastră să încurajăm și să sprijinim pe toate căile legale și pacifice cultura intelectuală a fraților nostri de peste Balcani, a căror limba și esistență națională chiar, este amenințată în mod foarte periculos precum cred că am dovedit.

De și suntem despărțiți de connaționali nostri din Peninsula Balcanică prin o mare întindere de

pământ, cum și prin o națiune de rasă, de dă-tine și scopuri cu totul deosebite de a le noastre, e totuși mai mult de cât evident, ca ar fi o lipsă de datorie frățească și de prevedere națională din partea noastră, a lăsa în părăsire pe niște frați ai nostri, cari, de și departe de noi, au aceeași limbă și acelaș sânge românesc. Prin urmare trebuie ca noi, cei mai desvoldați, să i luminăm prin învățătura națională, făcîndui: se simtă, se gîndească, se aspire și se lucreze ca români și în sens românesc, iar nu ca streini și în sens anti-românesc, precum din nenorocire s'a întîmplat acolo, mai mulți secoli și chiar până acum, și. odinioară într'o epocă nefastă aceeași nenorocire națională se întîmplase și la noi.

Cu toți știm. și aceia dintre bătrânii noștri, cari mai sunt încă în viață, au vădut cu ochii lor, că guvernarea fanariotă care a fost o calamitate pentru poporul român, nu se mărginea numai, în a jefui materialmente țara și poporul român, ci isbutise încă, până la un punct oare-care, a altera și chiar a învenina inima și spiritul elitei românești din țară, până acolo o făcuse să disprețuiască tot ce era românesc, până și limba lor, și să'și facă un titlu de noblețta din origină străină și din cunoașterea limbei grecești.

Este cunoscut că mijlocul cel mai puternic prin care străinul a înveninat spiritul românesc și alterat până la un punct oare-care caracterul național al românilor, a fost educația și învățătura, care se dedia atunci exclusiv în limba greacă de către profesori și pedagogi greci, cari negreșit pe

lângă cunoștințele elementare, făceau să se strecoare pe nesimțite în inima românului, încă din frageda copilărie, idei și principii umilitoare și degradatoare, pentru limba și neamul românesc, și falnice pentru limba și neamul din care făceau parte acei învățători străini în familii și în școale românești. De aceia spiritul anti-român și dorința de a vorbi limba greacă și de a trece ca *arhondas* (nobil), iar nici de cum ca român — de oare-ce pe atunci când țăranul intră în curtea sa în casa unui cetățean de oraș, se spune că: a venit un român iar nu un țăran — se întinsese și se manifesta mai mult între românii locuitori ai orașelor: pe cât timp prin sate unde nu putuse să pătrundă educația și învățătura străină prin dascăli și preoți greci, sentimentul național și spiritul românesc n'au fost atinse.

Așa dar, nu mai poate fi nici o îndoială, că și românii de peste Balcani îndată ce se vor emancipa pe deplin de jugul streinismului anti-român, care prin biserică și prin școală stăpânește ființa morală a acelor români și dă inimii și spiritului lor o direcție favorabilă intereselor politice a le statului grecesc, în detrimentul intereselor de rasă ale poporului român, acei români dic, îndată ce se vor mântui de acest jug strein anti-român, rezultatul va fi și acolo tot același care a fost și aici în România, când învățătorii, școalele, bisericile și preoți străini (greci) au fost înlocuiți prin români.

Ca probă a acestui rezultat netăgăduit sunt scoalele românești ce de câți-va ani s'au deschis treptat în Macedonia. După cum s'a arătat mai sus, aceste

scoli sunt puține, foarte puține în comparație cu numărul localităților românești din Macedonia, Epir și Albania, pentru că chiar după autorii străini, în sus și în jos provinciile turcești sunt cel puțin peste 800,000 români. Fostul consul austriac la Ianina d. Han în scrierea sa *Albanesische Studien*, spune că sunt cincisute sate și orașele românești numai în Macedonia și Albania.

Școlile românești deschise cu autorizația guvernului Otoman, 32 până acum, am văzut totuși cum au fost și sunt persecutate din cauza intrigilor agenților elenismului, și cu toate acestea, ele produc efectul natural, fiind că junimea care iese din acele școli, simte și lucrează românește, așa că prin localitățile acele în care, unde alături de școala greacă pusă sub ocrotirea arhiepiscopului și consulului grec, există o școală românească, aceasta a dat naștere unei opinii publice, care ține peț și treptat izbutește să scape populațiunea de asuprirea materială și morală a școlii și a bisericii străine.

Nu există oraș sau comună românească în Macedonia, Epir, Tesalia și Albania în care să nu fie câte una sau mai multe școli și biserici grecești (a căror profesori și preoți sunt în genere români) a căror învățători mai cu deosebire, de nevoie sau din naivitate sunt agenți greci și dintre cei mai fanatici adversari ai limbei române.

Iată pentru ce este neapărată trebuință pentru școlile române ca să li se dea ajutoare în lupta civilizației pe căi pacifice și legale pentru păstrarea limbei și individualității neamului românească.

În adevăr, adversarii limbei și naționalității ro-

mâne din Peninsula Balcanică își impun sacrificii de tot felul și, națiune, stat, biserică, societăți private, indiviți cu mijloace, fac o cestiune de viață sau de moarte din desnaționalizarea poporului român din Macedonia, Epir, Tesalia și Albania. De aceea, precum s'a arătat mai sus, vedem că acei adversari un crută nimic ca în fie-care oraș și orașel românesc, se fie cât se poate mai mulți învețatori de limba greaca și partizani ai cauzei grecești; ei întrebuințează toate mijloacele ca se se închida scoalele românesce sau cel puțin să tulbure și se împedice prin felurite intrigi și manopere mersul lor progresiv.

Am simțit o mare bucurie informându-mă ca s'a luat măsuri a se găsi fonduri spre a se deschide încă câte-va școli românesce în cele mai importante puncte ale Epirului, Albaniei și Macedoniei locuite de români; ne informăm ca chiar în cursul anului curent 1890-1891, au să se deschida vr'o 15 școli nouă, care pe lângă cele 32 existente, vor urca la 47 numărul școlilor românesce de peste Balcani. Faptul acesta, pe lângă folosul învățământului public românesc în sus țisele provinciei turcești, va fi o mare încurajare pentru tinerimea ce studiaza și în genere pentru acei ce simt românesc. În adevăr, numai faptul că într'un an se deschid 15 școli românesce în diferite localități peste Balcani, va pune pe gânduri pe persecutorii și defaimatorii școlilor și cauzei române, cari acolo să aici nascocesc felu de felu de intrigi și de ne adevăruri ca să descurajeze pe partizanii școlilor românesce și pe familiile care își trimit pe copii lor la școala română, făcându-i să bănuiească să a să creadă că în curând școala

din comuna lor va fi închisă și atunci vor fi siliți să-și trimeată pe copii lor la scoala greacă pentru care au arătat atâta neplăcere.

Episcopi, preoți și alți agenți ai propagandei grecesci, nu lipsesc de a exploata ne adevărurile ce chiar de către unii români orbiți de patimă, se pun pe seama scoalelor și profesorilor români, față cu familiile ce-și trimit copii la scoala română. Aci e locul credem de a ruga presa română să fie cât se poate de atentă când vorbește de scoalele române din Turcia, căci în mare parte diatribele ce i se comunică nu au poate de scop decât a face larmă în diaristica din țară, larma care apoi se exploatează pe lângă familiile române din Turcia, și la autoritățile de acolo, aducând ast-feliu confușiune și nesiguranță în spirite și dând loc la intrigă ce se exploatează pe lângă autoritățile locale în detrimentul și spre turburarea scoalei și profesorilor români.

În fine, din observarea ce am făcut la fața locului și judecând starea geografică și calitățile cu care sunt înzestrați românii din Turcia, credem că acest element este menit, dacă cultura în limba lui proprie va spori și dacă tinerii eșiți din scoalele în ființă vor avea tot-deauna în vedere scopul sacru ce-l urmăresc acele scoale, să devină un factor din cei mai utili pentru civilizațiune față cu elementele pretențioase și revoluționare ce-și dispută supremația în Macedonia și Epir.

Mostre de limba și literatura macedo-română de **Tașcu
Iliescu** (Crușoveanu) institutor.

LIMBA STR'AUȘEASCA ¹⁾

Domni mari, cetățî și case
Aû chirdut cu toate și toțî ;
Ș'româneasca limbă ar'mase
Di l'aușî ²⁾ la strinepoțî.
Ma ³⁾ în starea care easte
Mărata ⁴⁾ di limba mea !
Te lia*) nîla de-a lieî maste ⁵⁾,
Când aruči ocli la ea :

'Nvirinata ⁷⁾ ș'adăpată
Cu pillioniû ⁸⁾ sute de verî,
Tălăitâ ⁹⁾ sfulgerată
Ș'amurțîta di durerî.

Dispuliată, dipirată ¹⁰⁾

1) Strămoșească. 2) bătrîni (moși). 3) însă (dar) 4) sărmană sau amărâtă. 5) figură. 6) când. 7) mîhnită. 8) pelin. 9) nimicîță. 10) jumulîță.

Și cu trup-lu vatamat ;
 Anvilită ș'infășată
 Tru un straniu ¹¹⁾ mpetecat.

Agarșită ¹²⁾ 'n muhleziare ¹³⁾
 Iete ¹⁴⁾ 'ntregi ca tri ciudii ¹⁵⁾ !
 Ș'alăsata 'n putrezire
 Nu di morți ma și di vii !

Scoasi, ștearsă di tru carte
 Agunită ¹⁶⁾ di pangâni
 Din bisearică departe
 Ca lup avinaț di câni.

Sum ¹⁷⁾ negura ntunecoasă
 Sdruminata ¹⁸⁾ di furtuni
 Pliguita, ¹⁹⁾ zațe 'n casă
 La fumeili-le di români.

Mulți români la ea muntrescu ²⁰⁾
 Cu'n-a reu-lu ²¹⁾ și fara dor ;
 Ca di fum-lu acel greșesc,
 'Ntunecata-i mintea lor.

Mulți din noi, o ! frați di sânghi,
 In loc ca s'ne agiutam,
 De-areu mare 'ți vine s'plângi
 Cum facem, cum adărăm ²²⁾ :

Dam aveare, dăm sudoare

11) vestmânt. 12) uitata. 13) muhezire. 14) secolii 15) minuni. 16) gonită (dată afară). 17) subț sau sub. 18) sdruncinata. 19) ranita. 20)

* Două l urmași de un i aciea li și li urmat de ori-ce vocala, are sunetul lui *ghi* al italianului.

Dăm di tot ma bun țe-avem
 Pisti lumea di sum soare
 Nă-oaspeți-lli ²³⁾ să'ngrașem

'N'clidem poartă, ușe, casa,
 La a noștri hilli ²⁴⁾ și frați
 Ș'ângănăm ²⁵⁾ l'a noastră measă
 Șerchi ș'luchi nesăturați !....

Nă'ncăcen ²⁶⁾ cu mumă ș'tată
 Nă bătem frate cu sor
 Ș'cu oaspeți de ietă toată
 Tr'ațelli ți s'nă sgrumă vor

Mulți glari ²⁷⁾ sunt cari sghiară
 Și lucrează necurmați
 Diua ș'noapte, vrundu s'chiară
 Limba di părinți și frați.

Cer și lună, niori, stele
 Munți ș'câmpuri pân vedem :
 Bârçiri ²⁸⁾, chetri, păduri grele
 Pesci 'n mari pân'avem.

Ș'până soarele va s'lucească
 Ea nu cheare di stri ²⁹⁾ loc ³⁰⁾ !
 Că-i vișteare ³¹⁾ părintească
 Care n'arde niț'n foc !...

brivesc. 21) ură. 22) procedăm. 23) inimi. 24) fi. 25) certăm. 26) nebuni 27) stânci. 28) pește. 29) pământ. 30) visterie, tesaur.

Moșea¹⁾ misterioasă și blâstem-lu a liei

Nă²⁾ moșe cu cusita ³⁾ albă și displătită,
 Cu stranie⁴⁾ inpetecate⁵⁾ cu trupu 'ncusurat⁶⁾
 Cu lacrimile tru ocli, cu boacea⁷⁾ 'ndăcânită⁸⁾
 Misterios nă dișe tot-una, necurmat⁹⁾:

„Dișteaptă-te Române din somnul cel di moarte
 „La care¹⁰⁾ te-ahunduseră¹¹⁾ ațellî cu *rase**) lăi¹²⁾,
 „Dișlideți ocli, mintea, și veți, mutrea diparte
 „Nu-ascultă, nu te 'nclină la capete di găi¹⁴⁾,
 „Nimal¹⁵⁾ tru¹⁶⁾ ntunecată¹⁷⁾ imnași¹⁸⁾ ahâte¹⁹⁾ iete²⁰⁾
 „Cu mintea ruginată, cu trupu 'ntăvălit²¹⁾
 „In musgă²²⁾ și 'n cicioare călcată fu a-ta vete²³⁾
 „Și tot nu te diștepti, ma²⁴⁾ dormi umisit.²⁵⁾

„Ca lăngit-lu²⁶⁾ di niață²¹⁾, ca șearpe 'n amurțire
 „Ca her-lu 'n putredire zăcuși sute di veri
 „Sum⁵⁸⁾ oarba ne-sciare, ca ursu din pădure
 „Legat di nări²⁹⁾ cusingir³⁰⁾, 'ncărcat mași³¹⁾ di dureri

„Ascuturăți pumoara³²⁾ și te-are 'ncălecată
 „Și mână-te³³⁾ dit loc-lu ațel afurisit!
 „Că mași³¹⁾ a ta glărilie³⁴⁾ te ține ieta²⁰⁾ toată
 „Sum²⁸⁾ umbră 'ntunecoasă, pri dinți rucutit³⁵⁾.

1) Baba-bunica.2) o, ună.3) plete-codițe.4) vestminte.5) cărpite.6) gârbovit,7) voce-glaș.8) năbușită.9) ne'ntrerupt 10) care-carî.11) adânciră 12) negre.13) privea,14) ciorî sau cioare.15) destul.16) in-intru.17) întu-neric.18) umblași.19) atâți.20) secolî.21) a geme, a se svârcoli, a se întoarce de toate părțile culcat fiind în noroi.22) noroi.23) persoană.24) dar. ci,25) uimit, dus,26) bolnavul.27) un fel de boală, cam identică cu tifos.28) sub, supt 29) nas.30) lanț.31) numaî.32) piroteală.33) miș-

„Ș’așel i nu ascultă aestă dimândare⁴³⁾,
 „Di doruri i oftare iu-va⁴⁴⁾ s’nu-i află loc:
 „Di grăndine ș’furtună s’chiară ’n iua mare,
 „Șisfulgul⁴⁵⁾ s’l-agudească, ⁴⁶⁾ s’l-usucă, s’l-ardă ’n
 (foc!

www.digibuc.ro

CATRE ROMÂNII

Voi Români machedoniți
 Pâna cându va s'durmiți !
 Câce nu vă minduiți,
 Ca Români curați ți hiți ?
 Cum di nu vă dișteptați,
 Pisti lume ca bărbați ?
 Pâna cându va s'imnați,
 Pi scutide inchidicați ?
 Până cându va se stați,
 Di pumoară 'ncălicați ?
 Pâna cându va se bănați,
 Cu-alte limbe 'mprumutați ?
 Duri și dut inclinați,
 La gricescilli dispotați ;
 Bărbați, mulieri, mici cu mări,
 Toți v'au ligată di nări !...
 Cum puteți di o purtați,
 Greața iestă, lai-marați ?
 Cum avdiți, cum arâvdați,
 Di toți s'hiți supărați ?
 Turcilli vă dic : Kitapsîși,
 Au 'ndreptu, ș'nu-s arâși.
 Vurgarlli vă dic : Tîntări,
 Ș'v'au ca tu loc din glari.
 Grecilli vă dic : Cuțo-Vlahi,
 Ș'v'au ca tu loc din sclavi !
 Toate aeste le ascultați,
 Pitu xeane iu alăgați :
 Ș'nica nu vă dișteptați,

Limba voastră s've 'nvețați.
Cu sudoare ve lucrați,
Cu timie vă bănați
Xeane grădini adăpați ;
Ș'a voastre vă le secați !
Cu tot ți hiți disteptați,
Și d'alțillî cama scăpirați
Vreți, nu vreți, stați înclinați
Ș'd'un d'alantulu aurlați ;
Cu părințillî vă 'ncăceați,
Cu frațillî vă giudicați,
Cu oaspețillî vă 'ngiurați,
Ti niscănți măsârați...
Va s've dîc, ma s'me lliertați,
Că mă doare că v'am trați !
Ia sculați di ve 'mprustati
Di-pri-una toți ca trați,
Limba voastră s've 'nvețați,
Lumina să 'mbrăceșați,
Minteas've luminați
Ca s'hiți de toți alăvdați
Ca Români ți hiți curați.

ANECSE ¹⁾

ȘCOALE DE BĂEȚI

Școala mixtă din ABELA ; anul școlar 1889-90 :

Ioan Manachea
Nicola G. Civica
Nicola Papa Hagi
Nicola G. Cealera
Iuliu G. Mătușiu
Iuliu Țapu
Steriu G. Papa Steriu
Dimitri G. Civica
Nacu G. Caragian
Aristide Papa Hagi
Pericli Civica
Nicola Papa Hagi
Nacu G. Exarhu
Constantin D. Exarhu
Atanasi G. Papa Hagi
Dimitri N. Guvîța
Dimitri C. Cunomu
George D. Tului
Steriu D. Tului
Dimitri T. Beza
Todi I. Zarma
Manoli I. Zarma

Gheorghi B. Cutova
Steriu I. Mamali
Nicola T. Caragian
Lambre Papa Hagi
Tului D. Papa Hagi
Ión N. Guvîța
Ioan D. Guvîța
Bușiu G. Zoae
Nacu D. Cealera
Nacu C. Papa Hagi
Taki N. Papa Steriu
Steriu A. Papa Hagi
Ión G. Dimache
Ión D. Dimache
Ión D. Beni
Nacu G. Pupi
Leonida G. Pupi
Bușiu G. Papa Steriu
Dimitri G. Catohi
Ioan Giagea Bazuchi
Dimitri Giagea Bazuchi
Pericli I. Patajioșu

¹⁾ La pagina 43 am promis că vom da numele elevilor școalelor ale căroră cataloage nu le aveam în acel moment. Primindule, le dau precum urmează. Pe lângă interesul actual ce-l prezintă aceste uume, creștem că filologii și istoricii vor avea ast-fel la îndemână colecțiuni de nume de familie ale Românilor din Turcia care comparate cu acele ce se găsesc în documentele istorice din evul de mijloc și în cele mai nouă, le va da mijlocul de a studia origina multor bărbați cari în acele timpuri s'au ilustrat sau au luat parte la atâtea evenimente istorice.

Nacu D. Tanbosi
 Nicola D. Caciperi
 Ioan D. Caciperi
 Ghiorghi D. Casidi
 Tului B. Coșcari
 Miltiade G. Papa Hagi
 Gheorghi T. Beza
 Dimitri G. Vira
 Dimitri B. Miga
 Nicola Șiugiuchi
 Taki G. Manachea
 Miltiade D. Manachea
 Tului T. Bodi
 Pericle G. Paceaura
 Ioan N. Zangana
 Dimitri Giagia
 Ioan D. Papa-Tulcia

Nicola Papa-Ioan
 Steriu A. Teni
 Tului G. Rosiu
 Vanghelița Tomesc
 Despa I. Tomesc
 Tița Ciapara
 Vanghelița Ciapara
 Aglaia T. Tului
 Maria N. Stamuli
 Olympia Papa Hagi
 Theologia A. Papa Hagi
 Anastasia G. Beza
 Ecaterina B. Baludima
 Maria Androna
 Marița T. Papa
 Vasilichia G. Baracu

SCOALA DIN VLAHO-CLISURA

Anul școlar 1889-90

Dimitri Dima
 Cociu Papana
 Gheorghi N. Teua
 Iani G. Gafe
 Cociu Salaiani
 Hristu Marinca
 Sili Șiava
 Gheorghi Șiava
 Iancu D. Adam
 Catinio Nacea
 Gheorghi Nica
 Dimitri Cosma
 Catinio Baravachi
 Dimitri Xisfinghi
 Alexi Iogu

Petri Hagi
 Ionic B. Șirimet
 Petre Iota Tare
 Tegü G. Șiochi
 Gheorghi Samara
 Tușu Șiganaru
 Tugu N. Șiochi
 Goga Caracuta
 Cociu Iovani
 Ioan N. Teua
 Gheorghi Tomu
 Hristu Șiochi
 Tașula Hrisonasi
 Catincea Caracuta
 Via Ianachi

F. Mușcaru
 Cociu Mușcaru
 Ianachi Iogu
 Colce Mice
 Goga Anastasi
 Dimitri Babușiu
 Tușu Baravachi
 Gheorghi Psata
 Fani Giumurtu
 Nicola Zahu
 Nastasi Damașioti
 Goga Hata
 Gheorghi Papana
 Dimitri Baba
 Tușiu Peța
 Dimitri Lazு
 Nule Mangroși
 Tachi Dumitrescu

Simu Becu
 Tașula Meră
 Cociu A. Adam
 Dimitri Mora
 Toma Dimica
 Cota Ghica Baravachi
 Gheorghi N. Iogu
 Tușiu Carastam
 Ioan V. Lazு
 Constantin V. Mona
 Nicolae Gheronicu
 Cociu Turnibuca
 Gheorghi Mironiu
 Gavril Dimcea
 Nicolae Baba
 Fani Hagi
 Fani Blangara

SCOALA MIXTĂ DIN PERIVOLI

Anul școlar 1889-90

Aurelia Constantinescu
 Tuliu Sdrula
 Nicola Sdrula
 Gheorghi Andachi
 Tuliu Nuși
 Nacu Papa Rizu
 Franca Cociu Marcu
 Panaioti D. Perdichi
 Matusiu Nibi
 Nicola Nibi
 Gheorghi Sdrula
 Nicola Bubata
 Dimitri Nibi
 Dimitri Mușiu

Gogu Sdrula
 Gheorghi Nibi
 Constantin Sarandi
 Gheorghi Perdichi
 Gheorghi Ciubecu
 Mihali Ciubecu
 Iuliu Mișaca
 Gheorghi Sarandi
 Gheorghi Șumurechi
 Mihail Palata
 Nicola Palata
 Gogu Perdichi
 Apostol Papa Atanasi
 Gheorghi Papa Atanasi

Ioan Puşpurica
 Nicola Fărşerotu
 Mihali Cutuliapu
 Ión Cutuliapu
 Nicola D. Marcu
 Tina Marcu
 Nicola Marcu
 Steriu Mirminga
 Gheorghi Mihuliţi
 Gogu Fusca
 Gheorghi I. Fusca
 Constantin Muha
 Dimitri Coloir
 Mihali Lăiţu
 Iacă Belu
 Panaioti Tegu Ioan
 Toma Tegu Ioan
 Mihali Fusca
 Mihali Vangheli
 Ghiorghi Vangheli
 Ghiorghi Constantin.
 Gheorghi Apostolina
 Steriu Apostolina
 Matusiu Muşiu
 Apostol Brezna
 Mihali Brezna
 Nicola Brezna
 Guşiu Andachi
 Dimitri Cuscurida
 Nicola Varduli
 Nacu Varduli
 Constantin Varduli
 Dimitri Dalabira

Steriu Mechi
 Iacali Scrima
 Gheorghi Scrima
 Apostoli Stanuli
 Panaioti Ciucadana
 Dim. Steriu Ciucaduna
 Iuliu Ciucaduna
 Steriu Vuloaga
 Gheorghi Balamoti
 Marusa Perdichi
 Nicola Balamoti
 Faniţa Mirminga
 Vangheliţa Varduli
 Vangheliţa Sumurechi
 Maruşa Nasica
 Franca Ghicea
 Luşa Nasicu
 Ster. Bubota Burduliacu
 Gheorghi Burduliacu
 Ecaterina Mişacă
 Faniţa Baiati
 Nicola Bela
 Nicola Papa-Rizu
 Gheorghi Caracaciu
 Sirma Caracaciu
 Maruşa Papa-Rizu
 Nicola Ianuş
 Gheorghi Ioan Ianuş
 Nasi V. Ianuş
 Tului Goma
 Iaculi P. Iconomu
 Ecaterina Bela
 Nacu Puşconi

SCOALA DIN SAMARINA

Anul școlar 1889-90

Gheorghe Zisi	Gheorghe Bufu
Zicu Mătușiu	Tasa Papa Costa
Mihaliciu Tole	Atanasie Grâba
Epaminonda Papacosta	Dimitri Crae
Alcibiade Papacosta	Dimitri Piți
Ioan Papazisi	Gheorghe Piți
Zisi Caratana	Atanasi Dodaliari
Ioan Caratana	Nacu Crae
Chita Papacosta	Urania Pineta
Nicola Varsanu	Alexandr Papacosta
Ioan Seracu	Alexandr Donda
Ianuli Mătușiu	Costa Aguriana
Nicola Dadaliari	George Hagi Bira
Tachi Zuca	Hrișta Luca
Nicola Grâba	Ioan Papa Manoli
Gheorghe Pineta	Manoli Papa Manoli
Ahile Pineta	Nicola Zuchi
Gheorghe Mușiu	Tachi Luca
Ioan Crae	Dimitri Ligura

SCOALA MIXTĂ DIN BĂIASA

Anul școlar 1889-90

Atanasie Zisi	Atanasi Gima
Atanasie Cazana	Atanasie Miha
Apostoli Zotu	Bușiu Bili
Atanasie Vlahuțu	Bușiu S. Tahu
Atanasie Bili	Dimitri A. Gimă
Apostoli Beza	Dimitri Rizescu

Gheorghi Gimă
 Gheorghi Belciu
 Gheorghi Hagi
 Gheorghi Dumbali
 Hristu C. Gheorghi
 Hroni Varvati
 Ican Bura
 Ioan Rizu
 Ioan Gimă
 Ioan George
 Ioan Casana
 Ioan M. Bili
 Ioan Cuscru
 Ioan Druia
 Mantu Repa
 Nicola Garace
 Nicola Theodor
 Nicola I. Cazană
 Pericli G. Nicu
 Petri Papa Atanase
 Petri H. Cazana
 Pericle Mihă

Sergiu Litu
 Sergiu Cufu
 Sergiu Zisă
 Sergiu Belciu
 Stefan Beza
 Nicola Mușiu
 Tasula Zotu
 Vasile Vovă
 Zise Georgi
 Ioan Vrazoti
 Iță Goraciu
 Maria Gima
 Maria Theodori
 Maria Druia
 Maria Cazana
 Maria Paloselit
 Emilia Ianuli
 Despa Druia
 Sultana Gimă
 Zoița G. Rizu
 Zoița C. Hagi
 Zoia T. Tega

GIMNASIUL DIN IANINA

Anul școlar 1890-91

George T. Papa
 Ioan Patajio
 Dimitri Reza
 Dimitri Papa Hagi
 Hristu Giagia
 Aristide Tului
 Steriu Damașioti
 Take Cîvica
 Ioan Manachea
 Teodor Zarma

Costaki Șeaca
 Ianaculi Papa Atanasie
 Nicola Nibi
 Constantin Nușiu
 Iuliu Zdrula
 Gheorghi Pisandachi
 Atanasi Zissi
 Ioan Bura
 Ioan Dima
 Ioan Zissi

Gheorghi Zuca
Zicu Matusiũ
Nicola Fole
Gheorghi Zissi
Nicola Ciacma

Chendra Balamaci
Gule Buşulenga
Tuşũ Dicea
Nicolae Papa Nuli
Tuşũ Cionga

SCOALA DE FETE DIN VLAHO-CLISURA

Anul şcolar 1880-90

Tasa Papa Hagi
Elena Adam
Afrodita Hagi Bealu
Maria Cola
Maria Mangroşi
Maria Sotira
Sofia Boja
Maria Bura
Paraschiva Colinda
Maria Peţa
Aspasia Gheronicu
Sultana Cociu
Sultana Stefichi
Tinca Mironiu
Sultana Cusma
Aspasia I. Mironiũ
Aspasia Carbatacu
Veta V. Mironiũ
Tinca Antoni
Andromachi Gheronicu
Sultana Antoni
Florica Ghica Papa
Maria Zissi
Atena Hristu
Elena Naum
Vita Cola
Atina Dina
Maria Fani

Elena Panaioti
Caliopi Sili
Elena Şava
Vasilichia Taşula
Tana Dimitriu
Echia Stamuli
Paraschevia Blangara
Arania Taşula
Afroditi Nicola
Paraschiva Dimu
Hiota Tuşeata
Caliope Mitu
Evantia Cola
Aspasia Mitu
Tinca Ioan
Paraschiva Sili
Olga Carbatacu
Vasilichia Dolă
Maria Fani
Atina Hristu
Caliope Naidu
Ecaterina Iota
Aspasia Dafa
Maria Duca
Tana Coma
Tinca Toti
Elena Iana
Elena Goga

SCOALA DE FETE DIN TÎRNOVA

Deschisă pentru prima oară la 3 Septembrie 1890

Maria Eftimiu	Canstantina Têrpea
Fania Caragea	Ecaterina Têrpea
Vasilichia Georgescu	Iraclia Atanasescu
Fania Constantinescu	Marița Cuciuchi
Venera Atanasescu	Hrista Lambu
Elena Papa Dima	Vasilichia Lambu
Domnica Atanasescu	Marița Têrpea
Clia Atanasescu	Sofia Guda
Vasilichia Caragea	Atanasia Culuși
Marița Niculescu	Fania Spiru
Hariclea Mulovișteanu	Constantina Spiru
Atena Apostol	Zoița Schipitar
Fania Eftimie	Sevasta Lica
Venera Svarno	Domnica Natu
Aglaia Naum	Maria Rufo
Fania Naum	Vasilichia Rufo
Vasilichia Papa Steriu	Nicolachi Visar
Atena Bașaculi	Fania Dimitrescu
Constantina Atanasi	Cocea Dimitrescu
Atanasia Hagi	

TABLA ANALITICA A MATERILOR

I

Șchița istorică

Cunoștințele în România despre românii din Turcia: — confundarea românilor cu grecii. — D. Bolintineanu și cartea sa: *Călătorii la Români din Macedonia*. — D. Ioan Ionescu (de la Brad) și I. Eliade Rădulescu. — Petiția d-lui A. Mărgărit către Aali-Pașa. — Instituirea unui Comitet Macedono-Român în București în 1860. *Apelul ce a adresat Românilor din Epir, Macedonia, Tesalia și Albania*. — Întâiul învățător român din Turcia D. Atanasescu. — Părintele Arhimandrit Averhie și Institutul Macedono-Român de la Sfinții Apostoli din București. — Fundarea și scopul *Societății de cultură Macedo-Română* din București (1879). — Greutăți și piedici întâmpinate la întemeierea școalelor. Obligațiunea impusă preoților români din Macedonia de Episcopi de a semna un legământ prin care declară a lucra contra școalelor române. *Instrucțiunile date Arhiepiscopului Pelagoniei în 8 Decembrie 1879 de către Patriarhul Ecumenic Ioachim III cu privire la Școalele române*. — *Ordinele Episcopilor cu privire la citirea în*

romănesce în biserică. — Uneltiri de intimidare ale Episcopilor și Comitetelor grecești față cu unii partizani și profesori ai școalelor române. Scrisoarea din 23 Iunie 1881 a comitetului central (Syllogos) din Atena către Eforii Școalelor comunale din Vlaho-Clisura. — Activitatea Societății de cultură Macedo-Română de la 1880 încoace. Estras din un memoriu al d-lui G. Misail cu privire la niște legături pag. 1—32.

II

Înființarea și mersul școalelor

Școale de băieți: Profesori, greutățile înființării, starea actuală, numele școlarilor:—*Tirnova*; *Gopeși*; *Avela*; *Vlaho-Clisura*; *Ohrida*; *Călive-Veria*; *Crușova*; *Neveasta*: **Ordinul vizirial dat de Savfet Pașa în Septembrie 1878 pentru deschiderea și libera funcționare a școalelor române**;—*Perivoli*; *Perlepe*; *Monastir* (Bitolia); *Moloviște*; *Hrupiștea*; *Magarova*; *Samarina*; *Furca*; *Grăbena*; *Băasa*; — Gimnasiul, apoi Liceul și internatul din *Bitolia*; *Nijopole*; *Laca*; *Pleasa*; *Ghiorghea*; *Constantinopole*; *Turria*; *Ianina*: școală primară, gimnasiu și internat; **Memoriul din Maiu 1888 către Munif-Pașa ministrul instrucțiunii publice.**— Școala din Resna.

Școala de fet: *Ohrida*; *Crușova*; *Gopeși*; *Vlaho-Clisura*; *Bitolia*; *Moloviștea*; *Salonic*; *Magarova*; *Ianina* pag. 32—110.

III

Scopul adversarilor școalelor române din Turcia

Intrigele și calomniile agenților paneleniști nu mai prinde. Scopul acestora este vădit: grecizarea Românilor și Albanezilor din Turcia ca apoi Gre-

cia să poată susține și să pretindă de la Europa anexarea Macedoniei, Epirului și Albaniei.— Grecia nu face nici un sacrificiu pentru instrucțiunea în satele grecesci nu numai din afară dar chiar la dânsa, ci numai în comunele Române și Albaneze din Turcia, cu toate că aceste comune—mai cu seamă cele românești—sunt avute și mulți dintre români le-au înzestrat cu fundațiuni școlare și de cultură însemnate. Dar în aceasta Grecia are și un însemnat interes afară de acel al anexării provinciilor, căci locuitorii dădându-se și iubind cultura grecească au făcut până acum însemnătate daruri și fundațiuni școlare chiar Atenei. Esemple. — Numele multor români cari au lăsat averi pentru instrucțiune și îmbunătățiri în orașele lor de origină, ceea ce dovedește că acolo ajutoarele ce vin din Grecia sunt cel puțin de prisos dacă nu sunt chiar interesate în scopul sus-țis. — Scrisori ale Consulu-lui grec Panurias și ale agentului panelenist Pikion prin care îndeamnă ca în documentele oficiale să *nu se menționeze cuvintele care ar arăta că unele comune sunt românești sau că locuitorii ar fi români*. — Suma sacrificiilor bănești ce face Grecia pentru ajutorarea școalelor din comunele românești. Esemple.— Documente oficiale ale Ministerului Afacerilor streine din Atena prin care se dă instrucțiuni Consulilor din Turcia Europeană despre modul în care să se motiveze față cu autorităților otomane proveniența banilor ce se dau pentru întreținerea școalelor.— Mărturisirile ȋiarelor grecești: *Efimeris* și *Palinghenesia* despre aceste sfortări ale politiceii grecesci față cu populațiunile române din Turcia. Scrisorile Mitropolitului Neofit din Bitolia și a Eforiilor școalelor grecesci de acolo de unde reese intima legătura între aceștia cu guvernul din Atena în cestiuile școlare și altele ce interesează scopurile politiceii grecesci în Turcia, — *Esemple despre greci-*

sarea comunelor române din Macedonia și Epir. — Studiul d-lui Mackenzie Wallace asupra : Trecutului și viitorului Elenismului. . . . pag. 110 — 140.

IV

Insemnătatea elementului român din Turcia

Presa grecească contestă existența românilor ca naționalitate deosebită confundându-i cu grecii,— precum și limba și numărul românilor. — Românii numiți *Semi-romănofonii* și *Elino Vlahi*.—Estrasedin *Neologos* din 23.Frieebraua 1880;—din *Syllogod* din 9 Februarie 1880 ;—din *Syllogoi* de la 20 Iulie 1890,—din același ziar cu data din 18 August 1890.—Părerile contrare acestora espuse în ziarul : *Pandora* de literatul grec *Rizu Rangabe* pag. 140—147.

De unde și când s'a stabilit românii în Macedonia, în Tesalia, în Albania. în Epir și în Grecia. Fundarea coloniilor de Paul Emiliu, și de către Anicius, Consul ai Romei cu 168 ani înainte de Isus Christos.—Interesele romanilor în această colonizare; cum s'a hotărât colonizarea.—Caracterul coloniilor romane stabilite în Macedonia, Epir, Albania și în Tesalia. — Probă despre existența acestor colonii romane în tot timpul evului de mijoc. Autorii bizantini care menționează pe românii lde peste Balcani și statele lor. Existența *Principatului Marei Vlahii* din Tesalia și Pind în evul de mijloc dovedită istoricește. — Anna Comnena, Pachymer, Ioan Cantacuzen, Chalcondilas, Veniamin din Tudella ;—Călătorii și scriitorii moderni : Leake, Pouqueville, Cousinéry, Heuzey, Lejan, Ami Boué, Kanitz, Han, Dimitrie Bolintineanu. — Privilegiile românilor sub domnia Turcilor. — Căpitănatel românești.—Românii ce s'a ilustrat în revoluția grecească și aceia cunoscuți ađi în Grecia și Turca pag. 147—176.

Provinciile, orașele și comunele din Turcia locuite de Români. — Comunele române din Macedonia, din Epir, din Albania (districtele Valona, Musachia, și Durazzo). *Comunele romănesci din Tesalia anexate la Grecia în 1881.* — *Comune și localități romănesci din Nordul Greciei.* — Caracterul și condițiunea românilor din Turcia pag. 176—189.

Incheere. — Pericolul desnaționalisărei cu care se luptă românii din Turcia. Amintire despre o situațiune analogă în care se află românii din România. Necesitatea ajutorului ce se reclamă de la noi, cu care lupta lor va avea un rezultat favorabil menținerii individualității lor. . . . pag. 189 — 194.

Mostre de limba și literatura Români'or din Turcia : versuri de d. Tașcu Iliescu (Crușoveanu) institutor : *Limba str'aușească ; Moașea misterioasă și blestemul aliei ; Către români* pag. 195 — 201.

Anecse . numele elevilor din școalele de băieți din Abela, Vlaho-Clisura, Perivoli, Samarina, Băiasa, gimnasiul din Ianina ; — Școalele de fete din Vlaho-Clisura și Tîrnova pag. 202—208.

Tabla analitică a materiilor.

